

כי אם בחרב ובכלי מלחמה ובשפיכות דמים מעם יי. ועתה ישראל שימו לבבכם על דבריי ואהבו הצדק והאמת!

55 ויהי כי הרבה לדבר, ויגנוב דעת זקני ישראל, וגם את אורקנוס הסית בסתר לאמר: בחר לך מנוסה והימלט, כי אריסתובולוס אחיך מתנחם לך להורגך כי יעצוהו יועציו לאמור: כל הימים אשר חי אורקנוס אחיך מלכותך לא תתקיים כי הוא אח גדול ממך; והיה בהמיתך אותו, אז תתקיים מלכותך, וקיימו העיצה להורגך. וישמע אורקנוס את הדברים האלה ולא האמין, כי היה איש תם וישר ועניו מאד.

60 וירא אנטיפטר כי אורקנוס לא האזין לו אל דבריו, ולא חדל אנטיפטר לדבר לאורקנוס כדברים האלה יומם ולילה, וגם הוציא כסף וזהב וישכור אוהבים לדבר לו כדברי אנטיפטר. ויהי בהטותו בעורמתו, ויאמצינו לברוח ויאמר לו: דום לך עד אלך ואפנה לך מקום אשר תמצא בו מנוס. ויצא אנטיפטר מירושלם וילך אל סלע מדבר אל מקום היכל הרתס מלך ערב, וישמח הרתס לקראתו כי היה אוהבו מתמול שלשום. ויכרות עמו ברית, ויקח ממנו שבועה לבלתי יסגור אורקנוס ביד מבקשי נפשו. וישב אנטיפטר ויבא ירושלימה ויגד לאורקנוס את כל אשר עשה, ויצא עמו מירושלם לילה וילכו מהלך ימים רבים עד סלע מדבר אל היכל הרתס מלך ערב. ויצא הרתס לקראת אורקנוס ברכב ובפרשים, ויקבלהו בכבוד גדול ויהי בביתו ימים רבים.

ויהי אחרי כן ויואל אנטיפטר להסית מלך ערב לבוא עם אורקנוס ירושלם להלחם באריסתובולוס להשיב המלוכה לאורקנוס. וימאן הרתס לבוא

53. ועתה ישראל וכו' — גם הסיום הפאטיטי הוא פרי עטו של המחבר.
55. ויהי כי הרבה לדבר וכו' — קדמ' י"ד 12. ויגנוב דעת זקני ישראל — אינו במקור.
56. כי אריסתובולוס אחיך וכו' — קדמ' י"ד 12 בהרחבה.
59. וישמע אורקנוס וכו' — קדמ' י"ד 13.
60. כי היה איש תם וישר ועניו מאד — *dum natura bonus esset* (כי היה טוב מטבעו). *inno-* centia et mentis remissio (ענווה ושפלות רוח) הן, לפי יוסיפוס, תכונותיו של הורקנוס. ע' גם הערה ל"ד, 7.
61. וירא אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 14.
62. וגם הוציא כסף וזהב וכו' — הוסיף המחבר.
65. ויצא אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 15. אל סלע מדבר אל מקום היכל הרתס — קדמ' י"ד 16:
- Petra, ubi palatium Aretae erat* (סלע מדבר, שם היה ארמונו של Aretas).
66. כי היה אוהבו מתמול שלשום — קדמ' י"ד 17.
- 66-7. ויכרות עמו ברית וכו' — קדמ' י"ד 15-16.
68. וישב אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 16.
69. אל היכל הרתס מלך ערב — ע' הערה לשורה 65.
70. ויצא הרתס וכו' — הוסיף המחבר.
72. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 17.
73. וימאן הרתס וכו' — הוסיף המחבר.

להלחם ביהודים, כי שלש פעמים הכהו אלכסנדר במלחמה ויקח מידי את
 75 כל ערי מבצר אשר לערב. ו ויאמר לו אנטיפטר: אל ירך לבבך לעלות
 עמנו כי יש עמנו יד רמה מגיבורי ישראל להלחם על אריסטובולוס. ויען
 הרתס ויאמר: אם תשיבו לי את כל הארץ ואת עשרת ערי מסכנות אשר
 לקח מידי אלכסנדר המלך, אז אעלה להלחם לכם עם אויביכם. ו וישבע
 אורקנוס להשיב לו את כל הארץ ואת עשרת הערים האלה, ויאות הרתס
 80 ויאסוף את צבא גיבוריו ויסע עמהם וילך למלחמה על ירושלם בחיל
 חמשים אלף פרשים ועם רב ועצום עמו, ויסעו מסלע מדבר ויבואו ארצה
 יהודה. ויצא אריסטובולוס לקראתם, ותתגר מלחמה גדולה ביום ההוא.
 ויהי ביום המלחמה ויפלו עם רב מחיל יהודה על אורקנוס ועל אנטיפטר
 לעזרתם. ו ויהי כראות אריסטובולוס כי נפלו המון רב על אורקנוס מחיל
 85 יהודה, ויעזוב את המחנה וינס ירושלם בדד ושומם, כי כל חילו נוספו על
 אורקנוס ועל אנטיפטר.

ויסע הרתס מלך ערב ויחן על ירושלם ועימו יד רמה וחזקה מאד חיל
 יהודה וערב, ויחנו מצפון העיר. ו וילחמו על ירושלם כל עם יהודה וכל
 עם ערב, רק אנשי ירושלם והכהנים היו עם אריסטובולוס. ו ויהי מיום
 90 ליום צמחה המלחמה וגדלה מאד, ויגדל שאון המלחמה עד חודש הראשון
 בחמשה עשר יום לחודש, ורבים חסידים וצדיקים עזבו ארץ יהודה וילכו
 לגור מצרימה ולחוג את חג המצות מפני המלחמות אשר בארץ יהודה.
 ויהי בעת ההיא ויקיפו את ירושלם מפה ומפה עם יהודה ועם ערב, והיה

74. שלש פעמים הכהו — ע' פרק ל"ב, 85—90; ל"ג, 15—16; שם, שורה 56.

76-77. ויען הרתס ויאמר וכו' — קדמ' י"ד 18.

77. עשרת ערי מסכנות — decem civitates ובמקור היווני שתיים עשרה ערים.

80. ויאסוף את צבא גיבוריו וכו' — קדמ' י"ד 19.

83. ויהי ביום המלחמה וכו' — לפי קדמ' י"ד 19 נפלו עם רב מחיל יהודה על אורקנוס רק לאחר שאריסטובולוס נוצח בקרב, אולם המחבר שינה את סדר המאורעות שכן סבור היה שאריסטובולוס הגיבור הפסיד רק מפני שעזבוהו חייליו.

84. ויהי כראות אריסטובולוס וכו' — קדמ' י"ד 19.

85. בדד ושומם — desolatus. אותו לשון פרק ל"ג, 38.

87. ויסע הרתס וכו' — קדמ' י"ד 20.

88. מצפון העיר — אין במקורות, אולם על פומפיוס מסופר במלח' א' 145, קדמ' י"ד 57 שהוא צר על העיר מצפון.

89. אנשי ירושלם — הוסיף המחבר.

90-1. חודש הראשון בחמשה עשר יום לחודש — בקדמ' י"ד 21 tempore celebrationis azy- morum quae pascha dicitur (בזמן חג המצות הנקרא פסח).

91. ורבים חסידים וצדיקים — probatissimi Judaeorum (טובי היהודים).

92. ולחוג את חג המצות וכו' — את הטעם הזה ליציאתם של 'רבים חסידים וצדיקים' את ארץ יהודה שיער המחבר.

93-4. והיה מסתתר וכו' — קדמ' י"ד 22. לפי הנוסח היווני הסתתר חוני כי ראה שמלחמת האזרחים

מסתתר בתוך עם יהודה איש ושמך חוני איש צדיק ואהוב לאלהיו אשר
 95 בוחן ונמצא שלם, והוא היה עומד בפרץ ומתפלל בעבור עם יי. ובהיעצר
 השמים ולא ירד מטר על הארץ, האיש הזה חוני היה מתפלל ושואל מטר
 מעם יי, ויי ענהו ולא איחר שאילתו. כה עשה חוני פעמים רבות בהיות
 בצורת בארץ יהודה.
 ויהי ביום המלחמה וימצאו את חוני חבוי במחנה יהודה ויוליכוהו לפני
 100 ראשי היהודים, ויעמוד בתוך העם. ויאמרו לו הראשים והעם: התפלל
 על הדבר אשר הירע לנו, אולי יעשה יי ויענך כאשר ענה אותך על
 שאילת מטר ויתן בידינו את אריסטובולוס ואת הכהנים אשר עימו. ו
 ויען חוני ויאמר: אתם עם יי והם כהניו ואני אתפלל עליכם וגם על כהניו
 אתפלל, כי לא אקלל ולא אאור את כהני יי. ויפצרו בו ויאמרו: התפלל
 105 כחפצינו ואם לא, דע כי מות תמות! ויהי כהיצר לו וישא עיניו השמימה
 ויפרוש כפיו ויתפלל ויאמר: יי אלהי השמים מלך על כל העולם אשר כל
 חי בידך ויצר מחשבות לבב אנוש, ישר מחשבות עמך וכהניך והכן לבבם
 אליך ואל תענה אלה למול אלה לרעה כי אם בטוב, כי אלה עמך ואלה
 כהניך. ויהי בהתפללו כדברים האלה, ויפלו עליו רשעי יהודה
 110 וימיתוהו. ואלא איחר אלהים נקמתו ויך את מחנה היהודים בדבר, וימותו
 המון רב על דם חוני.

משתוללת, אולם התרגום הלאטיני אינו ברור. המחבר העברי הסיק ממנו שחוני היה צדיק נחבא
 כמו בן-אחותו חוני הנחבא (תענית כ"ג ע"ב) ונראה שתחושתו של המחבר היא נכונה.
 94. חוני — במקור Onias, המחבר הכיר אותו מן המקורות התלמודיים בשם 'חוני המעגל', או 'חוני'
 סתם. איש צדיק ואהוב לאלהיו — *vir iustus deoque amabilis*.
 94-5. אשר בוחן ונמצא שלם — מליצה של המחבר על עמידה בניסיון בשעת סכנה (על המקבילות
 ועל מוצא המליצה ע' הערה לפרק י"ב, 13) והיא רומזת כאן, לפי כל הנראה, למות קדושים של חוני.
 95. והוא היה עומד בפרץ ומתפלל בעבור עם יי — כן הוסיף המחבר.
 95-6. ובהיעצר השמים וכו' — לפי קדמ' י"ד 22 ואין כאן להכיר השפעה של ההקבלות התלמודיות,
 שהמחבר הכירן, לפי שמלמד השם 'חוני'.
 97. כה עשה חוני פעמים רבות וכו' — דברי המחבר רומזים אולי לארבע התפילות הרצופות של
 חוני שבסיפור התלמודי.
 100. ויעמוד בתוך העם — קדמ' י"ד 23. ויאמרו לו וכו' — קדמ' י"ד 22.
 103. ויען חוני ויאמר וכו' — קדמ' י"ד 24. המחבר מרחיב את הסיפור.
 אתם עם יי וכו' — הוסיף המחבר.
 105. ויהי כהיצר לו — *a multitudine compulsus* (כשהמון הכריח אותו).
 106. יי אלהי השמים מלך על כל העולם — *Deus omnium rex* (אלהים מלך הכל).
 109. רשעי יהודה — *malevoli Judaei*.
 110. ולא איחר אלהים נקמתו וכו' — קדמ' י"ד 25.
 ויך את מחנה היהודים בדבר וכו' — יוסיפוס מספר שהעונש היה רעב גדול (ע' שורה 120-2),
 ומביא כסיבה לעונש זה מן השמים, נוסף על רצח חוני, את המעשה 'על דבר אשר גזלו העם
 את זבח יי' (ע' שורה 119-120), הבא גם ביוסיפון אחרי הסיפור על מות חוני. המחבר הניח שעל

ויהי אחרי כן וידברו הכהנים מעל החומה אל העם לאמר: ישראל עם
 יי תנו יד ליי אלהי אבותיכם ולמקדשו ותנו לנו כבשים ואלים ועתודים
 ונזבח זבח כמשפט כי חג המצות היום ולא ישבתו עולות וזבחים מעל
 מזבח יי ויהיה עליכם חטא. ויענו העם ויאמרו: תנו לנו זהב לכל איל
 115 ואיל אלף דרכמוני זהב, וכן לכל כבש וכן לכל עתוד ואנחנו ניתן את
 שאילתכם. ויתן אריסטובולוס והכהנים את הזהב בנפש חפיצה. ויורידו
 את הזהב מעל החומה ויתנו אל העם, ויקחו את הזהב, ואת הזבח לא
 נתנו ויגזלו את הזבח הרשעים והחטאים ליי. ויתפללו הכהנים על דבר
 120 אשר גזלו העם את זבח יי, ולא איתר יי את הנקמה ויך את העם ברעב
 גדול. ויגדל הרעב הלך וגדול עד אשר ימכר איפת חיטים באחד עשר
 דרכמוני זהב.

[לו. התערבות הרומיים ומצור פומפיוס על ירושלים]

1 בימים ההם פומפיוס הגדול שר צבא רומא יצא בחיל כבד על תיגרן מלך
 ארמיניאה, וישלח את סכאורוס אחד מעבדיו ויצו עליו לתת מרוצה
 בכל ארם. ויבא סכאורוס דמשק, וישלח אליו אריסטובולוס מלאכים
 להיות סכאורוס בעזרתו. וגם אורקנוס שלח אליו מלאכים להיות בעזרתו.
 5 ולא אבה סכאורוס להיות בעזרת אורקנוס כי רצה באהבת אריסטובולוס,
 כי נתן לו אריסטובולוס ארבע מאות ככרי זהב. ויקח סכאורוס את הזהב
 וישלח איגרת אל הרתס מלך ערב בירושלם לאמר: חדל לך מעל ירושלם,
 ואם לא תחדל, דע כי רומנים עליך! ויהי כקראות הרתס את האיגרת

כל אחד משני מעשי העוול באה מכת-אל מיוחדת, ולכן הוא הוסיף את העונש על רצח חוני החסר
 לכאורה בסיפורו של יוסיפוס.

112. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 25-6.

116. אלף דרכמוני זהב — את המלה 'זהב' הוסיף המחבר.

118. ויקחו את הזהב וכו' — קדמ' י"ד 27.

119. הרשעים והחטאים ליי — fidei transgressores et impii (עוברי האמונה ורשעים).

ויתפללו הכהנים וכו' — קדמ' י"ד 28.

121. איפת חיטים — modius tritici.

122. דרכמוני זהב — את המלה 'זהב' הוסיף המחבר, וע' הערה לשורה 116.

1. בימים ההם וכו' — קדמ' י"ד 29.

פומפיוס הגדול — כינויו של פומפיוס היה Magnus (הגדול). ע' הג' א' 15, 1.
 תיגרן — Tigranes. על צורת השם ע' הערה לפרק ל"ד, 46.

2. סכאורוס — Scaurus.

3. וישלח אליו אריסטובולוס וכו' — קדמ' י"ד 30.

6. ככרי זהב — talenta.

7. וישלח איגרת וכו' — קדמ' י"ד 32.

הזאת ויחדל מעל ירושלם וילך לדרכו וגם אורקנוס ואנטיפטר עמו כי כשל
10 עוזר ונכלם עוזר.

אז יצא אריסטובולוס מירושלם ויד מעט עמו וירדוף אחרי הרתם ואחרי
אורקנוס ואנטיפטר וידביקם בבקעת קפירון וילחם בהם וינצח במלחמה,
וישלך ארצה ששת אלפים גיבורים הרוגים בעם ערב וגם מיהודה אשר עם
אורקנוס סילה פגרים רבים ארצה, ויהרוג במלחמה ההיא גם את כיפלון
15 אחי אנטיפטר, וישב אריסטובולוס ירושלם וימלוך על כל יהודה.

ויהי אחרי הדברים האלה ויבוא גם פומפיוס הגדול דמשק וישלחו אליו
מלאכים כל הגוים. וגם אריסטובולוס שלח אליו מנחה גפן אשר לזהב
חמש מאות כיכרי זהב משקלה, וגם גן אשר לזהב הנקרא תירפון כדברי
יוסף בן גוריון. ויאמר יוסף בן גוריון: זאת הגפן וזה הגן אני בעיניי
20 ראיתי אל היכל יוביס צלם אשר ברומא והיה כתוב על הגפן כדברים
האלה: זאת הגפן אשר שלח אריסטובולוס מלך יהודה מנחה אל רומא.

ויהי אחרי הדברים האלה ויבואו מלאכים אל פומפיוס מאורקנוס
ומאריסטובולוס, וישלח אורקנוס את אנטיפטר וגם אריסטובולוס שלח את
ניקומידס. ויתחנן אליו ניקומידס להיות ידו לעזרת אריסטובולוס, כי
25 נתן לו ארבע מאות ככרי זהב. וגם אנטיפטר כאשר ראה כי היטה אותו

9. וגם אורקנוס ואנטיפטר עמו — כך הסיק בצדק המחבר.

9-10. כי כשל עוזר ונכלם עוזר — המליצה על-פי ישעיה ל"א ג'.

11. אז יצא אריסטובולוס וכו' — קדמ' י"ד 34.

ויד מעט עמו — המחבר טעה: במקור כתוב cum multis viribus (וצבא גדול עמו).

12. קפירון — Capiron.

13. בעם ערב — במקור מדובר רק על ששת אלפים חללים בלי ציון נוסף.

14. כיפלון — Cephalon.

15. וישב אריסטובולוס וכו' — הוסיף המחבר.

16. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — קדמ' י"ד 34.

18. כיכרי זהב — talenta. וגם גן אשר לזהב — קדמ' י"ד 35: vitis vel hortus aureus (גפן או גן

אשר לזהב). תירפון — Terpon (כך בתרגום הלאטיני של דברי יוסיפוס).

9-18. כדברי יוסף בן גוריון — בקדמוניות.

19. ויאמר יוסף בן גוריון וכו' — קדמ' י"ד 36.

19-20. אני בעיניי ראיתי — המחבר לא הבחין שמלים אלו שייכות עוד לקטע שיוסיפוס מביא

מדברי סטראבון; זה שראה את הגפן ואת הכתובת אשר עליה לא היה אפוא יוסיפוס אלא סטראבון,

וע' הערת R. Marcus בהוצאת הקדמוניות.

20. אל היכל יוביס צלם אשר ברומא — in templo Romae Capitolini Jovis. המחבר הוסיף את

המלה 'צלם' כהסבר.

22. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — קדמ' י"ד 37.

24. ניקומידס — Nicomedes. ידו של גביניאוס וסכאורוס.

25. ארבע מאות ככרי זהב — quadringenta talenta; את הסכום הזה קיבל לפי המקור סכאורוס.

וגם אנטיפטר וכו' — יוסיפוס מתאר (אולי על סמך מקורו, הוא כנראה סטראבון) את התערבות

פומפיוס בענייני היהודים מנקודת-ראות של הרומיים: פומפיוס בא כבורר צדק בין שני האחים,

ניקומידס לעזרת אריסטובולוס, וידבר אליו אנטיפטר בסתר לאמר: מה לך לעזרת אריסטובולוס ולקחת שוחד מידו? הלא טוב לך למשול על גוי רב ועצום כזה גוי יהודה ויהיה לך שם וגבורה ועשית דבר גדול אשר לא עשו אבותיך. אם תעזור את אורקנוס על המלוכה, הוא יהיה עבדך וכל עם יהודה יהיו עבדיך. ויהי כשמוע פומפיוס את הדברים האלה וישמח שמחה גדולה מאד ויאמר אל אנטיפטר לאמר: אם כה חפצכם, דומו לכם עד אשר אפתינו בדברים, אולי יבא אלי אריסטובולוס, כי ירא אני להתגר בו מלחמה פן יערוך מלחמה במעברות ההרים למנוע אותנו מארצו, אבל חכו עד אשר יבוא אלי וארמה אותו ואבוא עמו ירושלם, אז אתן את המלוכה לאורקנוס רק על מנת אשר תתנו לי מס כל שנה.

ויהי אחרי כן ויקרא פומפיוס את ניקומידס וירמה אותו ויאמר אליו לאמר: אמור לאריסטובולוס אדונך: כה אמר פומפיוס שר צבא רומא: מהר אלי ואל תעמוד ואני פה בדמשק חכיתיך עד כי תבוא אלי ואחזק את ממלכת יהודה בידך, כי כן גזר הישיש ושלש מאות ועשרים יועציו.

ואריסטובולוס המרדני אינו מחכה לפסק-דינו ופותח במלחמה. רוב ההיסטוריונים המודרניים אינם מקבלים את גישתו זו של יוסיפוס, ומנסים להסביר את התנהגותו של פומפיוס בריב האחים לא מתוך מוטיבים בלתי-אנוכיים, אלא מתוך האינטרסים של רומי שראתה בסכסוך האחים אפשרות להכניס את ארץ יהודה לתחום השפעתה. גרץ (בהוצאה גרמנית III 160-1) מניח, שפומפיוס רק העמיד פנים של בורר, ואילו למעשה התכוון להכניע את ארץ יהודה תחת עול רומי. לדעתו של גרץ גמר פומפיוס בלבו אומר כבר בתחילת המשא-והמתן עם שני האחים לתמוך בהורקנוס החלש, אלא שהשהה את הכרעונו, מפני שחשב שעל-ידי ההשהיה ימנע מלחמה מסוכנת (ע' קדמ' י"ד 46), אך אריסטובולוס הבחין בפח שפומפיוס טמן לרגליו ופתח במלחמה. בדומה לגרץ לא האמין מחבר יוסיפון לתיאור המאורעות מנקודת-ראות רומית שאצל יוסיפוס, ובשחזור המאורעות הגיע למסקנות דומות לאלה של גרץ: גם הוא מניח, שפומפיוס הכריע בלבו לטובת הורקנוס מתוך האינטרס הרומי כבר בתחילת המשא-והמתן ודחיית הבוררות היתה אך העמדת פנים. לדעתו של המחבר, החליט בוודאי פומפיוס לתמוך בהורקנוס על סמך שיחה סודית עם אנטיפטר איש התחבולות, אשר הבטיח לפומפיוס שאם הוא יעזור להורקנוס לתפוס את המלוכה, יקבל הורקנוס על עצמו ועל עמו את עול הרומיים. המחבר מביא את השערותיו בצורת סיפור שאין לו, כמובן, הקבלה בדברי יוסיפוס.

7-26. מה לך לעזרת אריסטובולוס וכו' — אנטיפטר מציע לפומפיוס הכנעת הורקנוס תחת עול רומי אם פומפיוס יתמוך בו. ע' ההערה הקודמת.

31. אם כה חפצכם וכו' — פומפיוס מקבל את התנאי של אנטיפטר, אך מנסה למנוע מלחמה מסוכנת על-ידי דחיית פסק-דינו עד בואו עם אריסטובולוס לירושלים, כי אז תהיה הארץ ובירתה בידו. ע' הערה לשורה 25.

33. פן יערוך מלחמה במעברות ההרים למנוע אותנו מארצו — קדמ' י"ד 46.

35. רק על מנת אשר תתנו לי מס כל שנה — כן היה באמת אחרי כיבוש ירושלים על-ידי פומפיוס, ע' קדמ' י"ד 74, מלח' א' 154.

36. ויהי אחרי כן וכו' — פומפיוס טומן פח לרגלי אריסטובולוס וע' הערה לשורה 25. ניקומידס — עליו ע' שורה 24.

38. ואני פה בדמשק חכיתיך — קדמ' י"ד 38 (ad Damascus venire, לבוא דמשק).

39. הישיש ושלש מאות ועשרים יועציו — היא, לדעתו של המחבר, הראשות השולטת במלכות רומי וע' פרק ב', 133 וההערה שם.

40 ואלה דברי האיגרת אשר שלח פומפיוס אל אריסטובולוס לאמר:
פומפיוס שר צבא רומא אל אריסטובולוס מלך ומזרע המלוכה אשר
לכהני יי שלום. ו ידוע יהיה לך כי הגפן והגן אשר שלחת אלי קיבלתי
ולרומא אותם שלחתי, וישמח הישיש ושלש מאות ועשרים יועציו ויתנו
את מנחתך בהיכל יוביס ויהללו אותך שם ויתפללו עליך במקום ההוא. ו
45 וכתב אלי הישיש לחזק את הממלכה בידך. ועתה אם טוב בעיניך, מהר
אלי דמשק ואעשה חפצך כטוב וכישר בעיניך. ו והאיגרת הזאת כתובה
על ספר מלכי רומא.

ויהי אחרי כן וילך אריסטובולוס דמשק אל פומפיוס הגדול גיבור רומא,
וגם אורקנוס ואנטיפטר וזקני יהודה אשר היו עם אורקנוס ועם אנטיפטר ו
50 ויאמרו אל פומפיוס: שפוט שר הגדול ואיש רחמים כי אריסטובולוס
ירדה בפרך לגדול ממנו וילכוד את המלוכה בחרב ובחנית ובמלחמה,
ועוד לא רב לו כי מלך בחוזקה על עם יהודה, ויך את כל הגוים שכינינו
אשר היו אוהבינו מתמול שלשום וידרכם כבגיתות וישפוך דם רב
בארצם והוא אכזר לעמו ולנכרים. ו ויוצא אנטיפטר אלף עדים זקנים
55 ויעידו כדברים האלה.

ויען אריסטובולוס ויאמר: אמנם ידעתי כי הוא אחי הגדול ממני, אבל
הוא עצל וחלש ולא נאה לו למלוך. ואני לא חמדתי מלוכה ולא אהבתי
למלוך, אבל ראיתי כי אזלת יד בעם יהודה במיתת אמינו המלכה. אז פשעו
כל עבדי יהודה אשר כבשו אבותינו ויתנו כתף סוררת ואפס עצור
60 ועזוב. ואני כאשר ראיתי כי כן קיבלתי את המלכות ונלחמתי במ

40. ואלה דברי האיגרת וכו' — האיגרת, כמו כל הסיפור, היא פרי עטו של המחבר, וע' הערה לשורה 25.

42. הגפן והגן וכו' — ע' השורות 17—21.

45-6. מהר אלי דמשק — ע' הערה לשורה 38.

46-7. והאיגרת הזאת כתובה על ספר מלכי רומא — מלים אלה שייכות כנראה עוד לאיגרת ומשמ-
שות לה סיום. לכן נראה, שהמחבר אינו רוצה לציין במלים 'ספר מלכי רומא' את מקורה של האיגרת
שאת לשונה המציא; ועיין לעיל, הערה לשורה 25.

48. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 41.

50. ויאמרו אל פומפיוס וכו' — קדמ' י"ד 42. ואיש רחמים — על כינוי זה ע' הערה לפרק כ"ח, 25.

52. ועוד לא רב לו וכו' — קדמ' י"ד 43.

53. אשר היו אוהבינו מתמול שלשום — הוסיף המחבר.

54. ויוצא אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 43. זקנים — *optimates Iudaei* (טובי היהודים).

56. ויען אריסטובולוס ויאמר וכו' — קדמ' י"ד 44.

57. עצל וחלש — במקור מדובר על *inefficax segnitie* (עצלות לא-פעילה).

ואני לא חמדתי מלוכה וכו' — במקור אומר אריסטובולוס, שהוא לא תפס את השלטון מתוך
אהבת המלכות אלא מתוך פחד שהשלטון יעבור לידי אחרים (*non tantum pro regni ambitione*
suscepisse principatum quantum metu, ne forte ad alios migraretur).

והשיבותי אותם תחת יד יהודה. ו ועוד כה צוה אבי לפני מותו אשר אני אהיה מלך אחרי אמי, כי ראה את עצלות אורקנוס ואת חוסר דעתו. ו ויוצא אריסטובולוס עדים ויעידו כדברים האלה. והעדים אשר נתן אריסטובולוס היו בחורים, כולם לבושי תכלת וארגמן וכלם עדיים 65 עליהם זהב ואבני יקרה.

ויתמה פומפיוס על פאר הבחורים ועל אדר יופיים, ויען ויאמר אל זקניו: העם הזה כולם מלכים! אשרי המלך אשר ימלוך בעם הזה ואשרינו אם נוכל למשול על העם הזה! עתה ילך שמינו בכל הארצות ויפול פחדינו ומוראינו על כל הגוים בהכניענו את הגוי העז הזה.

70 ויהי אחרי כן ויסע פומפיוס מדמשק ללכת ירושלם ואריסטובולוס ואורקנוס עמו. ו ויהי בדרך כנוח המחנה, וירב אורקנוס באריסטובולוס אחיו על אודות המלכות, וגם יושבי הערים אשר לכד אריסטובולוס באו וצעקו לפומפיוס על אודות אריסטובולוס כאשר הכם וכאשר הכניעם. ו ויקרא פומפיוס לאריסטובולוס ויאמר לו להשיב את הערים 75 לבעליהן ולכתוב ידו ליושביהן לקיים להם הכתב אשר לא יבא עליהם עוד למלחמה. ו וישמע אריסטובולוס וישב את הערים ויכתוב ידו ויעש ככל אשר ציוה פומפיוס.

וירב עוד אורקנוס באריסטובולוס על אודות המלכות, ויאמר להם

61. ועוד כה צוה אבי וכו' — במקור טוען אריסטובולוס שהוא נקרא מלך כתואר אביו (apellari autem se regem patris sui nuncupatione), והמחבר הבין כאילו כתוב שאביו ציווה שהוא ימלוך. 63. ויוצא אריסטובולוס וכו' — קדמ' י"ד 45. במקור צויין לרעה לבושם העשיר של הבחורים, כי הוא לא היה נאה להזדמנות הרצינית הזאת.

66. ויתמה פומפיוס על פאר הבחורים וכו' — במקור מסופר שעל הבחורים סמר לבושם העשיר (ornatus stupebat). המחבר לא הכיר שימוש זה הנדיר מאוד של הפועל stupere, שמובנו הרגיל הוא 'לתמוה', ומכאן הבין שהכוונה היא שפומפיוס תמה על פאר הבחורים, והוא אף הוסיף את דברי פומפיוס המבטאים את תמהונו.

70. ויהי אחרי כן וכו' — לפי קדמ' י"ד 46 שילח פומפיוס את שני האחים, באמרו שהוא יסדיר את עניינם כשהוא יבוא לארצם, אך המחבר הניח שפומפיוס רצה לבוא לירושלים ואריסטובולוס עמו, וע' הערה לשורה 25.

71. ויהי בדרך וכו' — הוסיף המחבר.

72. וגם יושבי הערים וכו' — המחבר מזהה את הגויים, אשר לדברי אורקנוס היכם אריסטובולוס 'וישפוך דם רב בארצם' (שורה 53—54, על סמך קדמ' י"ד 43) עם מבצריו של אריסטובולוס (קדמ' י"ד 52) שהוא נצטווה למסור לפומפיוס, וע' ההערה הבאה. המחבר סבר שלמסירת ערים אלה קדמו תלונות יושביהן.

74. ויקרא פומפיוס וכו' — קדמ' י"ד 52. במקור מדובר על castella (מבצרים), אך המחבר נוהג להבין את המלה כערים מבוצרות. לפי המקור נצטווה אריסטובולוס למסור את המבצרים רק לאחר שיצא מ־Alexandrium (אלכסנדריה לפי יוסיפון) ונכנע לפומפיוס (ע' בשורה 82).

75. ולכתוב ידו — propria manu scriberet. הלשון ישעיהו מ"ד ה'.

78. וירב עוד וכו' — הוסיף המחבר.

78-9. ויאמר להם פומפיוס וכו' — קדמ' י"ד 46.

פומפיוס: דומו לכם עד בואי בעריכם ואדעה מה אעשה לכם. ו ויבז
 80 אריסתובולוס את פומפיוס בעיניו ויסע וילך ופיהו לא שאל, ויבא דילונה
 וילך ויעבור פילם ושיטופולי, ומשם נסע ויבא אלכסנדרונה וישב שם. ו
 ויחר לפומפיוס מאד ויסב עליו את כל טורח המלחמה אשר חשב לשלוח
 אל פרס, וירדוף אחריו פומפיוס וידביקהו באלכסנדרונה ויצר על
 העיר. ו ויאמרו חכמי אריסתובולוס אליו: מה לך למרוד על רומנים
 85 אשר כמעט רודים בכל העולם בראותך כי אין לנו עזרה מעמינו כי נוספו
 המה עמהם. ו וישמע אליהם אריסתובולוס ויצא אל פומפיוס וישאלהו
 לשלום. ו וירב עוד באחיו על דבר המלכות, וישב עוד ויבא אלכסנדרונה
 על פי פומפיוס.

ויהי ממחרת ויצא אריסתובולוס מן העיר ויתקע בשופר וימרוד
 90 וילך ירושלימה, ופומפיוס אחריו וכל טורח חיל רומנים עמו וכל
 כובד צבאם. ויסעו ויבאו הלך ובוא עד אשר באו יריחו עיר הריח ויחנו
 שם, כי במקום ההוא צמח בלסמו הוא שמן הטוב אשר הוא פנג. ו ויאמר

79-80. ויבז אריסתובולוס וכו' — קדמ' י"ד 47.

80. דילונה — Delon.

81. וילך ויעבור — קדמ' י"ד 48. לפי המקור הנושא הוא פומפיוס והמחבר טעה.

פילם — Pellam, אקוסאטיבוס של Pella. ושיטופולי — Scythopolis, במבטא איטלקי.
 אלכסנדרונה — Alexandrium.

82. ויחר לפומפיוס מאד וכו' — קדמ' י"ד 48.

83. אל פרס — לפי המקור: נגד הנבטים. וידביקהו וכו' — קדמ' י"ד 49.

83-4. ויצר על העיר — לא נאמר במקורות.

84. ויאמרו חכמי אריסתובולוס אליו וכו' — קדמ' י"ד 50, הג' א' 15, 2.

85. אשר כמעט רודים בכל העולם — הג' א' 15, 2: quorum in nomen et potestatem totus
 prope orbis terrarum concesserat (אשר לשמם ולמרותם עבר כמעט כל העולם).
 כי אין לנו וכו' — הוסיף המחבר.

86. וישמע אליהם וכו' — קדמ' י"ד 50.

89. ויהי ממחרת וכו' — קדמ' י"ד 52. ויהי ממחרת — כך שיער המחבר.

90. ופומפיוס אחריו וכו' — קדמ' י"ד 53.

91. ויסעו ויבאו וכו' — קדמ' י"ד 54.

עיר הריח — אטימולוגיה של המחבר 'כי במקום ההוא צמח בלסמו'.

92. בלסמו — צורה איטלקית של balsamum. בקדמ' י"ד 54 כתוב אמנם opobalsamum, אך בקדמ'
 ט"ו, 96 מקום שהמחבר מצטט אחר-כך, כתוב balsamum.

הוא שמן הטוב — קדמ' י"ד 54: unguentum optimum. הלשון של מל' ב', כ' י"ג (ועי' רש"י שם).
 אשר הוא פנג — בתרגום הלאטיני של ספרי התנ"ך מצויה המלה balsamum פעם אחת בלבד,
 וזה דווקא בתרגום המלה 'פנג' שביחזקאל כ"ז י"ז. כשעמד המחבר לתרגם את המלה balsamum
 שבמקורו, הוא נזכר שבתנ"ך הלאטיני תורגמה במלה זו המלה העברית 'פנג', ולכן הוא כתב
 'בלסמו'. . אשר הוא פנג. הסברו של יוסיפון נעשה מפורסם בספרות העברית הפרשנית והבלשנית
 של ימי הביניים, ואלה שפירשו את המלה הקשה 'פנג' כ'בלסמו' לא ידעו שפירוש זה, שהם מביאים
 בשם יוסף בן גוריון, מוצאו בפירושו של היירונימוס המתרגם של המקרא ללאטינית.

92-3. ויאמר יוסף בן גוריון הכהן וכו' — בקדמוניות ט"ו 96.

יוסף בן גוריון הכהן: העץ הזה לא נראה מעולם במקום אחר כי אם ביריחו, ורבים מלכים וגם מלכי מצרים לקחו מנטעי העץ ההוא באהבה 95 אותו בארצם, ולא קיבל עליו העץ כי יבש, והיה העץ ההוא ביריחו עד חרבן בית המקדש. והיה כנחרב בית המקדש, אז נחלף העץ הזה מיריחו למצרים ולמקומות אחרים.

ויהי אחרי כן וישכם פומפיוס מיריחו וילך ירושלם. וירא פומפיוס את גובה חומות העיר ואת מרום מגדליה וכאשר נוצצו אבניה ואת בוהק 100 שמשותיה ואת אדר יופיה ואת זיו הדרה, וישתגע פומפיוס בראות הוד העיר. ויאמר פומפיוס: מי יקלע אבן ומי יורה חץ על העיר הקדושה הזאת? אשרי המלך אשר ימלוך על העיר הזאת!

ויהי אחרי כן ויצא אליו אריסטובולוס וישאלהו לשלום וינחם על אשר מרד, ויקבלהו פומפיוס ויעש עמו שלום. ויאמר לו אריסטובולוס: כל 105 אשר תאמר אלי אעשה וכל אשר תשים עלי אתן, רק אשר תעזריני על המלכות ולא תשפילני לפני אויביי! ויאמר לו פומפיוס: את כלי הזהב אשר בהיכלך ואבני יקרה הבא אלי ואשלחם כיתימה אל רומא אל היכל יובים, אז אעשה כל רצונך. ויאמר אריסטובולוס לעשות כן, וישלח פומפיוס את גביניאוס איש גיבור ויד רמה עמו מגיבורי רומא לקחת 110 את הכלים ואת האבנים היקרות מהיכל ירושלם. וימאנו העם לתת את אשר שאל פומפיוס ויבריחו את גביניאוס מן העיר, ורבים מגיבורי רומא במלחמה ההיא בתוך העיר סולו על כן.

ויקצוף פומפיוס ויתן את אריסטובולוס במשמר ויאסרהו בנחושתיים ויגש אל העיר להלחם עליה ביד רמה, וירא והנה העיר בצורה מאד 115 מכל פיאה, כי בהר מרום הרים יושבת זולתי לפאת צפון מישור לה,

93. העץ הזה וכו' — במקור כתוב: *nam balsamum terra illa generat et nusquam alibi nascitur* (כי ארץ זו מצמיחה בלסמו שאינו גדל בשום מקום אחר). מכאן אומר המחבר, שנסיונות להעביר את העץ למקום אחר לא הצליחו. ברם, נראה שהמחבר ידע שבימיו גדל העץ 'במצרים ובמקומות אחרים', ולכן הוא הסיק שסגולת העץ הקושרת אותו רק ליריחו (שעליה למד, כביכול, מדברי יוסיפוס) היתה קשורה בקיום בית המקדש והיא פגה 'כנחרב בית המקדש'.

98. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 54. וירא פומפיוס — קטע יפה זה הוא פרי עטו של המחבר. וע' מה מסופר בקדמ' י"ד 57, מלח' א' 141, הג' א' 16, 2.

103. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 55.

105. רק אשר תעזריני וכו' — הוסיף המחבר.

106. ויאמר לו פומפיוס וכו' — לפי המקורות הבטיח אריסטובולוס לפומפיוס כסף.

9-108. וישלח פומפיוס וכו' — קדמ' י"ד 55.

109. גביניאוס — *Gabinus*.

110. וימאנו העם וכו' — קדמ' י"ד 56.

2-111. ורבים מגיבורי רומא וכו' — הוסיף המחבר.

113. ויקצוף פומפיוס וכו' — קדמ' י"ד 57.

ושמה ערך פומפיוס את כל מיני מלחמתו, וכל ידו עמו יד רמה וחזקה מאד, כי כל חיל רומא אשר שלחו אל פרס ומדי אל ירושלם נקבצו. ויצאו אנשי ירושלם למלחמה על פומפיוס פתאום ויריעו ויתנו מרוצה גדולה על מחנהו וישליכו הרוגים רבים ארצה. ויבהל פומפיוס על גבורת האנשים ועל קלות הבחורים ויחשוב ליסעת מעל העיר.

ויהי אחרי כן ותהי המלחמה בתוך העיר ירושלם בין אנשי אורקנוס ובין אנשי אריסטובולוס, כי אמרו אנשי אורקנוס לפתוח השער לקבל פומפיוס בעיר, ואנשי אריסטובולוס מנעוהו מלבוא. ותחזק המלחמה הפנימיה מן המלחמה החיצונה וימת עם רב מיהודה במלחמה ההיא. ויהי כשמוע כן פומפיוס ויגש אל השער ויפתחו השער בידם היהודים ויקבלו פומפיוס עם כל חילו בתוך העיר.

וילכוד פומפיוס את ירושלם ואת היכל המלך, רק היכל יי לא לכד כי הכהנים סגרו את שערי היכל יי וילכדו את מובאות ההיכל וילחמו בכח. ויהי החודש הוא חודש רביעי וילחמו הכהנים עד שבעה עשר יום בו. ויהי ביום הצום בעלות המנחה ויקריבו הכהנים את הזבחים ואת העולות לפני מזבח יי, וגם פומפיוס הקריב את האיל לנגח את מגדל ההיכל ויך את המגדל וישמטוהו ארצה. ויפתחו את קירבי ההיכל ויעל בראשונה קורניליאוס ופאוסתוס בני סילה ויבואו אל ההיכל בעת אשר הכהנים זובחים את הזבח ומקריבים את העולות לפני יי, ויעל אחרי קורניליאוס

117. כי כל חיל רומא וכו' — הוסיף המחבר. אל פרס ומדי — ע' שורה 83 וההערה שם.

118. ויצאו אנשי ירושלם וכו' — הוסיף המחבר.

121. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 58.

123. ותחזק המלחמה וכו' — הוסיף המחבר. המשפט משמש אחר-כך כעין מוטיב בתיאור מצור ירושלים על-ידי טיטוס.

124. ויהי כשמוע וכו' — קדמ' י"ד 59.

127. רק היכל יי לא לכד וכו' — קדמ' י"ד 59.

128. הכהנים — במקור: חסידי אריסטובולוס.

129. ויהי החודש הוא וכו' — בקדמ' י"ד 66 כתוב, שירושלים נכבשה tertio mense jejuniorum (בחודש השלישי של המצור ביום צום). המחבר סבור היה, שהמדובר בחודש השלישי של השנה, אך יום הצום, הוא שבעה עשר בתמוז, הריהו בחודש הרביעי של השנה! לכן בא המחבר ותיקן את השגיאה, שנפלה, לדעתו, במקורו וכתב 'ויהי החודש הוא חודש רביעי'.

130. בעלות המנחה וכו' — קדמ' י"ד 65; שם מסופר שהכהנים המשיכו בשעת המצור להקריב קרבנות. הלשון 'בעלות המנחה' על פי מלכים א', י"ח ל"ו.

131. וגם פומפיוס וכו' — קדמ' י"ד 64.

הקריב את האיל — כנגד 'ויקריבו הכהנים את הזבחים'. לנגח את מגדל ההיכל וכו' — קדמ' י"ד 69.

133. קורניליאוס ופאוסתוס בני סילה — Cornelius Faustus Syllae filius. יוסיפוס מדבר על איש אחד. ויבואו אל ההיכל וכו' — קדמ' י"ד 67.

135 פוריאוס ואנשיו, ואחרי פוריאוס עלה פביאוס ויד גדולה עמו מגיבורי פומפיוס וחרבותם שלופות בידם, ויצעדו בתוך ההיכל הלך והכות בכהני יי. ו לא חרדו הכהנים ולא פחדו מן החרבות שלופות ולא רגזו מן הרומחים מבריקים ולא רעדו מפגרים מתים הנופלים בתוך ההיכל, כי על הפגרים הלכו הכהנים לעבוד את עבודת יי ולזבוח זבחיו ולעלות עולותיו ולהקריב קרבנותיו. ו ויאמרו הכהנים איש אל רעהו: חזקו ונתחזקה כהני יי ונהרגה לפני מזבח, כי טוב לנו למות במשמרתינו ולא נעזוב את משמרת יי ולא נשליך את עבודתו מנגד! ו וילכו כהני יי בלא פחד ובלא יראה בתוך סער המלחמה כאשר ילך איש בעומק השלום. ו ויהי בנפול הכהן ממקריבי הזבח ויבא חבירו ויקח מידו הקרבן ויקריבהו 145 הוא, וכנהרג גם זה, יבא חבירו ויעשה לו כאשר עשה זה לחבירו עד תום כל עבודת יי מיד הכהנים ביום הצום. ו וישחטו הכהנים כולם חגורים אפוד בד ומלובשים בגדי קודש, ויפלו פגרי הכהנים על פגרי זבחייהם ויתערב דמם בדם הזבח וימותו בקדושה לפני מזבח יי. וידבר יוסף בן גוריון בספרו על אודות הכהנים האלה לאמר: כל אשר 150 דברתי על כהני יי לא שיקרתי, וכל אשר יקרא בספרי ולא יאמין דבריי, ילך ויקרא בסיפרי סופרים אחרים, כי רבים סופרים העידו כן והנה הוא כתוב על ספר ניקולאוס מדמשק ועל ספר סתרבון מכפתור ועל ספר טיתוס איש סופר אשר כתב את מעשה פומפיוס ועל סיפרי אחרים רבים. ו ויוסף עוד יוסף בן גוריון דברים רבים אשר לא כתבנו פה. 155 ויהי כאשר תמו הכהנים מן ההיכל, ויבואו שרי פומפיוס בתוך המקדש

135. פוריאוס — Furius. פביאוס — Fabius.

136. וחרבותם שלופות בידם — הג' א', 16, 5—6.

137. ולא חרדו הכהנים וכו' — התיאור הפתיטי מבוסס על הג' א' 16, 5.

140. ויאמרו הכהנים — הג' א' 17, 1.

142. וילכו כהני יי וכו' — הג' א' 16, 5.

144. ויהי בנפול וכו' — הרחבת המחבר.

146. ביום הצום — ע' הערה לשורה 129. וישחטו הכהנים וכו' — הג' א' 17, 1.

148. ויתערב דמם וכו' — הג' א' 16, 5.

149. וידבר יוסף בן גוריון בספרו — בקדמוניות י"ד 68.

152. ניקולאוס — Nicolaus. סתרבון — Strabon. מכפתור — מקאפאדוקיה וע' הערה לפרק ל"א, 91.

153. טיתוס איש סופר — Titus Livius Romanae conscriptor historiae (טיטוס ליוויוס סופר ההיסטוריה הרומית); כל הסופרים הנזכרים כאן נקראים קודם (אשר כתבו את מעשי פומפיוס).

153-4. ועל סיפרי אחרים רבים — הוסיף המחבר.

154. ויוסף עוד וכו' — המחבר באמת קיצר את דברי מקורותיו.

155. ויהי כאשר תמו הכהנים וכו' — יוסיפוס אומר (קדמ' י"ד 66): Gaio Antonio et Marco Tullio consulibus hostes templum ingressi cunctos peremerunt (בימי הקונסולים גאיוס אנ-

וישבו שם. ו ואלה שמותם: גיוס ואנטוניאוס ומרכוס טוליאוס קיקירוס, איש סופר היה ויכתוב בספרו את כל אשר ראה בעיניו על כהני יי ועל מקדשו.

ויהי אחרי כן ויבוא גם פומפיוס ועמו רבים ויבואו במקדש, וירא את קודש הקודשים ויחמול ולא שלח ידו בכל אשר במקדש, כי מצאו כלי זהב הרבה מאד ודרכמוני זהב אלפיים ככרים. ולא אבה פומפיוס לנגוע בכל אשר מצא בהיכל, ויצו ליתר הכהנים לטהר את הבית ולהקריב קרבן ולהעלות עולות ויעשו כן.

ויתן לאורקנוס את המלכות ויהרוג את אוהבי אריסטובולוס ויקח את אריסטובולוס ויאסרהו בנחושתיים להוליך אותו אל רומא. ו וכל ערי ארם אשר לקחו היהודים במלחמה השיב אותם לארמים וכל הארץ אשר הרחיבו מלכי החשמונים השיב אותה פומפיוס ליושביה, וכל הגוים אשר היו כנועים מתמול שלשום תחת ירושלם חיפש אותם מלהיות עבדי ירושלם. ו וגם את ירושלם גברת לכל המדינות היתה למס עובד אל רומא וגם גוי יהודה ממלכת כהנים הושם למס עובד.

וידבר יוסף בן גוריון לאמר: כל זאת באתנו מיד אורקנוס ואריסטובולוס אחים, כי הם אשר התגרו תחילה את הרעה הזאת בירושלם ונהיה עבדים אל רומא. מאז ירדנו מגדולה והיינו כנועים.

טוניוס ומרקוס טוליוס קיקרו נכנסו האויבים למקדש והרגו את כולם). המחבר לא הבין ששמות שני הקונסולים מציינים את תאריך המאורע, וחשב ששני הקונסולים הנ"ל נכנסו לבית המקדש.

156. גיוס ואנטוניאוס — Gaius Antonius והוא איש אחד, וע' ההערה הקודמת. ומרכוס טוליאוס קיקירוס — Marcus Tullius Cicero. הצורה קיקירוס נוצרה מתוך שאיפתו של המחבר ללאטינית מקורית, ובטעות יסודה. וע' 'ציון' שנת י"ח, ירושלים תשי"ג, עמ' 116.

157. איש סופר היה וכו' — מכאן שהמחבר ידע על פעולתו הספרותית של קיקרו והניח, שמכיוון שביקר, לדעתו, בבית המקדש, בוודאי רשם 'בספרו את כל אשר ראה בעיניו על כהני יי ועל מקדשו'. 159. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 72.

162. ויצו ליתר הכהנים וכו' — קדמ' י"ד 73.

164. את המלכות — principatum sacerdotii (את הכהונה הגדולה).

164-5. ויקח את אריסטובולוס וכו' — קדמ' י"ד 79.

165-6. וכל ערי ארם וכו' — קדמ' י"ד 74.

166. ארם — inferior Syria ו'א Coelesyria.

השיב אותם לארמים — במקור sub suo principatu esse constituit (שם תחת פיקוד שלו), והמחבר הבין כאילו מובן המלים 'קבע שיהיו (הערים) תחת שלטונן הן'. וע' הערה לשורה 167.

וכל הארץ וכו' — et omnem gentem prius nimis extensam, suos intra fines astrinxit (ואת כל העם, אשר התרחב קודם יתר על המידה, צימצם בגבולותיו).

167. השיב אותה פומפיוס ליושביה — קדמ' י"ד 75: habitatoribus reddidit. וכל הגוים וכו' — הוסיף המחבר כסיכום.

169. וגם את ירושלם וכו' — קדמ' י"ד 74, מלח' א' 154, הג' א' 17, 2.

171. וידבר יוסף בן גוריון לאמר וכו' — בקדמוניות י"ד 77.

[לז. מלחמות פנימיות בימי הרומיים]

1 ויהי אחרי כן וילך וישב פומפיוס לארצו אל רומא וישא עמו אריסטובולוס עם שתי בנותיו ושני בנים, כי השלישי אלכסנדר ברח וימלט. ויעזוב פומפיוס מושל בארץ ישראל אורקנוס ואנטיפטר, ויעזוב עמהם סכאורוס ויתן לו את כל ארץ מצרים. ופומפיוס הלך לדרכו אל רומא וסכאורוס 5 נסע אל סלע מדבר אל גוי ערב וגם אורקנוס ואנטיפטר עמו וכל צבא יהודה. ויהי בלכתם ויכניעו את גוי ערב תחת רומא, כי היטה אותם אנטיפטר בהיות אהוב למלך ערב מתמול לשלום. ויהי בהיות אורקנוס ואנטיפטר אל סלע מדבר עם סכאורוס שר צבא פומפיוס להלחם בערב, ויברח אלכסנדר בן אריסטובולוס מיד פומפיוס 10 ויבוא ירושלם ויבנה את חומות ירושלם אשר הרס פומפיוס ויאסוף יד רמה מן היהודים וילחם באורקנוס ובאנטיפטר ויבריחם, וגם סכאורוס לא עמד לפניו. אז עלה גביניאוס מעיר רומא אל ארץ ארם וישמע את כל אשר עשה אלכסנדר בן אריסטובולוס כאשר נלחם על סכאורוס ויהרוג רומנים לרוב 15 וכאשר הבריח אורקנוס ואנטיפטר וכאשר בנה חומות ירושלם אשר הרס פומפיוס הגדול, ויבא עליו גביניאוס בחיל כבד חיל רומנים וחיל ארם, ועוד נוסף לו חיל יהודה יד גדולה וחזקה אשר עם אורקנוס ואנטיפטר. ויתחבר עוד עמהם אנטוניאוס הוא מרקוס, כי שנים שמות נקרא על אודות גבורה, כי איש גיבור היה ובעל מלחמות, ויבאו כל השרים האלה 20 למלחמה על אלכסנדר בן אריסטובולוס ירושלם.

1. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 79.

2-3. ויעזוב פומפיוס וכו' — סברת המחבר.

3. ויעזוב עמהם וכו' — קדמ' י"ד 79.

4-5. וסכאורוס נסע וכו' — קדמ' י"ד 80.

5. וגם אורקנוס ואנטיפטר וכו' — לפי קדמ' י"ד 81 נשלח לערב רק אנטיפטר.

6. ויהי בלכתם וכו' — קדמ' י"ד 81.

8. ויהי בהיות אורקנוס וכו' — קדמ' י"ד 82.

10. ויבוא ירושלם וכו' — מלח' א' 160, הג' א' 19, 1.

11. ויבריחם וכו' — דברי המחבר.

13. אז עלה גביניאוס וכו' — קדמ' י"ד 82. וישמע וכו' — הוסיף המחבר.

16. ויבא עליו וכו' — קדמ' י"ד 84. המחבר הוסיף את 'חיל ארם'.

18. אנטוניאוס הוא מרקוס — Marcus Antonius.

כי שנים שמות וכו' — דברי הסבר של המחבר. המחבר סבור היה, ששני שמות ניתנים לאדם כדי להבליט את חשיבותו וגבורתו (ע' הערה לפרק ט"ז, 56). יש לזכור שגם מארקוס וגם אנטוניאוס הם שמות שכיחים בעולם הנוצרי, ובייחוד באיטליה.

ויצא אלכסנדר לקראתם ויד מעט עמו כעשרת אלפים רוגלים ואלף וחמש מאות רוכבי סוסים ויתגר מלחמה בשרים האלה, וששת אלפים מגיבוריו סולו במלחמה ויברח עם יתר אנשיו ויבא אלכסנדרונה. ויגש גביניאוס על העיר וילחם עליה. ויצא עוד מן העיר ויתן מרוצה על 25 מחנה גביניאוס וישלך ארצה הרוגים רבים במחנה גביניאוס. ו אז עמד מרקוס אנטוניאוס במלחמה והשיב אלכסנדר אחור ויבריחהו בעיר, ורבים מאנשיו במלחמה הציע. ויצר גביניאוס על העיר וילחם עליה, ותבא אליו אם אלכסנדר, היא אשת אריסטובולוס, ותבך ותתחנן לו לעשות שלום בין גביניאוס ובין אלכסנדר, ויאות ויצא אליו אלכסנדר ויעש עמו 30 שלום.

ויחלק גביניאוס את מלכות יהודה בחמשה חלקים להיות בירושלם מושל אורקנוס, ויתן בגדירה מושל אחד הוא החלק השיני, ויתן בחמת מושל אחד הוא החלק השלישי, ויתן ביריחו מושל אחד הוא החלק הרביעי, ויתן בציפורין אשר בגליל מושל אחד הוא החלק החמישי. כל זאת עשה 35 גביניאוס להעביר קנאה אשר למלכות ולהשבית מלחמות מארץ יהודה ולא יכול.

בעת ההיא ברח אריסטובולוס ואנטיגונוס בנו מעיר רומא אל ארץ יהודה ויבא בקצה ארץ יהודה, ויפלו עליו המון רב מעם יהודה, וגם פיתולאוס נגיד ירושלם נפל עליו באלף איש גיבור, כי זכר את כבודו

21. ויצא אלכסנדר לקראתם — קדמ' י"ד 85. ויד מעט עמו וכו' — קדמ' י"ד 83. ויד מעט עמו — הערכה זו מבוססת על הג' א' 19, 1 שם נאמר שאלכסנדר העז לבוא לקרב עם מספר כזה.
22. ויתגר מלחמה וכו' — קדמ' י"ד 85, מלח' א' 163.
- וששת אלפים וכו' — לפי המקורות נפלו שלושה אלפים ושלושה אלפים נלקחו בשבי.
23. ויברח וכו' — מלח' א' 163. אלכסנדרונה — Alexandrium.
- 23-4. ויגש גביניאוס וכו' — קדמ' י"ד 86.
24. ויצא עוד וכו' — במקור נאמר רק, שרבים מאנשי אלכסנדר נלחמו לפני המבצר.
26. והשיב אלכסנדר אחור ויבריחהו בעיר — הוסיף המחבר וע' ההערה הקודמת.
27. ויצר גביניאוס על העיר וילחם עליה — קדמ' י"ד 89.
- 27-8. ותבוא אליו וכו' — קדמ' י"ד 90.
31. ויחלק גביניאוס וכו' — קדמ' י"ד 91. בחמשה חלקים — quinque curiae (חמש מועצות).
32. בגדירה — Gadara. מושל אחד — סברה זו של המחבר נוגדת את המסופר במקורות: בתוך חמישה המחוזות שלטו המועצות המקומיות. בחמת — Amathus.
34. כל זאת וכו' — על סמך הג' א' 19, 4.
36. ולא יכול — הוסיף המחבר.
37. בעת ההיא וכו' — קדמ' י"ד 92. ואנטיגונוס בנו — קדמ' י"ד 96.
- מעיר רומא וכו' — קדמ' י"ד 92.
38. ויפלו עליו וכו' — קדמ' י"ד 93.
39. פיתולאוס — Pitholaus. נגיד ירושלם — dux Hierosolymorum.
- 40-39. כי זכר את כבודו הראשון — הוסיף המחבר.

40 הראשון. ו וירא אריסטובולוס את עם רב אשר אתו ויבדל את דלת העם מעמו ויבחר מכל העם שמונת אלפים איש גיבור מלחמה אשר לא יסובו פניהם ולא ישובו מפני כל, ויצא לקראת גביניאוס למלחמה אשר בא בחיל כבד מאד חיל רומנים וחיל יהודה אשר באו עם גביניאוס על אריסטובולוס למלחמה. ו ויתגר בהם בשמונת אלפים גיבוריו ויך בהמון רומנים מכה גדולה מאד הוא ואנשיו, והשליכו שמה ארצה הרוגים רבים מחיל רומנים. וגם שבעת אלפים גיבורי אריסטובולוס בקרב ההוא סולו. וישאר אריסטובולוס עם אלף גיבוריו, ויבקע את מחנה רומנים הלוח והכות עד אשר נמלט בראש ההר. ו וירדפו אחריו חיל רומנים וישיגוהו, ויסב אריסטובולוס פניו וילחם בהם יומיים.

50 ויהי ביום השלישי ויפלו אלף גיבוריו אחרי אשר הרבו להכות במחנה רומנים עוד, וישאר אריסטובולוס לבדו וילחם וימת רבים, ויפצעו את ראשו בפצעים גדולים ורבים, כי נחתך כובע ברזל אשר על ראשו, ויפול לארץ וילכדוהו חי וישאוהו אל גביניאוס, וירפאהו מן המכות ויאסרהו עוד בנחשתים, ויוליכוהו אל רומא אל הישיש ואל שלש מאות ועשרים יועציו. ו 55 והימים אשר מלך אריסטובולוס שלש שנים וששה חודשים, איש יקר וגיבור ורחב ידיים ויפה עינים ויפה תואר.

ויהי אחרי כן וישלח הישיש את בני אריסטובולוס מרומא אל ירושלים,

40. וירא אריסטובולוס וכו' — קדמ' י"ד 94.
את דלת העם — *qui armis inopes erat* (אשר לא היה להם נשק). המחבר הבין את המלה *inopes*, שמובנה גם 'מחוסרי אמצעים', כ'דלת העם'.
41-2. אשר לא יסובו פניהם וכו' — הוסיף המחבר.
44. ויתגר בהם וכו' — קדמ' י"ד 95.
44-5. ויך בהמון רומנים וכו' — במקורות מסופר רק שאנשי אלכסנדרוס נלחמו בגבורה.
46. שבעת אלפים — במקורות: חמשת אלפים, אולם המחבר מתקן את דברי המקורות; הוא למד מהם שעם אריסטובולוס היו 'שמונת אלפים איש' (שורה 41) ואחרי הקרב הוא נשאר 'עם אלף גיבוריו' (שורה 47). מכאן מסיק המחבר, ש'שבעת אלפים גיבורי אריסטובולוס בקרב ההוא סולו'.
47. וישאר אריסטובולוס וכו' — קדמ' י"ד 96.
ויבקע את מחנה רומנים וכו' — הג' א' 20, מלח' א' 172.
49. ויסב אריסטובולוס פניו — לפי המקורות היה אריסטובולוס יומיים במצור.
50. ויפלו אלף גיבוריו — הוסיף המחבר.
52. כי נחתך כובע ברזל אשר על ראשו — הוסיף המחבר על קדמ' י"ד 96.
53. וירפאהו מן המכות — פרט זה הוסיף המחבר.
54. אל הישיש ואל שלש מאות ועשרים יועציו — במקורות (קדמ' י"ד 97, הג' א' 20, מלח' א' 174) נזכר הסינאט הרומי. על הישיש ויועציו כראשות עליונה של רומי ע' הערה לפרק ב', 133.
55. והימים אשר מלך וכו' — קדמ' י"ד 97.
55-6. איש יקר וגיבור ורחב ידיים — *vir clarus et magnanimus*.
56. ויפה עינים ויפה תואר — הוסיף המחבר וע' פרק ל"ד, 8 וההערה שם.
57. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 97.
הישיש — במקורות מדובר על הסינאט וע' הערה לשורה 54.

כי חמל על אשת אריסטובולוס אימותם, כי כתב לו גביניאוס את חכמת האשה, על כן חמל עליה הישיש אשר ברומא וישלח לה את בניה ואת בנותיה.⁶⁰

ויהי אחרי כן וילך גביניאוס ויעבור את נהר פרת וילחם על פרס ומדי ויכניעם, כי כבש אותם פומפיוס הגדול, וכאשר הלך פומפיוס אז פשעו; על כן הלך גביניאוס ויכניעם וישימם למס עובד. בעת ההיא פשעו אנשי מצרים וישליכו את תלמי מלחיות מלך במצרים, כי אמרו אנשי מצרים: לא ניתן עוד מס אל רומא. וישלח תלמי אל גביניאוס לעזור לו. ויבא גביניאוס וכל חילו לעזור תלמי מלך מצרים, וישלח גביניאוס אל אורקנוס ואל אנטיפטר לעזור לו. ויצא אנטיפטר מירושלם בחיל כבד מאד חיל יהודה ובנימן וילך לעזרת גביניאוס, וימצאהו בדמשק בשובו מארץ פרס. ויאמר לו גביניאוס להקדים במצרים לפתוח לו הדרך, ויקדם אנטיפטר וילחם במשמרת מצרים ויך בהם מכה רבה מאד ויפתח את הדרך. ויבא גביניאוס מצרימה והשיב תלמי במלכותו.

בעת ההיא בהיות אנטיפטר עם גביניאוס במצרים ויוסף עוד אלכסנדר בן אריסטובולוס למרוד, ויאסוף יד גדולה מבחורי יהודה ויפשוט בהר גריזים ויך את משמרת רומנים אשר עזב גביניאוס שם וגם כל רומנים ביער מארץ יהודה. ויהי כשמוע כן גביניאוס וישלח את אנטיפטר לדבר באזני

58-9. את חכמת האשה — בהג' א' 20 כתוב שגביניאוס הבטיח לה לשחרר את בניה remunerandae sedulitatis eius gratia (כדי ליתן לה פרס בעד התנהגותה הידידותית) בעניין משאומתן על המבצרים (ע' לעיל, שורות 27—30). המחבר הבין את המלה sedulitas כ'חכמה'.

61. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 98.

פרס ומדי — הפארתים.

62. ויכניעם וכו' — הוסיף המחבר. לפי המקורות הפסיק גביניאוס את מסעו לאחר ששמע כי פשעו אנשי מצרים.

65. כי אמרו וכו' — הוסיף המחבר.

66. ויבא גביניאוס וכו' — קדמ' י"ד 98.

67. וישלח גביניאוס וכו' — בקדמ' י"ד 99 מסופר רק שאנטיפטר סיפק לגביניאוס תבואה, נשק וכסף.

69. וימצאהו בדמשק וכו' — כן שיער המחבר וע' ההערה הקודמת.

ויאמר לו גביניאוס וכו' — בקדמ' י"ד 99 (וכן במקורות אחרים) נאמר, כי אנטיפטר Iudaeos prope Pelusium auxiliares effecit qui custodes Aegyptiorum adituum fuerant (עשה לעוזריו של גביניאוס את היהודים שבסביבת פלוסין אשר היו שומרי מבואות מצרים).

73. בעת ההיא וכו' — קדמ' י"ד 100.

בהיות אנטיפטר עם גביניאוס במצרים — ע' הערה לשורה 67.

76. ויהי כשמוע כן וכו' — קדמ' י"ד 101.

העם אשר מרד דברי שלום. ו וילך אנטיפטר ויוכח את העם והשיב את העם אל גביניאוס, אבל אלכסנדר לא אבה שמוע לו ויקח לו שלשים אלף בחור מיהודה ויצא אל הר תבור ויערוך מלחמה לקראת גביניאוס ויפלו 80 עשרת אלפים מבחוריו וינס בעשרים אלף. ו וישב גביניאוס ויבוא ירושלם ויחדש את המלוכה לאורקנוס וגם את אנטיפטר המשיל בכל עם יהודה, ויצא משם וישב וילך אל רומא.

ויהי לתקופת השנה וישמע הישיש ושלש מאות ועשרים יועציו כי פשעו פרס ומדי, וישלחו שם את גרסוס בחיל כבד מאד. ויעבור גרסוס ויבא 85 ירושלם ויבא אל היכל יי וישלח ידו לקחת את הזהב אשר בהיכל יי אלפיים ככרים דרכמוני זהב. ו ובימים ההם היה כהן גדול אלעזר איש צדיק ירא יי, ויאמר הכהן לגרסוס: מדוע תשלח ידך לשלול את היכל יי ולקחת את הזהב אשר לא נגע פומפיוס ושרים אחרים? ועתה השבעה לי אשר לא תקח את הזהב, ועלי לתת לך קורה אחת אשר לזהב ומשקלה שלש 90 מאות מנה אשר לזהב, ובה היו תלויות את כל בגדי תכלת וארגמן אשר כיסו את שער קודש הקודשים, על כן נעלמה הקורה מעיני כל ולא נראתה. ו וישבע לו גרסוס אשר לא יגע ולא יקח מכל הזהב אשר בהיכל זולתי הקורה

77. וילך אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 102.

80. וינס בעשרים אלף — הוסיף המחבר מתוך החשבון שמשלשים אלף איש שהיו עם אלכסנדר (ע' שורה 78) נפלו עשרת אלפים מבחוריו. וישב גביניאוס וכו' — קדמ' י"ד 103.

81. ויחדש את המלוכה וכו' — במקורות כתוב רק, שגביניאוס סידר את ענייני ירושלים על-פי רצונו של אנטיפטר.

82. וילך אל רומא — קדמ' י"ד 104.

83. ויהי לתקופת השנה וכו' — קדמ' י"ד 105. ויהי לתקופת השנה — הוסיף המחבר. וישמע הישיש ושלש מאות ועשרים יועציו — את הזכרתם הוסיף המחבר. ועליהם ע' הערה לפרק ב', 133.

84. פרס — הפארתים. גרסוס — Crassus ובכתב-ידו הלאטיני של המחבר היה אולי Grassus. הטעות על-סמך grasso (שמן) באיטלקית.

86. ככרים דרכמוני זהב — talenta.

ובימים ההם וכו' — קדמ' י"ד 8-106. המחבר מרחיב את הסיפור.

כהן גדול — הוא לא היה אלא כוהן בלבד, שכן כוהן גדול היה הורקנוס.

86-7. צדיק ירא יי — justus et bonus (צדיק וטוב).

88. אשר לא נגע פומפיוס ושרים אחרים — קדמ' י"ד 105 quas Pompeius non tetigerat (אשר לא נגע פומפיוס). ועתה השבעה לי וכו' — קדמ' י"ד 108.

89. ועלי לתת לך וכו' — קדמ' י"ד 106. קורה אחת אשר לזהב — trabs aurea.

90. מנה — mina. אשר לזהב — הוסיף המחבר כדי להוסיף הדר לסיפור, למרות שהוספה זו אין לה שום משמעות. ובה היו תלויות וכו' — קדמ' י"ד 107.

90-1. אשר כיסו את שער קודש הקודשים — הוסיף המחבר.

91. על כן נעלמה וכו' — לפי קדמ' י"ד 108 היתה הקורה במכסה-עץ ועל כן לא נראתה.

92. וישבע לו גרסוס וכו' — קדמ' י"ד 108.

לבדה, ויתן לו אלעזר הכהן את הקורה מעשה ידי אומן, שלש מאות מנה אשר לזהב משקלה. והמנה כדברי יוסף בן גוריון שנים ריטלין וחצי רטל, 95 הוא אשר יעשו שלשים אונקיות והאונקיא ששים משקלים כאשר דיבר יוסף בן גוריון. ו ויהי כאשר לקח גרסוס את הקורה וימר את שבועתו וישב ויקח את כל הזהב הנמצא בית יי את אלפיים כיכרים דרכמוני זהב ואת כל כלי הזהב, יותר מאלפיים ככרים זהב טהור.

ויאמר יוסף בן גוריון: רבים אויבים ושונאים אשר שנאו גוי יהודה לא יאמינו דבריי על דבר עושר מקדש אלהינו, אבל נאמנו דבריי ולא נמצא 100 בהם שקר, כי רבים מלכים גדולים שלחו מנחה אל היכל יי מדי שנה בשנה כלי כסף וכלי זהב, ובימים ההם היו יהודים עשירים הרבה מאד. ו ורבים סופרים העידו כמוני, וכן ניקולאוס מדמשק, וכן דיבר סתרבון מכפתור על דבר עושר היהודים לאמר: וישלח מתרדת מלך ארמיניאה בעיר אשר 105 שמה כואו אשר בקצה ארץ אסיאה ויקח משם את הזהב אשר הניחה שם קליאופטרה מלכת מצרים. וגם עוד לקח את הזהב אשר הקדישו היהודים לשלוח אותו אל היכל אלהינו, והיה משקל הזהב ההוא כיכרים שמונה מאות, רק לבד אשר הקדישו היהודים היושבים בארץ אסיאה, כי לא היה שם זהב מארץ יהודה ולא מארץ אלכסנדריא, רק לבד מארץ אסיאה היה 110 הזהב הזה.

94. כדברי יוסף בן גוריון — בקדמוניות י"ד 106: Mina vero apud nos duae et semis librae existimantur (והמנה אצלנו שווה לשתי librae וחצי).
95. הוא אשר יעשו וכו' — הוסיף המחבר כדי להסביר לקוראיו את דברי מקורו על סמך מידות המשקלים שבסביבתו.
96. ויהי כאשר לקח וכו' — קדמ' י"ד 109.
97. את אלפיים כיכרים דרכמוני זהב — קדמ' י"ד 105 — duo milia talentorum.
98. יותר מאלפיים ככרים זהב טהור — לפי קדמ' י"ד 105 היה כל שאר הזהב עד שמנת אלפים talenta.
99. ויאמר יוסף בן גוריון — בקדמוניות י"ד 8-110.
- רבים אויבים וכו' — קדמ' י"ד 110: אין פלא בדבר העושר שבמקדשנו.
101. כי רבים מלכים וכו' — דברי המחבר.
- 102-3. ורבים סופרים וכו' — קדמ' י"ד 111.
103. ניקולאוס מדמשק — לא נזכר שם במקור, אך נזכר יחד עם סטראבון בקדמ' י"ד 104.
- סטראבון מכפתור — Strabon Cappadox (סטראבון מקאפאדוקיה). על הזיהוי כפתור—קאפאדוקיה ע' הערה לפרק ל"א, 91.
104. וישלח מתרדת — קדמ' י"ד 112. מתרדת — על צורת השם ע' ההערה לפרק ל"ד, 46.
- מלך ארמיניאה — הוסיף המחבר.
- 104-5. בעיר אשר שמה כואו — in Coe (באי קוס).
105. אשר בקצה ארץ אסיאה — הסבר שהוסיף המחבר.
107. כיכרים — talenta.
108. רק לבד אשר הקדישו — קדמ' י"ד 113.

ויהי אחרי אשר לקח גרסוס את הזהב הנמצא בהיכל יי וילך למלחמה על פרס ועל מדי ויפול עם כל חילו ביום אחד. וגם אנשי פרס גברו בחרב ויבואו בארם ויקחו אותה מיד רומא עד בוא כסיאו השר מעיר רומא איש גיבור, ויבא בארם וימלטה ממרוצת פרס וישיבה אל ממשלת רומא ויבריה את חיל פרס מארם. וישב כסיאו ויבוא אל ארץ יהודה וימצא את עם יהודה נלחמים על אורקנוס ועל אנטיפטר, ויעזור את אורקנוס ואת אנטיפטר ותשקוט הממלכה ביד אורקנוס. ויסע משם כסיאו ויעבור את נהר פרת וירם החרב על פרס ועל מדי ויעורר מלחמות גדולות בפרס ומדי עד אשר השיב אותם לממשלת רומא כאשר הכניעם פומפיוס הגדול מתמול שלשום, כי עשרים ושנים מלכים הכניע פומפיוס בהיותו במזרח.

[לח. ימי יוליאוס קיסר]

ויהי בימים ההם ותמת אשה הרה בעיר רומא אשת אחד משלש מאות ועשרים יועצים אשר ברומא. ויהי במותה ויתנענע הילד בבטנה ויתרוצץ, ויקחו חרב וכרתו את האשה בבטנה ויוציאו את הילד מרחמה. ויחי הילד ויגדל ויקראו שמו יוליאוס, כי בחודש אב יצא ממעי אימו. ויקראו עוד שמו קיסר, כי כרותה היתה אמו, וקיסר יאמר כרות בלשון קודש,

111. ויהי אחרי אשר לקח וכו' — קדמ' י"ד 119.

112. וגם אנשי פרס — קדמ' י"ד 119, שם מסופר שהפארתים פשטו לסוריה.

113. כסיאו — Cassius.

115. וישב כסיאו וכו' — קדמ' י"ד 120.

117. ויסע משם וכו' — קדמ' י"ד 122.

118. ויעורר מלחמות גדולות וכו' — דברי אגדה, כנראה מתוך אותו המקור שממנו לקח המחבר את הסיפור הבא על קיסר.

1. ויהי בימים ההם וכו' — המחבר מספר כאן את האגדה המפורסמת בימי הביניים הן בתחום היווני (עיין הערה לשורה 5) והן בתחום הלאטיני (עיין למשל דברי איסידורוס מסביליה Et. IX 3, 2) שלפיה נולד קיסר מ'ניתוח קיסרי' ומכאן שמו. ואמנם האגדה בטעות יסדה שכן שם הניתוח נגזר מן המלה הלאטינית caesare (לחתוך) או caedere ודמיון הצליל לשם קיסר יצר את האגדה. — סיפורו של יוסיפון מצוטט לתוספות לעבודה זרה י' ע"ב.

אחד משלש מאות ועשרים יועצים — מן הסינאטורים, ועיין הערה לפרק ב', 133.

4. יוליאוס וכו' — ההפך נכון: באמת נקרא החודש על שמו של יוליאוס קיסר.

5. וקיסר יאמר כרות וכו' — לשונו זה של יוסיפון מלמד שמקורו הלאטיני נבע מדברי הכרוניקה היוונית-ביזאנטית של מאלאלאס (המאה ה-6 לספירה), שם נאמר כי קיסר 'לא נולד אלא כשאמו מתה בהיותו בחודש התשיעי, חתכו אותה והוציאו את הוולד. על כן הוא נקרא קיסר, כי קיסר מובנו ברומית "כריתה"' καὶσαρ γὰρ λέγεται ὡμαιστὶ ἢ ἀνατομῇ. דברי Malalas (ed. Bonn) Chronicon 7 (1831, p. 214) באותו עניין היו מקורן של כרוניקות ביזאנטיות אחרות כגון במאה ה-7 Suidas (תחת השם קיסר) וב-12 מאה ה-12 הכרוניקה של Glykas (tom III, p. 379, Bonn 1836). אין איפוא לדעת אם מקורו הלאטיני של יוסיפון שאבד מבוסס על דברי מאלאלאס במישרין או בעקיפין.

הוא קיסר בלשון רומי.

ויהי הבחור ההוא גיבור מלחמה, ובשלוח הישיש את פומפיוס במזרח, גם את זה יוליאוס קיסר שלח במערב להכניע את מלכי מערב. וילחם קיסר במערב ויכנע את פרנקוס ואת בריקתוס ואת כל גאון מערב עד 10 ים אוקיינוס, וישב ברומא בגבורה ובנצח. ויגבה לבו ויאמר: אמלוד מלך על כל רומא! ויאמרו הישיש ושלש מאות ועשרים יועציו: לא נקבל מלך עלינו, כי לא מלך מלך ברומא מימי תרכיניאוס המלך אשר לקח את אשת איש בחזקה, ותתעצב האשה ותדקור את בטנה ותהרוג את נפשה, מאז נשבעו אבותינו לבלתי ישימו מלך עליהם ומאז ועד עתה 15 לא מלך מלך עלינו זה שנים רבות. ואתה למה תחלל מצות אבותינו? וגם פומפיוס חבירך עשה נצח וגבורה במזרח ויכבוש עשרים ושנים מלכים וגם הכניע את עם יהודה גוי גדול ואדיר, אבל לא שאל את המלכות. ועתה ידוע יהיה לך כי לא נקבל אותך ולא תמלוד עלינו. ויתגאה קיסר ויאמר פי אמלוד עליכם ואתם עבדי ואני מלכם! ו 20 ויתגר מלחמה ברומא וישפוד נפשות לאין מספר וימלוד בחזקה וישם כתר מלכות בראשו, וימלוד קיסר אשר שמו יוליאוס קיסר, על כן כל המלכים אשר מלכו אחרי נקראו קיסר על שמו. ויהי כשמוע פומפיוס בארץ כפתור כי מלך קיסר ברומא ואשר הבריח הישיש ושלש מאות ועשרים יועציו, ויאסוף פומפיוס את כל ממלכות 25 הארץ ממשלת ידו לבוא להילחם עם קיסר. ויהי כשמוע קיסר כן ויוצא את אריסטובולוס מבית האסורים ויתן לו את הצבא את שני ליגיוני גיבורים שנים עשר אלף איש ויצו עליו ללכת בארם ולהסית את עם יהודה להתחבר עמהם ללחוד את פומפיוס מאחור. וישמע פומפיוס

6. הוא קיסר בלשון רומי — ז"א caesare ועיין בהערה הקודמת וכן בהערה לשורה 1.
9. פרנקוס — הם הגאלים, רמז לכיבוש גאליה על ידי קיסר.
- בריקתוס — הם אנשי בריטניה, רמז לפלישותיו של קיסר לבריטניה.
12. כי לא מלך מלך ברומא וכו' — העניין מסופר כבר בפרק ב', 128—134 והמחבר משתמש בדבריו הנאמרים שם.
20. ויתגר מלחמה ברומא — רמז למלחמת האזרחים.
- 20-1. וישם כתר מלכות בראשו — מעולם לא היה קיסר מלך.
- 21-2. על כן כל המלכים וכו' — בדומה כותב איקידורוס, וע' הערה לשורה 1.
23. בארץ כפתור — היא קאפאדוקיה. על הזיהוי כפתור—קאפאדוקיה ע' הערה לפרק ל"א, 91.
25. ויהי כשמוע וכו' — קדמ' י"ד 123.
27. שנים עשר אלף איש — הוסיף המחבר. ויצו עליו וכו' — הג' א' 22, 2.
28. וישמע פומפיוס וכו' — הוסיף המחבר אולי על סמך הג' א' 22, 2: opinio mortis eius Pom- pei fautoribus adscribatur (את מותו רשמה הדעה הכללית לזכות חסידי פומפיוס). אולי למד המחבר מן המלה adscribatur (נרשם, נכתב) את עניין האיגרת.

את הדבר הזה ויירא מאד מפני אריסתובולוס, וישלח איגרת ויודע הדבר
30 לחביריו בירושלם. ו וישלחו אנשי ירושלם אנשים לקראת אריסתובולוס
בארם בדברי שלום, ויאכלו עמו וישתו וישקוהו סם המות וימיתוהו שם.
ויעבור פומפיוס כיתימה וילחם בקיסר ויפלו חללים רבים. וינס פומפיוס
מפני קיסר, וירדפהו קיסר וידביקהו וימיתהו, וימלוך קיסר על כל
ארץ רומא.

35 ויעבור קיסר בארם ויבקש לבוא מצרימה ולא קיבלוהו המצרים כי עוד
שרי פומפיוס עמהם. ו ויבוא מתרדת מלך ארמניאה לעזרת קיסר ויחן
באשקלון, כי לא קיבלוהו אנשי פילוסיאו עיר גדולה אשר בקצה
ארץ מצרים.

וישמע אורקנוס כי בא קיסר בארם, ויירא מאד כי היה אהוב לפומפיוס
40 מתמול שלשום. ו ויאמר אורקנוס לאנטיפטר: הבה ונשלחה גיבורים
לעזרת מתרדת היושב באשקלון, אולי נמצא חן בעיני קיסר. ו ויקח לו
אנטיפטר יד רמה מגיבורי יהודה וילך לעזרת מתרדת, וישמח מתרדת
לקראתו ויתחברו שניהם יחדיו וילכו לבוא מצרימה ויחנו על פילוסיאו
וילחמו עליה. ו וילחם מתרדת לחומת העיר ואנטיפטר נלחם השערה,
45 וילכוד אנטיפטר השער ויבא העיר הוא וגיבורי יהודה ויכו העיר לפי
חרב ויקחו את כל שללה.

ויסעו וילכו עד מקום עיר הנקראת עיר אוני, וימצאו שם יהודים מצריים
היושבים במצרים חיל גדול מאד לבלתי תת עבור מתרדת ואנטיפטר
מצרימה. ו ויראה להם אנטיפטר את הכתב אשר כתב להם אורקנוס
50 דברי אחווה ודברי שלום להיות ידם עם קיסר ולקבל מתרדת, ויעשו כן

30. וישלחו אנשי ירושלם וכו' — קדמ' י"ד 124.
32. ויעבור פומפיוס וכו' — ע' קדמ' י"ד 127. למחבר היו ידיעות על מלחמת האזרחים גם ממקור
אחר.
35. ויעבור קיסר וכו' — קדמ' י"ד 127.
בארם — לא מצאתי במקורות. ועיין להלן, הערה לשורה 66.
36. ויבוא מתרדת וכו' — קדמ' י"ד 128. מתרדת — Mithridates. על צורת השם אצל יוסיפון ע'
הערה לפרק ל"ד, 46. מלך ארמניאה — הוסיף המחבר על דעת עצמו.
37. פילוסיאו — Pelusium.
37-8. עיר גדולה אשר בקצה ארץ מצרים — הוסיף המחבר על-סמך ידיעותיו הגיאוגרפיות.
39. וישמע אורקנוס וכו' — הוסיף המחבר.
41-2. ויקח לו אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 128.
43-4. ויחנו על פילוסיאו וילחמו עליה וכו' — קדמ' י"ד 130.
45. ויכו העיר וכו' — הוסיף המחבר.
47. ויסעו וילכו וכו' — קדמ' י"ד 131.
עיר אוני — provincia quae Oniae dicitur (מדינה הנקראת מדינת חוניו).
50. ויעשו כן וכו' — קדמ' י"ד 132.

יהודים מצריים ויקבלו את מתרדת. ו ויסעו משם מתרדת ואנטיפטר ויבואו עד מקום הנקרא דלתה, והנה כל חיל מצרים לקראתם חיל גדול ואדיר, ויתגרו מלחמה גדולה מאד. ו ויתבהל מתרדת ויסב פניו ויברח ונכנע קרן הימנית אשר לו.

55 וירא אנטיפטר את מנוסת מתרדת ואת מפולת שריו וירץ אנטיפטר בשלושת אלפי איש בחור מיהודה, וימלט את מתרדת מן המות וישב לאחר את כל חיל מצרים, וינוסו מפניו וירדפם ויכם מכה רבה ועצומה מאד וילחצם על שפת היאור, ויפלו מצריים בחרב על שפת היאור, והנמלט מחרב אנטיפטר ימות ביאור, וילכוד אנטיפטר את כל מלכות 60 מצרים ומתרדת עמו.

וישלח מתרדת אל קיסר את כל הגבורה והנצח אשר עשה אנטיפטר במצרים כאשר הכניע את גאון מצרים וכאשר השיבם אל ממשלת קיסר וכאשר נלחם וכאשר לקה במלחמה והופצע פצעים גדולים ונתרפא. ו וישמע קיסר את הדבר הזה ויאהב את אנטיפטר מאד ויהלליהו וישלח 65 מלאכים להביא את אנטיפטר אליו בכבוד, וילך מתרדת ואנטיפטר אל קיסר בדמשק.

ויהי כבוא אנטיפטר לפני קיסר ויאמר לו קיסר: שמעתי את כל התלאה אשר מצאך ואת הגבורה והנצח אשר עשית במצרים בעבורינו וכאשר השיבותה את מצרים לממשלתינו, ועתה עלינו לכבדך על דבר 70 כוחך וגבורתך. ו אז בא אנטיגנוס בן אריסטובולוס הקטן ויבך לפני קיסר ויספר לו על אודות אריסטובולוס אביו אשר השקו אותו חבירי פומפיוס אנשי ירושלם סם המות בעצת אורקנוס ואנטיפטר. ו ויוסף אנטיגנוס בן אריסטובולוס ויאמר אל קיסר: אתה ידעת כי אורקנוס דודי ואנטיפטר אהובי פומפיוס ויועציו היו והם אויביך.

51. ויסעו משם וכו' — קדמ' י"ד 133.

52. דלתה — Delta.

53. ויתבהל מתרדת וכו' — קדמ' י"ד 134.

56. בשלושת אלפי איש — קדמ' י"ד 128.

57. וירדפם וכו' — קדמ' י"ד 134-5.

58. על שפת היאור — קדמ' י"ד 134. ויפלו מצריים וכו' — הוסיף המחבר.

61. וישלח מתרדת וכו' — קדמ' י"ד 136.

63. וכאשר לקה וכו' — קדמ' י"ד 136. ונתרפא — הוסיף המחבר.

5-64. וישלח מלאכים וכו' — הוסיף המחבר.

66. בדמשק — בקדמ' י"ד 137 מסופר שקיסר היה בסוריה.

67. ויהי כבוא וכו' — קדמ' י"ד 137.

70. אז בא אנטיגנוס וכו' — קדמ' י"ד 140, הג' א' 25, 1.

75 ויען אנטיפטר לפני קיסר ויאמר: אמנם כי אהוב הייתי לפומפיוס, כי גמלני טובה והיה בידו ממשלת רומא ביום ההוא ונלחמתי את מלחמותיו, אבל המלחמה הזאת אשר נלחמתי עתה ואשר שמתי נפשי בכפי והשיבותי את כל גאון מצרים לממשלת קיסר, לא על שם פומפיוס נלחמתי כי ידעתי כי מת פומפיוס, אבל על שם קיסר נלחמתי והופצעתי פצעים גדולים 80 כאשר תראינה עיניכם היום. ויפשוט עוד אנטיפטר את בגדיו ויראה את המכות אשר היו בבשרו ואת הפצעים אשר היו בראשו, ויען ויאמר: יענו בי פצעיי כעידים נאמנים ויענו בי מכותיי כי על שם קיסר נלחמתי המלחמה הזאת ועשיתי את כל אשר עשיתי אחרי מות פומפיוס. ויען קיסר ויאמר לאנטיפטר: שלום לך גיבור יהודה ושלום לכל מבקשי 85 שלומך וטובתך, כי פצעיד העידו גבורתך ומכותיד העידו כוחך! ועתה אשימך ואפקודך על כל אנשי המלחמה אשר לי עד אשר אלחם על הגוים אשר מעבר נהר פרת ואכניעם, אז תשוב לארצך ולעירך. וישם קיסר את אנטיפטר על צבא רומא מהיום ההוא והלאה עד אשר הכניע את כל גאון מזרח ואת כל ארץ הודו, אז שב אנטיפטר לארצו ולעירו ירושלם 90 עיר הקודש, וקיסר הלך לדרכו אל עיר רומא. ויאמר יוסף בן גוריון: ואף סופרים רבים העידו כמוני על דבר גבורת אנטיפטר בעת ההיא, וכן דיבר ניקולאוס מדמשק וכן דיבר סתרבון מכפתור, וכן סופרים רבים העידו.

[ל.ט. אירודיס לפני הסנהדרין]

1 וישב אנטיפטר בעת ההיא ירושלם אל אורקנוס מלך יהודה אשר שלח אותו. ויבנה אורקנוס את חומת ירושלם אשר הרס פומפיוס וימלוך לבטח. אבל היה אורקנוס תם וישר ועצל מאד לצאת ולבוא, וירא אנטיפטר את עצלות אורקנוס וישם את בניו על כל יהודה על פי

75. ויען אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 141, הג' א' 25, 2.

80. ויפשוט עוד אנטיפטר וכו' — הג' א' 25, 2.

81. ואת הפצעים אשר היו בראשו — הוסיף המחבר.

84. ויען קיסר ויאמר וכו' — הוסיף המחבר.

90. ויאמר יוסף בן גוריון וכו' — ג'קדמוניות י"ד, 138.

92. ניקולאוס מדמשק — אותו הוסיף המחבר.

סתרבון מכפתור — Strabon Cappadox. על זיהוי כפתור—קאפאדוקיה ע' הערה לפרק ל"א, 91.

1. וישב אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 156. מלך יהודה — הורקנוס לא היה מלך.

3. אבל היה וכו' — קדמ' י"ד 158.

תם וישר ועצל מאד לצאת ולבוא — tardus et segnis (איטי ועצל).

5: אורקנוס, ויקח פסילו בנו הגדול וישימהו נגיד על ירושלם, ויקח בנו השני הנקרא אירודיס וישם אותו נגיד בגליל והוא נער בן חמש עשרה שנה.

ויהי בעת ההיא יצא מירושלם שודד איש בחור ושמו חזקיהו שר הפריצים, והיה האיש ההוא פריץ ושודד אשר במרוצתו השחית כל ארם 10 ויהרוג תמיד את בחוריהם בחרב ויהרוס את כל ערי מבצריהם וישום כל ארצם עד בלי חמלה, ובכל מקום אשר היו ארמים, הנה חזקיהו הפריץ עליהם ורבים עמו מבחורי הפריצים, ויתבהלו כל אנשי ארם מאימת מרוצתו ואין להם תקומה ומחיה לפניו.

ויהי בהיות אירודיס בן אנטיפטר שר ונציב בגליל, וישלח אליו איגרת 15 סיקסטוס בן דודו אשר לקיסר אשר הפקיד קיסר על כל ארץ ארם לאמר: סיקסטוס בן דודו אשר לקיסר לאירודיס בן אנטיפטר שלום. וידוע יהיה לך כי שמענו אשר הופקדת נגיד בגליל ושמחנו. ועתה זכור נא את אהבת קיסר אשר אהב אביך ואשר כיבדו, ולחום את מלחמת קיסר, כי חזקיהו שר הפריצים אשר מארצכם ישחית את כל ארץ ארם אשר 20 אני נגיד עליה ואין תקומה לארמים לפניו. ועתה לך ונלחמת בו והרגהו ותקבל מנחה גדולה מאת קיסר ומאתי.

וישמע אירודיס אל סיקסטוס ויצא ויפגע בחזקיהו והוא יבוא לבטח אחרי אשר הכה את ארם ויכהו ויהרגהו ואת כל בחוריו הפריצים הרג. וישמע סיקסטוס את הדבר הזה, וישלח מנחה לאירודיס כסף וזהב, וגם 21 כל ארמים שלחו אליו מנחות כסף וזהב ואבני יקרה על אשר נלחם בחזקיהו וימיתוהו, על כן כיבדוהו מאד, ויתעשר הבחור מאד בכסף ובזהב כי העשירוהו ארמים על דבר אשר הציל את ארם ממרוצת חזקיהו ויהרגיהו.

5. פסילו — Phaselus.

8. ויהי בעת ההיא וכו' — קדמ' י"ד 159. איש בחור — הוסיף המחבר.

9-8. שר הפריצים — princeps latronum.

9. והיה האיש ההוא וכו' — התיאור על-פי קדמ' י"ד 159, הג' א' 26, 1.

14. ויהי בהיות אירודיס וכו' — כל פנייתו של סכסטוס אל אירודיס היא פרי עטו של המחבר. לפי

קדמ' י"ד 160, מלח' א' 205 נודע אירודיס לסכסטוס קיסר בגלל הריגת חזקיהו.

15. סיקסטוס — Sextus.

בן דודו אשר לקיסר — cognatus magni Caesaris (קרובו של קיסר הגדול).

22. ויצא ויפגע בחזקיהו וכו' — קדמ' י"ד 159.

והוא יבוא לבטח אחרי אשר הכה את ארם — הוסיף המחבר.

24. וישמע סיקסטוס את הדבר הזה — קדמ' י"ד 160. וישלח מנחה וכו' — הוסיף המחבר.

24-5. וגם כל ארמים וכו' — קדמ' י"ד 160. את ענייני המנחות הוסיף גם כאן המחבר.

26. ויתעשר הבחור מאד וכו' — הוסיף המחבר.

וישמעו שרי יהודה את כל אשר עשה אירודיס לחזקיהו, ויתעצבו האנשים
 30 מאד ויאמרו אל אורקנוס: עד מתי תשא עליך טורח אנטיפטר ובניו, כי
 כל המלכות בידם וכל אשר הם מבקשים לעשות יעשו, כי אנטיפטר מהונך
 ומאוצרותיך יתרצה למלכי רומא, ופסילו בנו נגיד בירושלם וכל אשר הוא
 מבקש לעשות בירושלם עושה ואין לך חלק במלכות יהודה רק לבד השם
 כי כל המלכות בידם. ו ועוד אירודיס בנו הרג את חזקיהו איש גיבור
 35 ועריץ אשר מאימתו נבהלו כל הגוים ומפחדו רעדו כל שכינינו, והוא היה
 אהוב לעמו ומפחיד כל הגוים. ו ועתה הבא את אירודיס בן אנטיפטר
 במשפט לפני סנהדרין הקדושה אשר בירושלם לפני שבעים הזקנים אשר
 בירושלם וישפטו לו משפט מות כי איש מות הוא. ו ויהי באומרם אליו
 יום כדברים האלה ועוד אימות הבחורים אשר היו עם חזקיהו אשר
 40 הרג אירודיס היו צועקות לפני אורקנוס בבואו תמיד אל היכל יי על דבר
 אשר הרג אירודיס את בניהם, ויאות אורקנוס וישלח ויבא אירודיס
 במשפט להעמידו לפני שבעים הזקנים אשר היו סנהדרין הקדושה
 בימים ההם.

ויהי כשמוע כן אנטיפטר וישלח אל אירודיס בנו לאמר: בקוראך אורקנוס
 45 מלך יהודה לבוא אליו, מהר ואל תעמוד אבל השמר לך פן תבוא ערום
 ויחיד אבל בגדוד, ובבואך העירה לא תבוא ברוב עם פן יאמר אורקנוס
 כי באת עליו למלחמה כי אם במתי מעט וגיבורים. ו ויעש אירודיס כאשר
 ציוהו אביו ויבוא במתי מעט אבל כולם גיבורים, ויעמוד לפני השופטים
 ולפני הסנהדרין. ו ויהי בעומדו לפניהם בלבוש ארגמן וראשו מוסרק

29. וישמעו שרי יהודה וכו' — קדמ' י"ד 163. שרי יהודה — Potentissimi Iudaeorum.

30. עד מתי וכו' — הג' א' 26, 2, מלח' א' 209.

31. כי אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 164.

32. למלכי רומא — Romanis principibus (לראשי רומא). כוונת המקור היא לשרי צבא של רומי,

אך המחבר הבין את המלה princeps במובנה האחר והוא 'מושל'. ופסילו וכו' — ע' קדמ' י"ד 161.

33. ואין לך חלק וכו' — קדמ' י"ד 165.

34. ועוד אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 167. הנימה הלאומית היא פרי עטו של המחבר.

36. ועתה הבא וכו' — הג' א' 26, 2, מלח' א' 209.

37. סנהדרין הקדושה — כינוי כזה לא נמצא בשום מקום בספרות התלמודית. המחבר מושפע, כנראה, מצירופים נוצריים כגון 'sancta synodus'.

38. וישפטו לו משפט מות כי איש מות הוא — הוסיף המחבר. ויהי באומרם וכו' — קדמ' י"ד 168.

41. ויאות אורקנוס וכו' — קדמ' י"ד 169.

44. ויהי כשמוע וכו' — קדמ' י"ד 169.

47. וגיבורים — הוסיף המחבר.

48. אבל כולם גיבורים — הוסיף המחבר.

49. ויהי בעומדו לפניהם וכו' — קדמ' י"ד 171. בלבוש ארגמן וכו' — קדמ' י"ד 173.

וראשו מוסרק — caput ornatum habens compositione crinium (ראשו מקושט בתלתלים מסודרים).

50 והוא סביב גדודים וחגור חרב, ויבהלו כל השופטים ואנשי סנהדרין ויחרישו ולא אמרו דבר, וכל אשר הלשינו אותו בטרם בואו החרישו ולא פתחו פיהם.

אז ענה שמאי תלמיד אשר להלל הזקן כדברי יוסף בן גוריון, ויען שמאי ויאמר לפני הסנהדרין: דבר לי אליכם קדושי יי, כי ראיתי היום דבר חדש 55 ביניכם, כי כל החוטא העומד לפניכם יש לו לעמוד בלבוש שחור ושער ראשו מלא עפר לבקש רחמים מכם על דבר המשפט אשר חטא; אבל זה הבחור אירודיס עומד לפניכם בלבוש ארגמן וראשו מוסרק וסביב גדודים וחגור חרב, ואם יענש במשפט ישוב ויהרוג אותנו. ואין אני תמיה מאירודיס, כי לא עשה כל זאת כי אם למלט נפשו מן המות, ואתם חטאתם 60 כי נשאתם עווננו. תחת אשר עזבתם אותו לעשות כדבר הזה, הנה ימים באים זה אירודיס אשר נשאתם פניו במשפט הוא ימלוך עליכם ויהרוג אתכם תחת אשר נשאתם פניו במשפט. ועוד אורקנוס אשר חמל עליו, הוא לא יחמול עליו כי הוא יהרגהו ויקבל מלכותו.

ויהי באמור שמאי כדברים האלה, ויאמר אורקנוס לאנשי סנהדרין: נפנה 65 ונלך היום איש לביתו כי כבר פנה היום ולמחר נשוב ונבואה במקום המשפט לחקור ולידע את דקדוק המשפט הזה. ו לא דיבר אורקנוס הדבר הזה כי אם למלט אירודיס מן המשפט, כי ראה את חבורת השופטים כי נתחברו יחדיו לשפוט לאירודיס משפט מות. ויקם אורקנוס וילך לביתו וכל השופטים הלכו איש לביתו. ו ויהי בלילה ההוא ויצא אירודיס 70 מירושלם עם גדודיו וילך וינס בארם דמשק אל סיקסתוס אשר הפקיד

50. וחגור חרב — הוסיף המחבר. ויבהלו כל השופטים וכו' — קדמ' י"ד 171.
53. אז ענה שמאי וכו' — קדמ' י"ד 172. שמאי — Sameus והמחבר מזהה אותו עם שמאי.
- תלמיד אשר להלל הזקן — הוסיף המחבר, וע' על העניין הערה לפרק מ"ד, 2.
- כדברי יוסף בן גוריון — קדמ' י"ד 172-4.
54. דבר לי אליכם וכו' — קדמ' י"ד 172.
- 56-7. אבל זה הבחור וכו' — קדמ' י"ד 173.
- זה הבחור — optimus iuvenis (בחור טוב — במובן אירוני).
57. בלבוש ארגמן וכו' — ע' שורה 49.
58. ואין אני תמיה וכו' — קדמ' י"ד 174.
- 60-1. הנה ימים באים וכו' — קדמ' ט"ו 4; לפי הנוסח הלאטיני מדבר שם Sameus והוא הנכון.
64. ויהי באמור וכו' — קדמ' י"ד 177.
65. כי כבר פנה היום וכו' — הוסיף המחבר.
66. ולא דיבר וכו' — קדמ' י"ד 177.
67. כי ראה וכו' — הוסיף המחבר.
69. ויהי בלילה ההוא וכו' — קדמ' י"ד 178.
70. עם גדודיו — הוסיף המחבר. סיקסתוס — Sextus. אשר הפקיד וכו' — הוסיף המחבר.

גביניאוס על ארם ויספר לו את כל אשר אירע לו בירושלם, אז הפקיד אותו סיקסטוס נגיד על ארם.

ויהי לתקופת השנה ויאסוף אירודיס את כל צבא ארם ויבוא על אורקנוס למלחמה. ו יצא לקראתו אנטיפטר אביו ופסילו אחיו, ויאמרו לו: לא כגמול אשר גמלך אורקנוס תגמול עליו אתה, כי הוא הצילך מן המות ולא הביאך במשפט כי אם בעצת יועצים רעים, כי אהב אותך כבנו. ו ועתה חדל לך מעליו פן אשמת לאלהים, ואם לא תחדל, אל תאמר בלבבך כי נלחמתי באורקנוס ונצחתי, כי כל מלחמות מאלהים המה, למי אשר יחפוץ יתן גבורה. ו ויהי כשמוע בן אירודיס וישב וילך בארם לאחר אשר 80 הראה את גבורתו.

[מ. אהבת שרי רומנים לעם יהודה]

1 ויהי אחרי הדברים האלה וישלח אורקנוס מלאכים אל רומא לחדש הברית עם יוליאוס קיסר.

ועתה נאה לנו לספר את אהבת שרי רומנים אשר אהבו אבותינו בעבור כוחם ובעבור גבורתם ובעבור אמונתם, כי גיבורים ונאמנים היו אבותינו, 5 על כן כל מלכי הארץ אהבו לכרות ברית עמהם על דבר כוחם וגבורתם. ו וגם מלכי מדי ופרס שלחו אליהם מנחות ואיגרות הרבה בירושלם, אבל יוסף בן גוריון כתב מעט מאיגרותיהם, כי לא רצה לכתוב הרבה מאיגרות הגוים אשר באו אליהם בירושלם, רק איגרות רומא כתב אותם יוסף בן גוריון כולם ככתבם; ואני התעצלתי לכתוב אותם כולם, כי אם כתבתי 10 מעט מאיגרותיהם כאשר מצאתי כתוב על ספר יוסף בן גוריון.

71. אז הפקיד — קדמ' י"ד 180.

72. נגיד על ארם — *dux inferioris Syriae*.

73. ויהי לתקופת השנה וכו' — קדמ' י"ד 180. ויהי לתקופת השנה — הוסיף המחבר.

74. ויצא לקראתו וכו' — קדמ' י"ד 181. ופסילו — *Phaselus*.

75. כי הוא הצילך וכו' — קדמ' י"ד 182.

76. כי אם בעצת יועצים רעים — קדמ' י"ד 183. ועתה חדל לך וכו' — קדמ' י"ד 183.

1. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — קדמ' י"ד 185.

3. ועתה נאה וכו' — קדמ' י"ד 186; במקור מדבר גם יוסיפוס בגוף ראשון.

שרי רומנים — *Romanorum principes*.

4. גבורתם — *fortitudo*. אמונתם — *fides*. כי גיבורים וכו' — הוסיף המחבר.

6. וגם מלכי מדי וכו' — קדמ' י"ד 186-7. יוסיפוס מדבר על הערכתם של מלכי אסיה ואירופה את היהודים, ואומר שיש מפקקים באמיתותם של כתבי הפרסים והמקדונים אך בהכרזות הרומיים אין לפקפק. מכאן מסיק המחבר, כי 'רק איגרות רומא כתב אותם יוסף בן גוריון כולם ככתבם'.

9. ואני התעצלתי וכו' — המחבר מדלג באמת על קדמ' י"ד 211-264. האידיאל של הקיצור *brevitas* והרעיון שהאריכות משרה ליאות *fastidium* בלב הקורא כבר רווחים בספרות העתיקה, ואולם רק בימי הביניים נעשה רעיון הליאות קאטיגוריה ספרותית כללית (ע' E. F. Curtius, Euro-

ואלה דברי האיגרת אשר שלח יוליאוס קיסר אל שרי רומא אשר ישבו בצור ובצידון לשמור את הארץ לאמר: ו יוליאוס קיסר מלך מלכים לשרי רומנים אשר בצור ובצידון שלום. ו ידוע יהיה לכם כי קיבלתי איגרות אורקנוס בן אלכסנדר מלך יהודה ושמחתי באיגרותיו ובאהבתו, ושלחתי לכם כתובים את כל הדברים אשר היו כתובים באיגרות אורקנוס. על כן שלחתי אותם לכם אשר תכתבו אותם בלשון רומא או בלשון יוון בלוח נחושת ותשימו אותם בהיכל יוביס אשר בצידון במקום גבוה ויקראו תמיד לבלתי ישכחו הדברים אשר באיגרות, להודיע לכל את אהבת גוי רומנים וגוי יהודה. ו כי אורקנוס מלך יהודה הוא ועמו גוי יהודה המה היו זרוע לגוי רומנים, כי כנלחמתי במצרים הוא שלח אנטיפטר גיבור יהודה אשר הציל מתרדת מן המות ויך את כל גאון מצרים ויפתח לנו את כל ארץ מצרים, ויעזרו אותנו יהודים לכל מלחמותינו על ארץ הודו. ו על כן צויתי אני יוליאוס קיסר לכל יושבי חוף הים היושבים מעזה ועד צידון לתת מס בהיכל אלוה הגדול אשר בירושלם מדי שנה בשנה לבד מצידון; כי צידונים בחוקם יתנו בהיכל אלוה הגדול אשר בירושלם חיטים איפות עשרים אלף וחמש מאות ושבעים וחמשה מדי שנה בשנה. ו ואת

päische Literatur und lateinisches Mittelalter, Bern 1954, pp. 95, 471-485. יוסיפון נוהג לנסח קאטיגוריה זו באופן שהוא מייחס את הליאות לעצמו, לסופר. המלים 'התעצלתי לכתוב' מבו-ססות כאן על דברי מקורו, קדמ' י"ד 266: Omnium vero expositionem tamquam superfluum et fastidiosam recusavi (אך לא אביא את כל העניינים כי זה דבר מיותר וגורם לליאות).

10. על ספר יוסף בן גוריון — שלושה כתבי-יד של יוסיפון מוסיפים כאן את ההערה הבאה: 'כדברים האלה מצאתי כתוב בספר רבינו גרשום הרב הגדול מכתבת ידו'. על הערה זו ועל יחסו של רבינו גרשום מאור הגולה אל יוסיפון ע' במבוא.

11. ואלה דברי האיגרת וכו' — קדמ' י"ד 190. שרי רומא וכו' — המקור מזכיר רק ראשי העיר צידון ולא שרי רומא היושבים שם. וע' הערה לפרק מ"ב, 54.

12. בצור ובצידון — המקור מדבר רק על צידון. מלך מלכים — imperator.

13. ידוע יהיה לכם וכו' — קדמ' י"ד 191.

14. מלך יהודה — תואר זה אינו נזכר במקור ואינו מציאותי. ושמחתי באיגרותיו ובאהבתו — הוסיף המחבר.

17. בהיכל יוביס אשר בצידון במקום גבוה — in publicis vestris annalibus (בארכיון של עירכם).

18. ויקראו תמיד וכו' — הוסיף המחבר.

19. כי אורקנוס וכו' — קדמ' י"ד 192. מלך יהודה — הוסיף המחבר.

20. אנטיפטר — אינו נזכר במקור.

21. אשר הציל וכו' — קדמ' י"ד 193.

22. ויעזרו אותנו וכו' — הוסיף המחבר.

23. על כן צויתי וכו' — קדמ' י"ד 202 בעיבוד חופשי מאד. לכל יושבי חוף הים מעזה ועד צידון — הוסיף המחבר.

25. כי צידונים וכו' — קדמ' י"ד 206.

26. איפות עשרים אלף וכו' — עשרים אלף ושש מאות ושבעים וחמשה modii.

26-7. ואת כל ארץ וכו' — קדמ' י"ד 208-9.

כל ארץ לידיאה אשר נתנו שרי רומנים ופומפיוס הגדול למלכי ארם
ציוויתי לקחתה מיד מלכי ארם להשיב אותה לאורקנוס בן אלכסנדר מלך
יהודה. וכל הארץ עד פרת ולעבר פרת אשר לקחו החשמונאים במלחמה
30 והשיב אותם פומפיוס לבעליהן, ואני יוליאוס קיסר ציוויתי להשיב את
כל הארץ לאורקנוס אשר בירושלם, כי בחרבם לקחוה אבותם, על כן
יהיה להם כל אשר לקחו במלחמה. וכל מלך ושר אשר יפר בריתי ואשר
יזיד לבלתי עשות מצוותי, יאבד מלך ושר ההוא בחרב וארצו תעזב
שממה מבלי יושב בה אדם ובהמה.

35 והמלאכים אשר שלח אורקנוס אל רומא ישבו עם יוליאוס קיסר לפני
כל מלאכי גוים אשר באו אל יוליאוס בימים ההם. כי בעמידה דיברו אליו
כל מלאכי גוים, רק מלאכי אורקנוס ישבו עמו כנגדו לראות במרוצת
הסוסים בעגלות ובמלחמות החיות אשר נעשו לפני יוליאוס ובערומים
נצים, לכל אשר נעשו לפניו לשמוח את נפשו. ואלה שמות מלאכי
40 אורקנוס: ליסימכוס בן פאוסמיאוס ואלכסנדר בן תודורוס ופטרוקלוס
בן כיריאה ויהונתן בן אונייה.

ואיגרות הרבה כאלה אשר מצאנו בספר יוסף בן גוריון לא כתבנו אותם

27. לידיאה — בלאטיני Lydia — הכוונה ביוסיפוס ללוד.

ופומפיוס הגדול — במקור לא נזכר אימתי עברו מקומות אלה למלכי סוריה. כמחבר, כן משער
גם שירר (1347), שהמקומות הועברו על-ידי פומפיוס, אולם Ralph Marcus דחה השערה זו.

29. וכל הארץ וכו' — קדמ' י"ד 207 בעיבוד חופשי מאוד. עד פרת ולעבר פרת — הוסיף המחבר.

32. וכל מלך וכו' — הוסיף המחבר.

35. והמלאכים וכו' — קדמ' י"ד 210, שם מסופר על הזכות המיוחדת שהוענקה למשפחת הורקנוס
ולמלאכיו לשבת בקרב קהל הסינאטורים בזירה ולהתבונן בקרבות הלודרים והחיות.

36. כי בעמידה דיברו אליו כל מלאכי גוים רק מלאכי אורקנוס ישבו כנגדו — כן מסיק
המחבר מדברי מקורו (ע' ההערה הקודמת); הוא הניח אפוא, שרק ליהודים הוענקה הזכות לשבת
עם המלך 'כנגדו' ואילו 'כל מלאכי גוים' בעמידה דיברו אליו. המחבר העביר לתקופת קיסר מנהג
החצר הביזאנטי, המחייב את מלאכי כל הגוים לדבר עם המלך בעמידה, מנהג שעורר תמיהה רבה
בקרב אנשי המערב. ע' Const. Porph. de caerim. aulae byz. Bonnae 1829, I cap. 87, 89, II
cap. 15; Luidbrandi legatio, ed. E. Dümmler, 25; Odo of Deuil, De profectione Ludovici
VII in Orientem, Liber II, ed. V. G. Berry 1948, p. 24-6.

37-8. במרוצת הסוסים וכו' — ludus monomachorum vel bestiarum (משחק הנצים והחיות).
המחבר הרחיב את דברי המקור ואף הוסיף את 'מרוצת הסוסים בעגלות', הוא הספורט האהוב ביותר
במלכות ביזאנטיון.

39. ואלה שמות וכו' — קדמ' י"ד 222.

40. ליסימכוס — Lysimachus. פאוסמיאוס — Pausanias. תודורוס — Theodorus.
ופטרוקלוס — Patroclus.

41. כיריאה — Chaereas. אונייה — Onias. צורה עברית אחרת של שם זה בפרק ל"ה, 47.

42. לא כתבנו וכו' — המחבר מדלג על קדמ' י"ד 211—264.

פה, כי הרבה לספר באיגרות האלה אשר מצאנו מספרו משנת חמש מאות ושמנה שנה לחורבן הבית. ואנחנו כתבנו והעתקנו מן הספר, מספר יוסף 45 בן גוריון הכהן בשנת שמנה מאות ושמנים וחמשה לחורבן.

[מא. מותם של יוליאוס קיסר ושל אנטיפטר]

1 בעת ההיא בהיות יוליאוס קיסר בהשקט ובשלווה ובהתפללו בהיכל יוביס אשר ברומא, ויקומו עליו אורבים מאוהבי פומפיוס הנשארים ויתקעו בגופו ובצידו שלשים חניתות ביחד ויהרגוהו בתוך ההיכל. ואלה שמות האנשים אשר הרגוהו: כסיאוס וברותוס.
5 אז יצא כסיאוס מרומא ויעבור את הים בחיל כבד מאד ויבא בארץ אסיאה וישחיתה, ויסע משם וילך ארץ יהודה ויענש את הארץ שבעים ככרי זהב. וירא אנטיפטר כי מת יוליאוס קיסר ויבקש לנקום נקמתו ולהלחם בכסיאוס ולא יכול כי היה עם כסיאוס יד גדולה וחזקה מאד מכל הגוים. ו
10 אז חילק אנטיפטר את כל ארץ יהודה לשני בניו להוציא את המס ולתת לכסיאוס, ויוצא אירודיס את המס אשר נתן לו אביו ליגוש אותו מארץ יהודה ויתנהו לכסיאוס, וימצא חן בעיניו ויאהבהו כנפשו. ויקח כסיאוס

43. אשר מצאנו מספרו וכו' — נמצא רק בכ"י רוטשילד.

משנת חמש מאות ושמנה שנה לחורבן — הוא כנראה תאריך כתב-יד של יוסיפוס הלאטיני ששימש לו למחבר מקור. כיוון שהיה נהוג אז לקבוע את חורבן הבית בשנת 68 לספירת הנוצרים, התאריך הוא 576 לספירה.

44. ואנחנו — מחבר ספר יוסיפון. והעתקנו מן הספר — תרגמנו מכתבי יוסיפוס. הספר הוא כנראה המקור העיקרי של המחבר, אשר כלל ששה-עשר מתוך עשרים הספרים של הקדמוניות ליוסיפוס ואת החיבור הנקרא הגיסיפוס, וע' על כך במבוא.

45. בשנת שמנה מאות ושמנים וחמשה לחורבן — שנת כתיבת ספר יוסיפון היא אפוא 953 לספירה.

1. בעת ההיא וכו' — מותו של קיסר נזכר בקדמ' י"ד 270, אולם המחבר משתמש כאן גם במקור היסטורי אחר.

ובהתפללו בהיכל יוביס — יוסיפוס אומר, וכך נכון, שקיסר נהרג בסינאט. בדומה לסיפור על מות קיסר מספר המחבר גם על מות תרכניוס מלך רומי האחרון: 'ויארבו בהיכל יוביס, ויבא תרכניוס להשתחוות בהיכל יוביס וידלגו עליו פתאום אחי האשה ובעלה בחרבות שלופות ומיתוהו' (פרק ב', 130—131).

2. מאוהבי פומפיוס הנשארים — כך שיער המחבר; רוצחי קיסר לא היו 'מאוהבי פומפיוס הנש-ארים'.

3. ויתקעו בגופו וכו' — לפי Suetonius, Divus Iulius 82 נהרג קיסר בעשרים ושלושה פצעים.

4. כסיאוס — Cassius. וברותוס — Brutus.

5. אז יצא וכו' — קדמ' י"ד 271.

5-6. בארץ אסיאה — במקור סוריה.

6. ויסע משם וכו' — קדמ' י"ד 272. שבעים ככרי זהב — septuaginta talenta.

7. וירא אנטיפטר וכו' — הוסיף המחבר כדי לציין את נאמנותו של אנטיפטר לקיסר.

9. אז חילק וכו' — קדמ' י"ד 273.

10. ויוצא אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 274.

את הזהב מארץ יהודה ויסע וילך מקדונה, כי ירא לשוב ברומא על דבר אשר הרג יוליאוס קיסר.

15 אז יעצו שרי יהודה להרוג את אנטיפטר, ויקם מלכיה ויבקש לשלוח יד באנטיפטר. ו ויודע הדבר לאנטיפטר ויאסוף גדודיו וגיבוריו להלחם במלכיה. ו ויירא מלכיה מאד מפני אנטיפטר וישבע לו על הדבר הזה, ויאמן אנטיפטר לדבריו ויעש עמו אהבה. ו ויקראו שניהם במשתה לפני אורקנוס, וישכור מלכיה את שר המשקה אשר לאורקנוס ויתן לו זהב הרבה וישקה סם המות לאנטיפטר ויהרגהו. ו וימת אנטיפטר איש גדול 20 וגיבור, עד פה סגר יומו ומצא גבול חייו, איש אשר בחרבו מיגן את עם יהודה ואת עיר הקודש כן קיבל גורלו.

וישמע אירודיס את כל אשר עשה מלכיה לאביו ויבא עליו ביד רמה לנקום את נקמת אביו, וימנעהו פסילו אחיו כי אמר: פן יהיה מלחמה גדולה וישפך דם לרוב בקרב ירושלם, ויועצו להרוג מלכיה בעורמה. ו 25 וישלח אירודיס אל כסיו ויודיעיהו את כל אשר עשה מלכיה לאביו, וישלח כסיו אל אירודיס לאמר: נקום נקמת אביך מאת מלכיה, והיה בבואי אני אל עיר צור ויבוא אורקנוס ומלכיה אלי, ואתה ואחיך בואו אלי שם ונקום נקמת אביך מאת מלכיה!

ויהי בבוא כסיו אל עיר צור וילך איליו אורקנוס וכל שרי יהודה ואת 30 מלכיה ואת פסילו ואת אירודיס עמו, כי השביע להם מלכיה לאמר: נקי אני מדם אביכם ולא הייתי בעצת מיתתו. ו ויאמינו הבחורים לעיניו, אבל בסתר יעצו להורגו כי ידעו לשקר נשבע מלכיה כי הוא הרג אביהם. ו

12. ויסע וילך — ע' קדמ' י"ד 277.

מקדונה — אינו במקור, כסיוס עבר באמת לסוריה. המחבר מזכיר כאן את מקדון אם משום שבדרך-כלל הוא קורא לתחום מלכות בית סילאוקוס מקדון, או משום שכסיוס מת אחר כך 'בארץ מקדוניה' בבקעת פיליפוס' (פרק מ"ב, 21).

כי ירא לשוב וכו' — אינו במקורות. כסיוס באמת לא חזר לרומי.

14. אז יעצו וכו' — קדמ' י"ד 277. מלכיה — Malachus.

16. ויירא מלכיה וכו' — קדמ' י"ד 278.

17. ויקראו שניהם במשתה וכו' — קדמ' י"ד 281.

19. וימת אנטיפטר וכו' — קדמ' י"ד 283, הג' א' 28, 1 בעיבוד חופשי.

19-20. איש גדול וגיבור — הג' א' 28, 1 vir strenuus.

20. איש אשר בחרבו מיגן וכו' — קדמ' י"ד 283 : patriam protegens (אשר הגן על מולדתו).

22. וישמע אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 283.

25. וישלח אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 288.

29. ויהי בבוא כסיוס וכו' — קדמ' י"ד 289—290.

30. כי השביע להם וכו' — קדמ' י"ד 282.

31. ויאמינו הבחורים וכו' — קדמ' י"ד 284.

ויהי בלכתם אל צור עם אורקנוס, ויבואו אל כסיאו, ויעש להם משתה וישבו עמו. ויצו כסיאו לגדודיו לאמר: כל אשר יאמר לכם אירודיס שמעו ואל תעברו את פיו פן תמותו! ויהי אחרי אוכלם וישכבו משכב הצהורים, ולאחר הצהורים בנטות היום, וירד כסיאו אל שער העיר ויפרשו לו וישב לפני השער, ויקרא גם לאורקנוס ולמלכיה וישבו לפניו, ויצו גם לפסילו ולאירודיס אחיו וישבו לפניו. וירמוז אירודיס אל גדודי רומא וידלגו עליהם בחרבות שלופות וירימו את החרבות על ראש ארבעתם ויהרגו את מלכיה לבדו ואת אורקנוס ושריו לא נגעו. 40 ויתבהל אורקנוס מאד ותסר דעתו ממנו כי נבהל. ויהי כמעט ותשב דעתו אליו וישאל את אירודיס לאמר: על מה זה נהרג מלכיה? ויאמר אירודיס: לא ידעתי, אבל כסיאו ציוה להורגו. ויען אורקנוס ויאמר: אמנם כי איש רע ובליעל היה מלכיה. ולא דיבר אורקנוס את הדברים 45 האלה כי אם מיראה.

[מב. ימי אנטוניאוס]

1 ויהי אחרי הדברים האלה ויסע וילך כסיאו מקדונה לקראת אוקטביאנוס בן אחיו אשר ליוליאוס קיסר ואנטוניאוס גיבור חיל, אשר באו מעיר רומא להילחם בכסיאו לנקום נקמת יוליאוס קיסר מאת כסיאו אשר הרגו.

5 בעת ההיא התגר מלחמה גדולה בארץ יהודה כי פילים בא מדמשק בחיל כבד מחיל רומנים עמו למשול בארץ יהודה. ויאמר פסילו בן אנטיפטר אל פילים הרומי: לך לך דמשק מקום אשר הניחך כסיאו בו כי אין לך

33. ויהי בלכתם וכו' — הג' א' 28, 2, מלח' א' 233.

34. ויצו כסיאו וכו' — הוסיף המחבר.

35. ויהי אחרי אוכלם וכו' — כל התיאור הציורי הזה הוא פרי עטו של המחבר ובא להסביר על שום מה נהרג מלכיה מחוץ לעיר (קדמ' י"ד 292).

38. וירמוז אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 291-2, הג' א' 28, 3, מלח' א' 233-4.

41. ויתבהל אורקנוס וכו' — הג' א' 28, 3, מלח' א' 234-5.

43. לא ידעתי — הוסיף המחבר.

1. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — אינו ביוסיפוס והגיסיופוס והמחבר השלים ממקור היסטורי אחר. מקדונה — בהג' א' 28, 6 נקראת מלחמה זו 'מלחמה מקדונית', כי Philippi, שם מתו כסיאוס וברוטוס היא במקדון.

2. בן אחיו — באמת היתה אמו בתה של אחות יוליאוס קיסר. גיבור חיל — ע' פרק ל"ז, 19.

5. בעת ההיא וכו' — קדמ' י"ד 294. פילים — Felix.

מדמשק — לפי קדמ' י"ד 295 נסע אז אירודיס לדמשק.

6. מחיל רומנים — כך שיער כנראה המחבר על סמך השם הלאטיני Felix.

ויאמר פסילו — הוסיף המחבר וע' ההערה הקודמת.

חלק בארץ יהודה. ו ולא שמע פילים, וישלך מחילו הרוגים רבים ארצה, והוא פילים כמעט נפל במלחמה, אבל ברח וימלט אל קריה אחת קטנה. 10 וילכוד פסילו את הקריה וילכוד גם את פילים ולא אבה להורגו וישלחו וילך.

וכסיאו נלחם באוקטביאנוס הבחור ובאנטוניאוס גיבור חיל, ותהי שם מלחמה גדולה ועצומה מאד וסולו ביום ההוא יותר ממאה אלף פגרים במלחמה ההיא. וינס כסיאו וירדפהו אוקטביאנוס ואנטוניאוס ויכוהו 15 וימיתוהו. ו וימלוך אוקטביאנוס תחת יוליאוס קיסר בן אחיו, זה הוא אוקטביאנוס הנקרא שמו אגוסתוס על דבר אשר הוסיף ממשלה על כל אשר היו לפניו, כי אגוסתוס בלשון רומי ימליץ בלשון הקודש 'הוסיף', על כן כל מלכי רומא אשר מלכו אחרי נקראו אגוסתוס, ועוד נקראו קיסר על שם יוליאוס קיסר דודו.

20 ויהי כאשר נצח אוקטביאנוס אגוסתוס ואנטוניאוס את כסיאו ואת ברותוס בארץ מקדוניה בבקעת פיליפוס, אז באו בארץ איפיסיאוס, וישלח אליהם אורקנוס מלאכים ובידם מנחה כתר מלכות ואבני יקרה ויתנו לאגוסתוס ולאנטוניאוס חבירו ויחדשו הברית אשר היה בין אורקנוס ובין יוליאוס קיסר, וישאלו מאת אגוסתוס להשיב את השביה אשר שבה כסיאו מארץ 25 יהודה ולעזוב את היהודים אשר נמכרו בימי כסיאו לשלוח אותם חופשים ואת כל יתר היהודים היושבים בארץ יוון ובכל ארץ אסיאה לישוב בשקט

8. ולא שמע פילים וכו' — הוסיף המחבר.

9. אבל ברח וכו' — קדמ' י"ד 295.

אל קריה אחת קטנה — *in aliqua turre* (במגדל אחד).

12. וכסיאו נלחם וכו' — קדמ' י"ד 301 בהרחבת המחבר.

13. יותר ממאה אלף פגרים — דברי המחבר.

15. וימלוך אוקטביאנוס וכו' — הוסיף המחבר.

16. *Augustus ideo apud Romanos nomen imperii est, eo quod olim augerent rempublicam amplificando. Quod nomen primitus senatus Octavio Caesari tradidit, ut quia auxerat terras, ipso nomine et titulo consecraretur* (Isidori Etymologiarum IX 3, 16). (על כן אגוסטוס הוא אצל הרומיים שם מלכות כי פעם הגדילו את מדינתם בהוסיפם עליה. את השם הזה נתן פעם הסינאט לאוקטאביוס קיסר כדי שיתקדש בשם זה, כיוון שהוא הוסיף ארצות). וע' גם בפרק ע"ח, 95 וההערה שם.

17. כי אגוסתוס וכו' — המלה *Augustus* באה מ-*augere* (להוסיף, לגדל) וע' ההערה הקודמת. ברם מובנו העיקרי של *Augustus* הוא 'נערץ'.

20. ויהי כאשר נצח וכו' — קדמ' י"ד 301.

21. בארץ מקדוניה — *Philippi* היא באמת בארץ מקדון (קדמ' י"ד 310). בבקעת פיליפוס — בקעה היא *campus*, ע' הערה לשורה 36. פיליפוס — אקוסאטיבוס לאטיני של השם *Philippi*.

אז באו וכו' — קדמ' י"ד 304. אפיסיאוס — *Ephesus*.

22. ואבני יקרה — הוסיף המחבר. לאגוסתוס — הוסיף המחבר.

26. ואת כל יתר היהודים וכו' — הוסיף המחבר.

ובשלווה. ו וישמע אגוסתוס ואנטוניאוס את כל אשר שאל אורקנוס.
 ואלה דברי האיגרת אשר שלחו אגוסתוס ואנטוניאוס אל אורקנוס מלך
 יהודה לאמר: אוקטביאנוס אגוסתוס מלך מלכים ומרקוס אנטוניאוס
 30 חבירו לאורקנוס מלך יהודה שלום. ו ידוע יהיה לך כי קיבלנו איגרותיך
 מיד ליסימכוס בן פאוסניאוס ועמו יוסף בן מיניאוס ועמהם אלכסנדרוס בן
 תודורוס מלאכים אשר שלחתם אלינו באיפיסיאוס לכרות ברית עמנו
 וכתתנו ברית עמכם כחפצכם ושמחנו בשלומכם ובישועתכם; כי עד עתה
 נלחמנו עם כסיאו אשר הרשיע לעשות להרוג את קיסר והישבנו את רעתו
 35 אשר שלח ידו בקיסר כשלוח ידו בשמש ומפילו ארצה. על כן נלחמנו עמו
 מלחמות גדולות ועצומות ונצחנו רשעתו בבקעת פיליפוס והרגנו אותו
 ואת ברותוס חבירו ונמלטה אסיאה מידם כאשר תמלט אשה מצירה ביום
 אשר תלד, וכאשר ימלט החולה מכובד חוליו, כי נתנו כל ארץ אסיאה
 למרמס כטיט חוצות במרוצת רשע אשר רצו בה ולא חמלו על נקיים ולא
 40 על היכל ולא על הערים ולא שמרו שבועה לאדם אשר נשבעו לו וימלכו
 בארץ מקדון. ו וארורה ארץ מקדון אשר קיבלה אותם ואשר החביאה
 רעתם בין יריכיה כאשר תחביא אשה זונה את האיש הזונה עמה תחת
 שמלותיה, כן ארץ מקדון החביאה כל רעת כסיאו וברותוס אשר עשו

28. ואלה דברי האיגרת וכו' — קדמ' י"ד 305. אגוסתוס — הוסיף המחבר וע' הערה לשורה 22.
 29. אוקטביאנוס וכו' — קדמ' י"ד 306. אוקטביאנוס אגוסתוס — הוסיף המחבר וע' הע' לשורה 22.
 מלך מלכים — *imperator* — במקור תוארו של אנטוניוס, וע' ההערה הקודמת.
 30. ידוע יהיה לך וכו' — קדמ' י"ד 307.
 31. ליסימכוס — *Lysimachus*. פאוסאניאוס — *Pausanias*. מיניאוס — *Minaeus*.
 32. תודורוס — *Theodorus*. באיפיסיאוס — *Ephesus*.
 33. כי עד עתה וכו' — קדמ' י"ד 309.
 35. כשלוח ידו בשמש ומפילו ארצה — במקור: *Quorum scelerum aversum solem existimavi-* mus, quod talia in Caesarem commiserint (נראה שהשמש פנה עורף בגלל פשעיהם מפני שכך פשעו נגד קיסר). המחבר הבין את דברי המקור ברוח זמנו כאילו השמש הוא השליט, הוא קיסר.
 על כן נלחמנו עמו וכו' — קדמ' י"ד 310—311.
 36. בבקעת פיליפוס — *Philippensis campus*. פיליפוס היא *Philippi*.
 37. ונמלטה אסיאה מידם וכו' — קדמ' י"ד 311-2.
 כאשר תמלט אשה מצירה וכו' — *tamquam de maxima peste corpus Asiae relevatum* (גופה של אסיאה כאילו החלים ממחלה קשה).
 38. כי נתנו כל ארץ אסיאה וכו' — קדמ' י"ד 309.
 40-1. וימלכו בארץ מקדון וכו' — קדמ' י"ד 310.
 41. וארורה ארץ מקדון וכו' — קדמ' י"ד 310.
 ואשר החביאה רעתם וכו' — אחד מן המשלים האהובים על המחבר. המשל מבוסס על דברי המקור: *Impias vero eorum insidias Macedonia tamquam in suo nefandissimo recepta-* culo suscepit (את מזימותיהם הנפשעות קיבלה מקדון כאילו לתוך מקלט הרשע שלה). מכאן הת- מונה של הזונה.

ביהודים ובכל אנשי שלומינו. ו וידוע יהיה לך כי נהרגו הרשעים
 45 והמשחיתים אשר השחיתו את כל הארץ. ו ועתה ישמח מלך אורקנוס
 וכל עם יהודה ותשמח ירושלם עיר הקודש וישמחו כהני יי אלוה הגדול
 והאדיר אשר בהיכל ירושלם ויקחו מנחה אשר שלחנו ויתפללו על חיי
 אגוסתוס מלך רומא ואנטוניאוס חבירו, כי שלחתי אני אגוסתוס בכל
 ארץ ממשלתי אשר מים עבר הודו ועד ים מערב אשר מעבר ארץ
 50 בריטניאה הוא ים אוקיינוס ובכל מקום אשר ימצא איש או אשה מזרע
 יהודים עבד או אמה, ישלחו חפשים בלא פדיון כי אם במצות אגוסתוס
 ואנטוניאוס חבירו. ו ועתה תחיו ותצליחו אתם וכל אנשי שלומינו.
 ויהי אחרי כן וישב וילך אגוסתוס אל עיר רומא וישב על כסאו. ו
 ואנטוניאוס עוד באיפיסיאוס, וישלח איגרת לשרי רומא היושבים בצור:
 55 מדוע לא השיבותם את הארץ אשר לקחתם מארץ יהודה בימי כסיאו איש
 בליעל? ו ועתה דעו כי חרב עליכם מהרה אם לא תשיבו את הארץ
 ליהודים אנשי שלומינו. ואם לא תמהרו להשלים עמהם, דבר גדול
 בארצכם ולכם אני מרקוס אנטוניאוס נשבעתי ולא אמיר.
 ויהי אחרי כן ויסע וילך אנטוניאוס בארם, ותלך אליו קליאופטרה מלכת
 60 מצרים, וישכב עמה אנטוניאוס ויאהבה. ותט קליאופטרה אנטוניאוס
 בכשפיה והיה אנטוניאוס עושה כל אשר בקשה המלכה מהיום ההוא
 והלאה, כי היטתו בכשפיה.
 אז באו מאה גדולי יהודה אל אנטוניאוס וילשינו את אירודיס ואת פסילו
 אחיו ויאמרו לאמר: אלה בני אנטיפטר לקחו את הממלכה מיד אורקנוס

44. וידוע יהיה לך וכו' — קדמ' י"ד 311.
45. ועתה ישמח וכו' — קדמ' י"ד 312.
46. ותשמח ירושלם וכו' — הוסיף המחבר.
48. כי שלחתי וכו' — קדמ' י"ד 313.
- 48-9. בכל ארץ ממשלתי — *per civitates* (בערים).
49. אשר מים עבר הודו וכו' — הוסיף המחבר.
50. אשר ימצא איש וכו' — קדמ' י"ד 313.
52. ועתה תחיו וכו' — הוסיף המחבר.
53. ויהי אחרי כן וכו' — הוסיף המחבר.
54. ואנטוניאוס וכו' — קדמ' י"ד 314. *Ephesus*.
 לשרי רומא היושבים בצור — כמו בפרק מ', 11-12 מציין המחבר במלים אלה את הרשויות
 המקומיות של צור הנזכרות במקור. לשון זו מסתברת מתוך הסדרים הצנטראליסטיים של מלכות
 ביזאנטיון, שבתחומיה חי המחבר, ששלטה באמצעות פקידים ממלכתיים 'רומיים'.
 55. מדוע לא השיבותם וכו' — עיבוד חפשי וקיצור של קדמ' י"ד 314-322.
 59. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 324, הרחבת המחבר.
 63. גדולי יהודה — *potentissimi Judaeorum*. וילשינו — *accusantes* (האשימו); תרגום זה מעיד
 על תפיסה גלותית של המחבר, וע' גם הערה לפרק נ', 14.
 64. ויאמרו לאמר וכו' — הוסיף המחבר על סמך הנאמר בפרק ל"ט, 32-34.

65 ולא השאירו לו רק לבד השם. ו וישאל אנטוניאוס את אורקנוס אם אמת הדבר, ויען אורקנוס ויאמר: חלילה, כי פסילו ואירודיס עבדיי הם ונאמנים לי הרבה. ו וישמח אנטוניאוס על דברי אורקנוס כי אהב את הבחורים בעבור אהבת אביהם, כי אהוב היה אנטוניאוס לאנטיפטר אביהם.

70 ובבוא אנטוניאוס אל עיר מבצר צור אשר על שפת הים, ויוסיפו עוד להלוך אליו רבים מגדולי יהודה להלשין את הבחורים. ו ויקצוף עליהם אנטוניאוס ויתן מהם בבית האסורים חמשה עשר אנשים. וגם מן הצועקים אשר צעקו אליו על אירודיס ועל פסילו אחיו כעס ויהרוג מהם רבים, כי נשא פנים לפסילו ולאירודיס, וינשאם ויכבדם וישלחם ירושלם 75 בכבוד. ו וישב אנטוניאוס וילך אל רומא לאחר אשר כבש כל ממלכת פרס.

[מג. המלחמה באנטיגונוס]

1 ויהי אחרי הדברים האלה ויצא אנטיגונוס בן אריסטובולוס מירושלם וימרוד על דודו אורקנוס, וילך אל ארץ פרס ויד גדולה עמו משועי יהודה, וילך אל פגורוס מלך פרס. וידור לו אנטיגונוס אלף ככרי זהב ושמונה מאות נשים משועות ירושלם והיקרות אשר ביהודה להיות ידו עמו 5 לעוזרהו לקחת המלכות מיד אורקנוס ולהרוג אירודיס ופסילו אחיו. ו וישמע פגורוס אל אנטיגונוס בן אריסטובולוס ויאסוף חיל לרוב חיל פרס ומדי, ויבואו בארם וילכדוה ויכו את כל הרומנים אשר מצאו שם אנשי אנטוניאוס שר צבא רומא. ו וישלח פגורוס מלך פרס את שר

65. וישאל אנטוניאוס וכו' — קדמ' י"ד 325.

66. ויען אורקנוס וכו' — קדמ' י"ד 326, בעיבוד חופשי.

70. עיר מבצר צור אשר על שפת הים — את הציון הגיאוגרפי לא מצאתי במקורות. לעניין קדמ' י"ד 326-7.

72. וגם מן הצועקים וכו' — קדמ' י"ד 329.

74. כי נשא פנים וכו' — הוסיף המחבר.

75-6. כל ממלכת פרס — קביעה בלתי-היסטורית שנגרמה על-ידי הסיפור הבא, בו מסופר על מלך פרס.

1. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — קדמ' י"ד 330.

3. פגורוס — Pacorus, ובכתב-ידו הלאטיני של יוסיפון היה כתוב כנראה Pagorus. מלך פרס — הוא היה מלך הפארתיים.

וידור לו אנטיגונוס וכו' — קדמ' י"ד 331. ככרי זהב — talenta.

4-3. ושמונה מאות — לפי המקורות חמש מאות.

4. משועות ירושלם והיקרות אשר ביהודה — הוסיף המחבר על סמך קדמ' י"ד 379.

6. וישמע פגורוס וכו' — קדמ' י"ד 330 בהרחבת המחבר.

8. וישלח פגורוס וכו' — קדמ' י"ד 333.

המשקה אשר לו בחיל כבד בירושלם, ואנטיגונוס בן אריסטובולוס עמו. ו
 10 ויצו להם מלך פרס לאמר: כה תעשו בבואכם ירושלימה: קראו את
 שלום העיר ואת שלום העם עד אשר תבואו העירה, ובבואכם העיר
 תתגרו מלחמה והכו את אורקנוס ואת אירודיס ופסילו אחיו ונתתם
 המלוכה לאנטיגונוס. ו ויסעו ויבואו ירושלם שר המשקה אשר למלך
 פרס ואנטיגונוס בן אריסטובולוס, ויקראו את שלום העיר ואת שלום
 15 העם ויבואו העירה ויתגרו מלחמה באורקנוס בתוך העיר.
 אז חילקו ביניהם את המקומות אירודיס ופסילו אחיו, ויקבל אירודיס
 את היכל המלך לשומרו ופסילו אחיו עלה על החומה לשמור את עליית
 החומה, ואנשי פרס ואנשי אנטיגונוס החלו להכות בעם ולבוז העיר. ו
 וירד אירודיס מהיכל המלך הוא ובחוריו ויתגר מלחמה ברחוב העיר
 20 באנשי פרס ובאנשי אנטיגונוס ויך בהם מכה רבה מאד ויבריחם. ו וגם
 פסילו ירד מן החומה ויך את כל העומדים לנגדו, וילחמו בכח וינצחו
 את אנשי פרס ואת אנשי אנטיגונוס.
 ויהי מקץ שבעת ימים ויקרא שר המשקה את אירודיס ואת פסילו ויאמר
 להם: עד מתי תהיה המלחמה הזאת בעיר הקודש? חדלו לכם מן המלחמה
 25 ולכו לקראת פגורוס אדוני והתחברו עמו ותהיה ידו עמכם, כי טוב לו
 בהיותכם אתם אוהביו באשר אתם גיבורים מהיות אנטיגונוס חבירו
 אשר איננו שוה לגבורתכם. ו ולא האמין אירודיס לדבריו, אבל
 אורקנוס ופסילו האמינו לו. ויעשו כן כאשר דיבר להם שר המשקה וילכו
 לקראת פגורוס וימצאו אותו בארם דמשק. ו ויקבלם בכבוד לעיניהם,
 30 אבל בסתר יעץ לתפשם, וישם עליהם שומרים לילה לאסור אותם
 בנחושתיים. ו ויקומו אורקנוס ופסילו בלילה, והנה אורבים סביבות
 הבית בכלי מלחמתם, ולא ידעו כי בעבורם הם עומדים.
 אז באו אופיליאוס ושרמלה עשירי ארם אל פסילו, ויגידו לו את כל

10. ויצו להם וכו' — קדמ' י"ד 340 בעיבוד חופשי.
16. אז חילקו וכו' — קדמ' י"ד 338-9.
19. ויתגר מלחמה וכו' — קדמ' י"ד 335. ברחוב העיר — forum.
23. ויהי מקץ שבעת ימים וכו' — קדמ' י"ד 340 בעיבוד ובהרחבה. ויהי מקץ שבעת ימים — לא מצאתי במקורות.
25. כי טוב לו וכו' — הוסיף המחבר.
27. ולא האמין וכו' — קדמ' י"ד 341.
- 27-8. אבל אורקנוס וכו' — קדמ' י"ד 342.
29. בארם דמשק — לפי המקורות בגליל. ויקבלם בכבוד וכו' — קדמ' י"ד 343.
30. וישם עליהם שומרים וכו' — קדמ' י"ד 344 בהרחבה.
33. אז באו וכו' — קדמ' י"ד 345. אופיליאוס — Ofellius. ושרמלה — Saramalla.

ערמת פגורוס מלך פרס, כאשר היטה ליבו אנטיגונוס באלף כיכרי זהב
 35 אשר דיבר לתת לו ובשמונה מאות נשים משועות אשר ביהודה. ו
 ויאמרו עשירי ארם אל פסילו: הנה לך ספינה ערוכה בים ללכת, רד
 ארצה והימלט, כי בחוף הים היה יושב פגורוס בימים ההם. ו וימאן
 פסילו לברוח ולעזוב את אורקנוס, ויגש אל פגורוס מלך פרס ויאמר
 אליו: השחתה בריתך! עתה ידענו כי אין אמונה בעם פרס כאשר שמענו
 40 באזנינו וראינו בעינינו על העיצה אשר יעצתה עלינו. ו ואם איש
 מחסור אתה ואין עמך זהב, הנה אורקנוס יש לאל ידו לתת לך כפליים
 ככל אשר דיבר אנטיגונוס, רק אל תשלח ידך באנשים אשר כרתה עמהם
 ברית.

וכשמוע כן פגורוס מלך פרס, וישבע ויכחש ויבטיחם בדברים לאמר:
 45 שמועות שקר וכזב שמעתם עלי, כי לא חשבתי זאת ולא עלתה על ליבי
 לעשות כדברים האלה. ו וישובו וישכבו בטח, ויהי בשכבם ויפלו עליהם
 גדודי פרס ויתפשו ויאסרום בנחישותם. ו ויקץ פסילו משנתו והנה
 ידיו אסורות בברזל. אז קפץ פסילו כה וכה וידלג ויבקש לשלוף חרבו
 ולא יכול כי ידיו אסורות. ו וירא והנה אבן אחת גדולה, וירץ אל האבן
 50 וידלג לרום על הארץ וינפץ את ראשו על הסלע בכח חמתו וימת. ו
 ובטרם ימות הגידה לו אשה אחת על אירודיס אחיו כי נמלט, וישמח
 פסילו ויאמר: שימחתני יי במיתתי כי ידעתי כי עזבתי גואל דמי ונוקם
 נקמתי. ובדברו כדברים האלה וימת ויאסף אל עמיו.
 וישמע אירודיס את כל אשר עשה פגורוס מלך פרס לאורקנוס מלך יהודה

34. כאשר היטה ליבו וכו' — קדמ' י"ד 343. כיכרי זהב — *talenta*.

35. ובשמונה מאות — במקור חמש מאות.

משועות אשר ביהודה — הוסיף המחבר וע' שורה 4 וההערה שם.

36. ויאמרו עשירי ארם וכו' — קדמ' י"ד 345.

37. כי בחוף הים וכו' — הוסיף המחבר.

37-8. וימאן פסילו וכו' — קדמ' י"ד 346.

38. אל פגורוס — לפי המקור פנה לאחד מאנשיו.

39. עתה ידענו וכו' — חוסר נאמנותם של הפרסים היה מפורסם בספרות העתיקה. המחבר שאב את הפתגם 'כי אין אמונה בעם פרס' ממקור לא-נודע. הוא נזכר בו, כנראה, מפני שאף הגיספוס א' 29, 4 רומז אליו בקוראו את האיש הפארתי שעמו דיבר פצאל *Persa* (פרסי), וכן ע' שם, 2 (סוף).

40-1. ואם איש מחסור וכו' — קדמ' י"ד 346.

44. וכשמוע כן פגורוס וכו' — קדמ' י"ד 347. לפי המקור, המדבר אינו המלך אלא אחד מאנשיו וע' הערה לשורה 38.

46. וישובו וישכבו וכו' — קדמ' י"ד 348. הפרט שהם נאסרו בשכבם הוסיף המחבר.

47. ויקץ פסילו משנתו וכו' — קדמ' י"ד 367.

51. ובטרם ימות וכו' — קדמ' י"ד 369.

54. וישמע אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 352.

55 ולפסילו אחיו והוא בירושלם, ויקח אמו ואת חותנתו ואת מרים ארוסתו אשר ארס והיא בת אלכסנדר בן אריסטובולוס ואמה אלכסנדרה בת אורקנוס אשר הזכרנו, והנערה יפת תואר ויפת מראה מאד. ו וירכב אירודיס את הנשים על הסוסים ועל הפרדים ויצא מירושלם לילה ועשרת אלפים עמו מגיבורי יהודה, וישם פניו ארצה אדום.

60 ויהי בדרך ותבכינה הנשים והילדים, ותהפוך אמו את הרכב אשר רכבה עליו ותעמוד, כי אמרו הנשים: נמותה בירושלם עיר הקודש ולא נרחיק מעליה. ו וישלוף אירודיס את חרבו ויבקש להרוג את נפשו כי ירא פן יבואו האויבים והשיגו את הנשים. ו וירוצו בחוריו ויתפשו את ידיו ויאמרו אליו: חרפה היא לאיש כמוך להרוג את נפשך בלא כבוד, אבל 65 תעבורנה הנשים לפנינו ואנחנו פה נעמוד עד בוא חיל פרס אשר יצא מירושלם לרדוף אחרינו, וידעו אחרי מי ירדופו. ו ויהי ככלותם לדבר ותעבורנה הנשים ויעמוד אירודיס וכל אנשי המלחמה עמו כעשרת אלפים איש.

ויהי עד כה ועד כה והנה עליהם שר המשקה אשר למלך פרס ועימו גדודי 70 פרס יד גדולה וחזקה מאד, וילחם בם אירודיס הוא ואנשיו ויכם ויציעם ארצה ויבריח שר המשקה וינס ירושלם מפני אירודיס. ו וגם יהודים רבים מאנשי אנטיגונוס רדפוהו והשיגוהו וילחמו בו ויפלו בידו ויכם מכה גדולה מאד. ו ובמקום ההוא אשר היכה אירודיס את היהודים עשה אירודיס עיר והיכל גדול בשנת אחת למלכו, ויקרא את שם העיר 75 אירודיאון אשר היא רחוקה מירושלם ששים ריס.

55. ויקח אמו וכו' — קדמ' י"ד 353.

57. והנערה יפת תואר ויפת מראה מאד — הוסיף המחבר.

58. על הסוסים ועל הפרדים — *super iumenta*. לילה — הג' א' 29, 6, מלח' א' 263.

58-9. ועשרת אלפים עמו מגיבורי יהודה — מספר כה רב של חיילים לא יכול היה, כמובן, להשתתף בבריחתו של הורדוס. המחבר נקט מספר זה מסיפור שהותו של הורדוס באדום, שבו נזכרים יותר מתשעת אלפים חייליו (קדמ' י"ד 362).

60. ויהי בדרך וכו' — קדמ' י"ד 354. ותהפוך אמו וכו' — קדמ' י"ד 356. לפי המקור נתהפכה עגלה אחת בשעת המנוסה ואמו של הורדוס היתה בסכנת מוות, אולם המחבר שינה את הסיפור בהניחו שאמו של הורדוס הפכה את הרכב כיוון שסירבה להמשיך בדרך.

61. כי אמרו הנשים וכו' — קדמ' י"ד 354. 62. וישלוף אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 357.

64-5. אבל תעבורנה הנשים וכו' — הוסיף המחבר.

67. כעשרת אלפים איש — ע' הערה לשורה 58-59.

69. ויהי עד כה ועד כה — קדמ' י"ד 358.

71. וגם יהודים וכו' — קדמ' י"ד 359.

73. ובמקום ההוא וכו' — קדמ' י"ד 360.

74. והיכל גדול — *aula oportuna* (ארמון יפה).

בשנת אחת למלכו — במקור כתוב רק שהוא בנה את העיר כשקיבל את המלוכה.

75. אירודיאון — Herodion.

וילך אירודיס לדרכו ארצה אדום, ויצא יוסף אחיו לקראתו ויועץ עמו ויביאו את הנשים במצודה אשר לאדום ויתנו חיטים ומים ועצים בעיר ואנשי המלחמה ויוסף אחיו עמהם. ו ויצו ליתר העם ללכת בכל ארץ אדום למצוא להם מחיה ויתן להם דרכמוני זהב כדי מחסורם והוא במתי 80 מעט עבר לדרכו אל סלע מדבר אל מלוק מלך ערב כי אהוב היה מלוק לאורקנוס ולאירודיס מתמול שלשום. ו ולא זכר מלוק את החסד אשר עשה עימו אורקנוס וימנע את אירודיס מלבוא בארצו.

וישם אירודיס פניו לבוא ארצה מצרים וילך הלך ובא, וינחם מלוק על אשר עשה לאירודיס וכאשר גמליהו רעה תחת טובה וישלח אחריו מלאכים להשיבו ולכבדו ולא השיגוהו, כי בא מצרים אל קליאופטרה מלכת מצרים. ו ותקבלהו המלכה בכבוד גדול ותבקש לעשות אותו שר צבאה. ו וימאן אירודיס כי מיהר ללכת אל רומא, ותתן לו המלכה עושר גדול וספינות לשאת אותו כיתימה היא איטליאה.

ויבוא אירודיס בספינה ויושב פעמיים במצרים כי היה חורף ויחזקו 90 עליו הרוחות. ובפעם השלישית נתישרה הרוח ויעבור את הים. ו ויבואו הספינות אל מחוז הגדול אשר בברודיסיאון עיר אשר בקצה ארץ

- אשר היא רחוקה מירושלם ששים ריס — על-פי קדמ' ט"ו 324. ריס — stadium.
76. וילך אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 361.
77. ויביאו את הנשים וכו' — קדמ' י"ד 362. במצודה — Massada. אשר לאדום — הוסיף המחבר. ועצים — במקור 'ומצרכים אחרים'.
78. ויוסף אחיו עמהם — שיער המחבר. ויצו ליתר העם וכו' — קדמ' י"ד 362. במקור כתוב רק, שהורדוס שילח את רוב חייליו, ציווה עליהם להתפור בארץ אדום ונתן להם משכורת (stipendia).
79-80. והוא במתי מעט וכו' — קדמ' י"ד 362.
80. אל מלוק וכו' — קדמ' י"ד 370. מלוק — Malachus; הצורה 'מלוק' נוצרה מכוונת המחבר לדלג על הסופית היוונית אצל שמות לא-יווניים, וע' הערה לפרק ל"ד, 46. בפרק מ"א 14 קורא המחבר ליהודי ושמו Malachus בשם מלכיה.
81. ולא זכר מלוק וכו' — קדמ' י"ד 372.
83. וישם אירודיס פניו וכו' — קדמ' י"ד 374. וינחם מלוק וכו' — קדמ' י"ד 375.
85. כי בא מצרים וכו' — קדמ' י"ד 375.
86. ותבקש לעשות אותו שר צבאה — הג' א' 29, 10, מלח' א' 279.
87. וימאן אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 376. ותתן לו המלכה עושר גדול וספינות — הוסיף המחבר.
88. כיתימה היא איטליאה — על זיהוי זה ע' פרק א' 25, וההערה שם.
89. ויבוא אירודיס בספינה וכו' — קדמ' י"ד 377-8. בעיבוד חופשי ביותר. במקורות לא סופר שהורדוס הושב פעמיים למצרים.
91. ויבואו הספינות וכו' — קדמ' י"ד 378.
אל מחוז — אל נמל. לשימוש לשוני זה שאצל יוסיפון ע' הערה לפרק ב', 30.
אל מחוז הגדול וכו' — ההגדרה הגיאוגרפית הנרחבת היא פרי עטו של המחבר, איש איטליה הדרומית. Brundisium היתה במאה העשירית עיר-נמל חשובה בתחום השלטון הביזאנטי שבדרום איטליה. בברודיסיאון — ברודיסיאון היא הצורה הביזאנטית של Brundisium השגורה בפי המחבר, וע' ההערה הקודמת.

איטליאה, ושם היה הפקיד אשר לאגוסתוס מלך רומא, ויקבלהו בכבוד ויתן לו סוסים ואנשים ויוליכוהו אל רומא.

וילך ויחזן אל בית אנטוניאוס אוהבו, הוא מרקוס אנטוניאוס, ויספר 95 לאנטוניאוס את כל אשר קרהו, כאשר מרד אנטיגונוס על אורקנוס ויאסרהו בנחישותם ויקצץ את אזנו לבלתי היות כהן עוד וכאשר הרג את פסילו אחיו וכאשר התחבר עם פגורוס מלך פרס ויחלל את מלכות רומא וישען במלכות פרס. ויהי כשמוע אנטוניאוס ואגוסתוס והישיש אשר ברומא כי חילל פגורוס את מלכות רומא, ויועצו יחדיו ולא איחרו 100 הדבר, ויקראו את אירודים וישימו כתר מלכות בראשו ויצוו את העם לתקוע בשופר, ויתקעו בשופרות וירימו קול ויריעו ויאמרו: מלך אירודים ביהודה ובירושלם עיר הקודש!

ויצאו אגוסתוס ואנטוניאוס ואירודים בתווד ויבאו אל בית אנטוניאוס. ויערוך אנטוניאוס משתה גדול ויקרא את אגוסתוס ואת הישיש ואת 105 כל זקני רומא ויאכלו וישתו וישמחו מאד על אירודים כי נמלך. ויכתבו את היום ההוא תחילת מלכות אירודים, ויכרתו ברית עמו ויכתבו את הברית בלוח נחושת וישימוהו בהיכל מלכות אשר ברומא לקראות הברית כל הימים.

ויהי אחרי הדברים האלה ויבוא אנטוניאוס ואירודים בספינות לבוא

92. ושם היה הפקיד וכו' — בקדמ' י"ד 379 כתוב רק, שהוא עבר מברונדיסאום לרומי. בספרו על 'הפקיד אשר לאגוסתוס מלך רומא' בברונדיסאון אשר קיבל את פני הורדוס והעמיד לרשותו סוסים ואנשים, העביר אולי המחבר לימי הורדוס נוהג ביזאנטי של זמנו, והוא העמדת הדואר המלכותי לרשות האורחים החשובים של המדינה (ע' L. Bréhier, Institutions de l'Empire Byzantin, Paris 1949, p. 309).

94. וילך ויחזן וכו' — קדמ' י"ד 379.

96. ויאסרהו בנחישותם — קדמ' י"ד 365, 379.

ויקצץ את אוזנו לבלתי היות כהן עוד — קדמ' י"ד 366. וכאשר הרג וכו' — קדמ' י"ד 379.

97. ויחלל את מלכות רומא וישען במלכות פרס — הוסיף המחבר, וע' קדמ' י"ד 384.

98. ויהי כשמוע אנטוניאוס — קדמ' י"ד 381. ואגוסתוס — קדמ' י"ד 383.

98-9. והישיש אשר ברומא — במקור (קדמ' י"ד 384) senatus וע' על הישיש הערה לפרק ב', 133.

99. כי חילל פגורוס את מלכות רומא — קדמ' י"ד 384. ויועצו יחדיו וכו' — קדמ' י"ד 385.

100. וישימו כתר מלכות בראשו — הכתר לא נזכר במקורות.

ויצוו את העם וכו' — הוסיף המחבר.

103. ויצאו אגוסתוס וכו' — קדמ' י"ד 388. ויבאו אל בית אנטוניאוס וכו' — קדמ' י"ד, 389.

104. ויקרא את אגוסתוס וכו' — הוסיף המחבר.

106. ויכתבו את היום ההוא וכו' — בקדמ' י"ד 389 מוסר יוסיפוס את תאריך תחילתה של מלכות

הורדוס. ויכרתו ברית עמו וכו' — קדמ' י"ד 388, שם נזכרת החלטת הסינאט (senatus consultum)

ששמו אותה אז ב־Capitolium.

107. בלוח נחושת — הוסיף המחבר. בהיכל מלכות אשר ברומא — במקור : ב־Capitolium.

107-8. לקראות הברית כל הימים — הוסיף המחבר.

109. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — הוסיף המחבר לפי השערתו.

110 להלחם על פגורוס מלך פרס ועל אנטיגונוס מלך יהודה ועמהם ספינות ואוניות רבות חיל גדול ואדיר וכבד מאד. ו יצא אנטוניאוס באנטוכיא ויעבור להילחם בפגורוס. ו ואירודיס יצא אל תלמידה היא עכו ועמו חיל רומא יד גדולה וחזקה מאד ועימו וינתידיאוס ומקרה וסילון גיבורי רומא אשר שלח אנטוניאוס עמו.

115 בעת ההיא אנטיגונוס וכל חילו חונים על מצודה אשר לאדום, כי שם היו כל אנשי בית אירודיס, אימו וחותרתו וארוסתו ויוסף אחיו. ו ויצמאו למים אנשי העיר, כי אנטיגונוס הרס את תעלת המים הבאות העירה, ויחשבו אנשי העיר לפתוח את השער. ו ויוסף אחי אירודיס חשב לברוח אל מלוק מלך ערב, כי שמע כי ניחם מלוק על דבר אשר לא קיבל אירודיס בבורחו מפני אנטיגונוס, וימנעו אלהים מלברוח כי נתן מטר על הארץ בלילה ההוא, וימלאו כל הבריכות מים ויחדל לברוח.

אז יצא אירודיס מעכו היא תלמידה הוא ושרי רומא אשר שלח אנטוניאוס עמו, ויבוא מצודה על מחנה אנטיגונוס. ו ויצא יוסף אחיו מן העיר ויתחבר עמהם וילחמו באנטיגונוס ויכו את מחנהו וינס אנטיגונוס ירושלים. ו ויוצא אירודיס את כל אנשי ביתו ממצודה ויאסוף את כל חילו כי נפלו עליו יהודים רבים חיל לרוב מאד, ויבואו ירושלימה ויחנו עליה ושרי רומנים עמהם אשר שלח אנטוניאוס לעזרתו. ו ולא אבו שרי רומא להילחם באנטיגונוס ויפרו את מצות אנטוניאוס כי נתן להם אנטיגונוס שוחד, אבל לא היה חסרון לאירודיס את עזרתם, כי היו עמו

112. ואירודיס יצא וכו' — קדמ' י"ד 394. תלמידה — Ptolemais, האקוסאטיבוס במקור Ptolemaidam. היא עכו — הוסיף המחבר.
113. חיל רומא — peregrini (נכרים). וינתידיאוס — Ventidius. ומקרה — הוא Machaeras הנזכר בקדמ' י"ד 434. וסילון — Silon.
115. בעת ההיא וכו' — קדמ' י"ד 390. מצודה אשר לאדום — Massada.
117. כי אנטיגונוס וכו' — כן שיער המחבר.
- הבאות — נקבה, כי המחבר חשב בלאטינית (aquae) או באיטלקית.
118. ויוסף אחי אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 390.
119. מלוק — Malachus. על צורת השם ע' הערה לפרק ל"ד, 46 וכן לעיל, שורה 80.
120. וימנעו אלהים וכו' — קדמ' י"ד 391.
122. אז יצא אירודיס — קדמ' י"ד 396. מעכו היא תלמידה — ע' הערות לשורה 112.
- הוא ושרי רומא וכו' — קדמ' י"ד 394.
123. ויבוא מצודה וכו' — קדמ' י"ד 396. מצודה — Massada.
- ויצא יוסף וכו' — קדמ' י"ד 400, בהרחבה.
126. כי נפלו עליו וכו' — קדמ' י"ד 398. ויבואו ירושלימה וכו' — קדמ' י"ד 400.
127. ולא אבו וכו' — קדמ' י"ד 392-3. מעשה השוחד קרה באמת לפני שחזר הורדוס מאיטליה.
129. אבל לא היה חסרון וכו' — הוסיף המחבר.

130 חיל לרוב יד גדולה מכל יהודה, וכל אנשי גליל התחברו עמו לעזרתו. ויחן אירודיס על ירושלם וילחם באנטיגונוס. ויצו ויעבירו קול בכל מחנהו לסבוב את העיר, ויסובו את העיר הוא ושרי רומא וינתידיאוס וסילון ופרדיליאוס, כי בסתר לקחו שוחד מאנטיגונוס ולא אבו לגלות הדבר. ויגש אירודיס אל החומה ויקרא בקול גדול ויאמר: שמעו והאזינו לקולי 135 יושבי ירושלם עיר הקודש והחסידיים אשר בתוכה וכל העם למגדול ועד קטן! חלילה לי מיי אלהינו להילחם בהיכלו ובעירו ובכם עם יי כי אם על אנטיגונוס לבדו אשר הזיד ואשר הרשיע לעשות, אשר מסר אורקנוס דודו למלך פרס ויקצץ את אזנו ויתן בו מום ויחלל את משיח יי ויתנהו בגולה, ולא חמל על זקן ועל אחי אביו ויהרוג גם את פסילו אחי ויבקש 140 לתת את כל הנשים היפות והיקרות מעמינו למלך פרס, ויעש רעה גדולה וחטא לאלהים. ועתה תנו אותו לבדו וימות כתורה ואחדל מכם ואשלימה עמכם ונהיה לעם אחד.

ויען אנטיגונוס מעל החומה ויאמר: האזינו ושמעו שרי רומא אשר באתם לעזור את הרשע ולחזק את הרשע, אם אני ובית אבי חטאנו, יתר הכהנים 145 לא חטאו, ולא נאה להוריד את הכהנים מכבודם ומן המלכות אשר לקחו אבותם במלחמה וישימו נפשם בכפם ויצילו את עם יי מיד אנטיוכוס ומכל אויביו מסביב וימסרו נפשם למות וימותו בעבור יי ועמו. ונאה לזרעם למלוך ולא נאה למלוך לאירודיס עבד ביתינו באשר אין הוא כולו מזרע יהודה, כי אמו קיפרין האדומית ילדתו לאנטיפטר שר צבא יהודה בשלוח 150 אותו אורקנוס לקחת את המס מארץ אדום, אז לקחה לו לאשה ויולד ממנה

131. ויחן אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 2-401. ויצו ויעבירו קול וכו' — קדמ' י"ד 402.

132. ושרי רומא וכו' — קדמ' י"ד 394. וינתידיאוס — Ventidius. וסילון — Silon.

133. ופרדיליאוס — שם זה מקורו בטעות. במקור כתוב per Delium (על-ידי Delius) והמחבר הבין כאילו לפניו מלה אחת, שם באקוסאטיבוס, והוא כביכול Perdelius.

כי בסתר וכו' — קדמ' י"ד 406.

134. ויגש אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 402. ויקרא בקול גדול — הוסיף המחבר.

שמעו והאזינו וכו' — לפי קדמוניות לא הכריז הורדוס אלא זו בלבד, שהוא בא לטובת העם והעיר ומוכן הוא לסלוח לאויביו. הנאום מרחיב את הג' א' 30, 4.

137. אשר מסר אורקנוס וכו' — ע' לעיל, שורות 95-98.

139-140. ויבקש לתת וכו' — ע' לעיל, שורות 2-4.

143. ויען אנטיגונוס וכו' — קדמ' י"ד 4-403, בהרחבה.

144. יתר הכהנים לא חטאו וכו' — קדמ' י"ד 404.

145-6. אשר לקחו אבותם וכו' — הוסיף המחבר.

147. ונאה לזרעם וכו' — קדמ' י"ד 403.

148. עבד ביתינו — במקור privatus. לפי ב"ב ג' ע"ב, הורדוס היה 'עבדא דבית חשמונאי'.

148-9. באשר אין הוא כולו מזרע יהודה — non integer Iudaeus (לא יהודי שלם).

149. כי אמו וכו' — הוסיף המחבר על סמך הנאמר בפרק ל"ה, 38-46 וע' ההערות שם.

את הרשע הזה. ו ועתה אם לא נאה לי למלוך, בחרו מן הכהנים וימלוך כמשפט. ו ויען אירודיס וידבר לאנטיגונוס קשות ויבואו בקללות ובחרפות. ו ויצו אנטיגונוס לגדודיו וישליכו עליו חיצים מעל החומה ויבריחוהו ויעמוד מנגד.

15 וירא אירודיס כי העת עת החורף ולא יכול המחנה לחנות על ירושלם מפני החורף והשלג, ויסע וילך שומרונה וכל מחנהו עמו וגם שרי רומא עמו. ו אז עשה שמחה גדולה לחופתו כי לקח את ארוסתו את מרימי ממשפחת החשמונאים. ו ויהי לאחר החופה וישלח ויאסוף חיטים לרוב ויתן לשרי רומא ולגדודיו די מחסורם כל ימי החורף.

16 ויהי אחרי כן וישלח אנטיגונוס את צבא הפריצים אשר לו ויצאו מירושלם ויבואו גלילה. ויתחברו עמהם פריצי גליל וישבו ויבוזו ויהרגו רבים מאנשי גליל תחת אשר השלימו עם אירודיס. ו וישמע אירודיס ויבא עליהם פתאום ויפגעים בציפורין אשר בגליל, ותתגר מלחמה גדולה ויפלו מאלה ומאלה רבים. ויפל את קרן הימנית אשר לאירודיס ויהפכו עורף לברות. ו וירא אירודיס כי כבדה המלחמה והוא נלחם בקרן השמאלית, וירץ ויערוך לקראת הפריצים ויהפוך אותם לאחור וינוסו מפניה. וירדפם אירודיס ויכם לפי חרב מהומה גדולה מאד, ולא נשאר מן הפריצים רק פריצי הגליל אשר נתחברו אל המערות ויתחבאו שם. ו ולא היה מקום לאירודיס לבוא עליהם כי היו המערות בחצי ההר גבוה 17 מאד ואין מקום לעלות כי אם אורח אחת קטנה ועמק תחת ההר עמוק מאד, מלמעלה ראש ההר עומד על המערות כמגדל גבוה מאד. וירא אירודיס כי לא יכול ליגש אליהם, ויסב ויעל אל ראש ההר ההוא הוא וכל

151. ועתה אם לא נאה וכו' — קדמ' י"ד 404.

152. ויען אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 405.

155. וירא אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 411.

156. והשלג — השלג נזכר בהג' א' 30, 7 ובנוסח היווני של קדמ' י"ד 414, ובמלח' א' 304.

156-7. וגם שרי רומא עמו — קדמ' י"ד 411.

157. אז עשה שמחה גדולה וכו' — בקדמ' י"ד 413 מסופר רק, שבשומרון היתה אמו של הורדוס וקרובים אחרים. החתונה התקיימה בשומרון בזמן מאוחר יותר (ע' קדמ' י"ד 467).

מרימי — צורת-שם זו היא תעתיק עברי של הצורה Mariamme שבהגיסיפוס.

158. וישלח ויאסוף חיטים וכו' — קדמ' י"ד 408.

160. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 413. הפריצים אשר לו — במקור custodes (שומרים).

162. וישמע אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 414.

163. ותתגר מלחמה גדולה וכו' — קדמ' י"ד 415-6.

167. וירדפם אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 417.

169. ולא היה מקום וכו' — קדמ' י"ד 422 בעיבוד חופשי.

171-2. וירא אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 423, בעיבוד חופשי מאוד.

חילו ויחן שם. ו ויצו לחרשים ויעשו כלי ברזל, וגם עשה תיבות גדולות
 מן עץ ויקשרם בכילי ברזל אשר עשה, וימלא התיבות אשר עשה בחורים
 גדודים בכלי מלחמתם, וגם לחם ומזון נתן בתיבות ויתן להם מגלות 175
 ארוכות להוציא את הפריצים מן המערות. ויורד את התיבות מראש
 ההר ויתנם על פי המערות, וייראו הפריצים לצאת מן המערות.
 אז אחד מן הבחורים חגור חרב תפש בשתי ידיו את כבל הברזל אשר
 תלויה בה התיבה, וידלג בכבל ויקפוץ בתוך המערה ויהרוג רבים מן
 הפריצים, ויתפוש את פגריהם במגל וישמטם בעמק. ו ויעשו כן כל 180
 הבחורים ויהרגו את הפריצים מכל המערות, אך נשיהם וטפם חיו. ו
 וילכוד המלך את המערות, רק מערה אחת נשארה כי לא נתנו תיבה
 על פיה.

ושם היה זקן אחד עם אשתו ועם שבעת בניו, ויעמוד הזקן על פי המערה
 ויאמר לבניו: צאו, ויצא אחד וישלוף הזקן את חרבו וימיתיהו, וגם את 185
 השיני וגם את השלישי עד תומם. ו ואף כי המלך אירודיס חמל ויצעק
 ויתחנן לזקן אשר לא יהרוג את בניו, ולא שמע הזקן ההוא אל המלך
 ויחרף ויקלל את המלך. אחרי כן הרג את אשתו וישמטה בעמק אחרי
 בניה, ויהרוג גם את נפשו ויפול בעמק על פגרי בניו וימת.

ויהי אחר הדברים האלה ויוגד לאירודיס כי נלחם אנטוניאוס בפגורוס
 מלך פרס ויהרגהו והוא יושב על פרת, וילך אירודיס לקראתו וימצא קהל
 גדול אשר רצו ללכת אל אנטוניאוס ולא יכולו, כי ערביים בדרך הורגים
 כל אשר מצאו הולכים לעזרת אנטוניאוס. ו ויודע הדבר לאירודיס וילך

173. כלי ברזל — ferreae catenae (שרשראות ברזל). תיבות — arcae.

174. וימלא התיבות וכו' — קדמ' י"ד 424.

175. וגם לחם ומזון נתן בתיבות — Habebant etiam intus necessaria (היו להם גם בפנים הדברים שהצטרכו להם).

176. ויורד את התיבות וכו' — קדמ' י"ד 325.

179. ויקפוץ בתוך המערה וכו' — קדמ' י"ד 326.

180. את פגריהם — לפי המקור לא את המתים, אלא את החיים. ויעשו כן וכו' — קדמ' י"ד 427-8.

181. אך נשיהם וכו' — הוסיף המחבר.

184. ושם היה זקן אחד וכו' — קדמ' י"ד 429.

186. ואף כי המלך וכו' — קדמ' י"ד 430.

188. אחרי כן הרג וכו' — קדמ' י"ד 429.

190. ויהי אחר הדברים האלה וכו' — קדמ' י"ד 434.

191. והוא יושב על פרת וכו' — קדמ' י"ד 439.

191-2. וימצא קהל גדול וכו' — קדמ' י"ד 440.

192. ערביים — במקור barbari, והמחבר הבין כאילו מדובר בִּכְרִבְרִים של צפון-אפריקה, שהשתתפו בימיו בפלישות הערבים בדרום איטליה. וע' הערה לפרק כ"א, 11, ולפרק מ"ו, 66.

193. ויודע הדבר וכו' — קדמ' י"ד 441-4.

הוא ובחוריו וימצאם וילחם בם ויכם לפי חרב. ויפתח את הדרך וילכו אל
 194 אנטוניאוס כל המבקשים ללכת אליו ויקח המלך את כל שללם וילך. ו
 אז שלח אנטוניאוס חיל רכב ופרשים ועטרת זהב מנחה אל המלך אירודיס
 על אודות העזרה אשר עזרו ואשר סילה הערביים ויפתח הדרך, וילך
 המלך אליו, ויצא אנטוניאוס לקראתו ויחבקהו וינשקהו וישמח עמו
 שמחה גדולה.

201 ויהי אחרי אשר היכה מרקוס אנטוניאוס את פגורוס מלך פרס וישם פניו
 לבוא מצרימה ויתן אל המלך אירודיס את סוסיאו שר צבאו וחיל כבד
 עמו מאד יד רמה וחזקה מאד מגיבורי רומא, וישלח איגרת בכל ארם
 לאמר: מרקוס אנטוניאוס מלך מלכים לכל שרי ארם: ידוע יהיה לכם
 כי הומלך אירודיס בן אנטיפטר על יהודה כאשר ציוה אוקטביאנוס
 2 אגוסטוס מלך מלכים וכאשר ציויתי אני מרקוס אנטוניאוס וכאשר
 יעץ הישיש. ועתה השמרו לכם פן תמנעו לשלוח אנשי מלחמתכם
 לעזרתו בבואו להלחם על אנטיגונוס, כי אם לא תמהרו ללכת לעזרתו,
 חרב עליכם ודבר גדול, כי אני מרקוס נשבעתי בחרבי ולא אמיר.
 ויהי אחרי כן וילך אירודיס וסוסיאו למלחמה על אנטיגונוס ועמהם חיל
 2 רומא וכל צבא ארם, ויוגד לאירודיס בדרך על אודות יוסף אחיו אשר מת
 במלחמה כי הרגו פפוס גיבור ירושלם בשלוח אותו מלך ירושלם ויך

194. ויפתח את הדרך וכו' — קדמ' י"ד 444.

195. ויקח המלך את כל שללם — קדמ' י"ד 443.

196. אז שלח אנטוניאוס וכו' — קדמ' י"ד 445. ועטרת זהב — במקור cum ornatu.

197. הערביים — במקור barbari וע' הערה לשורה 192.

197-8. וילך המלך אליו וכו' — קדמ' י"ד 446.

200. ויהי אחרי אשר היכה וכו' — קדמ' י"ד 447.

201. סוסיאו — Sosius.

202. וישלח איגרת וכו' — האיגרת היא פרי-עטו של המחבר.

203. מרקוס אנטוניאוס מלך מלכים — וכן נקרא בשורה 205 אוקטביאנוס אגוסטוס 'מלך מלכים'.
 לדעתו, מלכו אפוא או ברומי שני 'מלכי מלכים'. הצמדת השמות של שני שליטים בפתיחת האיגרת
 שלפנינו, מזכירה את הפתיחות של האיגרות הדיפלומטיות של זוג המלכים הביזאנטיים קונסטאנטין
 טיגוס פורפירוגניטוס (912-959) ורומנוס ליקאפינוס (הודח 944) שמלכו בימיו ובארצו של המחבר
 (ע' Const. Porph. de caerim. aulae Byz. II 48, Bonnae 1829). אין להניח שמחבר יוסיפון קרא
 איגרות מעין אלה במקורו. אך אין ספק שידע על שיטת השלטון המשותף הביזאנטית של שני 'מלכי
 מלכים', שלא היה לו אח בתקופתו.

205-6. וכאשר יעץ הישיש — על הישיש ע' ההערה לפרק ב', 133.

209. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 447.

210. ויוגד לאירודיס וכו' — קדמ' י"ד 451.

210-1. אשר מת במלחמה וכו' — קדמ' י"ד 448-9, בעיבוד חופשי ביותר.

211. כי הרגו פפוס — Pappus, שר-צבאו של אנטיגונוס, גזכר בקשר למות יוסף, אחי הורדוס.
 בקדמ' י"ד 464; הוא גזכר קודם לכן לראשונה בקדמ' י"ד 457. גיבור ירושלם — הוסיף המחבר.

פפוס את כל צבא רומא אשר ביהודה אשר באו תחילה עם אירודיס ויברייח שריהם. ו ויעמוד יוסף אחי אירודיס כי לא אבה לנוס, וילחם בפפוס ויפל וימת במלחמה, ויפלו ביום ההוא מצבא רומא ששה ושלושים אלף אשר הרג פפוס. ו ויכרות את ראש יוסף אחי אירודיס וישלחו 215 ירושלם אל אנטיגונוס, ויקנהו פרורה אחי אירודיס בחמשים ככרי זהב ויקברו בקבורת אבותיו.

ויוגד למלך את הדברים האלה והוא כבר ידע הדבר כי בחלום ראה את כל אשר קרה לאחיו, ויתאבל המלך מעט ולא איחר נקמתו. ויעזוב את סוסיאו עם כל הצבא ויקח שנים עשר אלף רומנים ועשרים אלף יהודים ויבא 220 בלבנון ויעבור את הגליל ויעתק משם וילך להלחם על הצבא אשר שלח פפוס לקראתו, וימצאם בירכתי הגליל ויכם מחצי היום עד הערב מכה רבה מאד.

ויהי בערב ויצו המלך לבחוריו לאכול ולשתות, והוא עם אנשי ביתו בא אל בית גדול אחד. ו ויהי באכול המלך ויפול הבית פתאום על המלך ועל אנשי ביתו, ולא נהרג המלך וגם לא הופצע לא הוא ולא אחד מאנשי ביתו, על כן האמינו כל העם כי אהוב לאלהים הוא כאשר דיבר יוסף בן גוריון. 225

214-5. ששה ושלושים אלף — בקדמ' י"ד 449 : sex turmae. המתרגם הלאטיני תרגם בטעות ב" turma (היא מחלקה קטנה של חיל-פרשים) את המלה היוונית בשביל cohorts, ואילו מחבר יוסיפון לא ידע מה מובן המלה turma שמצאה במקורו וחשב שזו מלה בלתי-ידועה לו לציון לגיון, שכלל באמת בימי קיסר 6000 איש ; שישה לגיונות הם אפוא 36000 איש, וזה המספר הנמצא כאן ביוסיפון.

215. ויכרות את ראש יוסף וכו' — קדמ' י"ד 450.

וישלחו ירושלם אל אנטיגונוס — הוסיף המחבר.

216. פרורה — Pherora. ככרי זהב — talenta.

218. ויוגד למלך וכו' — קדמ' י"ד 451.

219. ויתאבל המלך מעט וכו' — קדמ' י"ד 452 ; הג' א' 30, 13 — paulisper ingemens.

ויעזוב את סוסיאו עם כל הצבא — שיער המחבר.

220. ויקח שנים עשר אלף רומנים — לפי קדמ' י"ד 453 יוצא שעם הורדוס היו שני לגיונות והלגיון כלל 6000 איש. וע' הע' לשו' 214-5. ועשרים אלף יהודים — לפי קדמ' י"ד 452 שמונה מאות יהודים.

220-1. ויבא בלבנון וכו' — קדמ' י"ד 452.

221. ויעתק משם וכו' — קדמ' 453 בעיבוד חופשי.

222. פפוס — Pappus. הוא נזכר רק אחר-כך, בקדמ' י"ד 457, וע' הערה לשורה 211.

בירכתי הגליל — כן שיער המחבר. מחצי היום — כן שיער המחבר ; בנוסח היווני (קדמ' י"ד 453) כתוב אמנם שהקרב התחיל עם עלות השחר, אך פרט זה חסר בתרגום הלאטיני שהיה בידי המחבר. עד הערב — קדמ' י"ד 453.

224. ויהי בערב וכו' — קדמ' י"ד 454.

225. אל בית גדול אחד — ad superiorem domum, והכוונה היא לחלק העליון של הבית, אך המחבר הבין את המלה superior כ'מפואר'. ויהי באכול המלך וכו' — קדמ' י"ד 455.

227. אהוב לאלהים — Dei amator. כאשר דיבר יוסף בן גוריון — יוסיפוס בקדמוניות י"ד 455.

ויהי למחרת יצא להלחם על אנטיגונוס ועל פפוס העומדים לנגדו במחנה כבד מאד, ותתגר מלחמה וינס אנטיגונוס ירושלם ויעמוד פפוס וילחם באירודיס וסולו ביום ההוא פגרים רבים, וגם פפוס גיבור ירושלם הוכה והופצע במלחמה ההיא. ויכרות פרורה את ראשו וישאהו לפני המלך אירודיס אחיו, ויצו המלך ויקברוהו. ו והבחורים אשר נסו מן המלחמה ויתחבאו בבתי המקום, ויצו המלך ויהרסו הבתים עליהם ויקום המלך את נקמת אחיו.

ויהי בערב ויצו המלך לגדודיו לאכול ולשתות והוא בשני נערים בא במרחץ אשר במקום ההוא, ושם התחבאו מגיבורי פפוס אשר נסו מן המלחמה. ו ויהי כבוא המלך אל המרחץ והוא ערום, ויצא אחד מלפניו וחרבו שלופה בידו, ויצא ויברח, ויצא גם השיני והשלישי ולא נגעו במלך כי ברחו. ו ועוד האמינו העם כי מאלהים הוא נמלך.

ומשם נסע וילך ירושלם וכל מחנהו עמו, ועוד נוספו לו שלשים אלף משועי יהודה. ו ויבוא עוד סוסיאו אשר שלחו אנטוניאוס לעזרת אירודיס ויבא בעם כבד וביד חזקה ועימו חיל רומנים ושני מלכי ארם ויחנו על ירושלם בשנת שלש למלכות אירודיס אשר הומלך ברומא, וילחמו על ירושלם עוד תחילת שנה רביעית למלכותו. ו ויעשו מלחמות הרבה, כי פעמים רבות יצאו אליהם למלחמה אנטיגונוס ועמו ויכו בהם מכה רבה מאד, אבל לא יכלו להבריחם מעל ירושלם, אף כי פעמים רבות שרפו הסוללות באש, ויעש נצח וגבורה מחוץ לחומה.

228. ויהי למחרת וכו' — קדמ' י"ד 456. על אנטיגונוס וכו' — קדמ' י"ד 457. פפוס — Pappus.
229. וינס אנטיגונוס ירושלם — סברת המחבר.
230. וסולו ביום ההוא פגרים רבים — קדמ' י"ד 458—460. וגם פפוס וכו' — קדמ' י"ד 464. גיבור ירושלם — הוסיף המחבר.
231. פרורה — Pherora. המסופר כאן מתאים לנוסח הלאטיני ; לפי הנוסח היווני כרת הורדוס את ראש פפוס ושלח אותו לפרורה.
232. והבחורים וכו' — קדמ' י"ד 459.
235. ויהי בערב וכו' — קדמ' י"ד 462-3. בשני נערים — במקורות נזכר רק נער אחד.
236. ושם התחבאו וכו' — קדמ' י"ד 463.
239. ועוד האמינו וכו' — הוסיף המחבר וע' שורה 227.
240. ומשם נסע וכו' — קדמ' י"ד 465. ועוד נוספו וכו' — קדמ' י"ד 468.
241. ויבוא עוד סוסיאו וכו' — קדמ' י"ד 468.
242. ושני מלכי ארם — בקדמ' י"ד 469 : et auxiliares Syri et duo duces (צבאות-עזר מסוריה ושני מנהיגים). המנהיגים הם, לפי ההמשך, סוסיס והורדוס, אך המחבר הבין את מקורו כאילו מדובר בו על שני מלכי סוריה.
243. בשנת שלש וכו' — קדמ' י"ד 465. וילחמו על ירושלם וכו' — הוסיף המחבר.
244. ויעשו מלחמות הרבה וכו' — קדמ' י"ד 470-3.
246. אף כי פעמים רבות וכו' — קדמ' י"ד 474.

ויהי אחרי כן ויתגבר חיל אירודיס על חיל אנטיגונוס ויבריחום העירה אל תוך החומה כי מתי מעט היו עם אנטיגונוס כי נפלו במלחמה.

250 ויהי אחרי כן ויקומו בלילה עשרים יהודים מבחורי אירודיס וירימו סולמות על החומה ויעלו על החומה, ויעלו אחריהם גיבורי סוסיאן כי שומרי החומה שוכבים עייפים. ויהי כעלותם ויכו השומרים וירוצו השערה, ויריעו המחנה אשר עם אירודיס ועם סוסיאן וישברו השער, ויתבהלו אנשי העיר ותלכד ירושלם עיר הקודש.

255 ויבואו אירודיס וסוסיאן וכל המחנה העירה ויכו באנשי העיר מכה רבה ועצומה מאד ולא חמלו על בחור ובתולה, על זקן ועל אשה. ויקצוף אירודיס על שרי סוסיאן ויאמר אל סוסיאן: אם כל העם תאכל החרב ואני אנה אמלוד? ויהי כשמוע סוסיאן ויעבר קול במחנה לאמר: ההורג עוד נפש בירושלם מות יומת! וירוצו שרי סוסיאן אל ההיכל ויבקשו 260 לפתוח את ההיכל ולראות את קודש הקדשים ולא יכולו כי המלך אירודיס שלף חרב ויעמוד לפני שער ההיכל הוא ובחוריו ויבריחו את רומנים מלראות את קודש הקדשים כי אמר המלך: טוב לנו למות מלראות גוים את סתרי יי אשר בקודש הקדשים. ו אז נתן המלך אל סוסיאן ואל שריו מרכושו כסף וזהב שכר עזרתם אשר עזרוהו ואת יתר 265 שלל העיר הציל.

בעת ההיא נתן סוסיאן אל היכל יי עטרת זהב גדולה כי ירא פן יקרהו דבר מאת יי כי נלחם בעיר יי. ו כל זאת אשר באת על ירושלם עיר הקודש בימי שרי רומא מרקוס אגריפס ואת כנדיאן ואת גלוס בשנת חמש

248. ויהי אחרי כן וכו' — דברי המחבר.

250. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 476 בהרחבה.

251-2. כי שומרי החומה שוכבים עייפים וכו' — הוסיף המחבר.

254. ותלכד ירושלם עיר הקודש — קדמ' י"ד 478.

255. ויכו באנשי העיר וכו' — קדמ' י"ד 479.

256. ולא חמלו וכו' — קדמ' י"ד 480.

256-7. ויקצוף אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 484.

258. ויהי כשמוע סוסיאן וכו' — לפי קדמ' י"ד 485 חס סוסיוס על העיר רק לאחר שקיבל הוא וצבאו מתנות גדולות מאת הורדוס.

259. וירוצו שרי סוסיאן וכו' — קדמ' י"ד 482.

261. שלף חרב וכו' — קדמ' י"ד 483 בעיבוד והרחבה.

263. אז נתן המלך וכו' — קדמ' י"ד 486.

266. בעת ההיא וכו' — קדמ' י"ד 488. כי ירא וכו' — הוסיף המחבר.

267. כל זאת וכו' — קדמ' י"ד 487.

268. שרי רומא — במקור הקונסולים. מרקוס אגריפס — Marcus Agrippa.

ואת כנדיאן ואת גלוס — Canidius Gallus והוא איש אחד.

ושמונים ומאה לאולימפידוס בחודש הרביעי ביום הצום.
 270 ויהי אחרי כן וילך סוסיאו אל אנטוניאוס ואנטיגונוס עמו אסור בנחושתיים, וישלח אירודיס כסף וזהב לרוב אל אנטוניאוס להרוג את אנטיגונוס כי ירא אירודיס פן ישוב אליו המלכות. ו יהי כנהרג אנטיגונוס אז מלך אירודיס לבטח על כל יהודה.

[מד. מות אורקנוס]

1 ויהי כאשר מלך בכל אות נפשו, ויכבד את כל היהודים אשר היו ידם עמו לעזרהו, ויכבד מאד את הלל הזקן שר הפרושים ואת שמאי תלמידו, כי הם היו מתחילה אשר הסיתו את העם להמליך אירודיס, כי אמרו: מאת יי הוא בעבור עון העם, טוב אשר ימלוך טרם ישפוך דם לרוב בקרב 5 ירושלם. על כן אירודיס כיבד את הפרושים ואת כל אוהביו, אבל על אויביו לא חמל כי הרג אותם לפי חרב, ויקח את זהבם ואת כספם ויתן בביתו, ויאסוף זהב וכסף לרוב. ועוד נלחם בכל גוים אויביו סביביו וינצחם ויקח את זהבם ואת כספם ויתן בביתו.
 וישם שומרים בשערים לחפש כל היוצא מירושלם, ולמי אשר נמצא זהב, 10 יקחו השומרים. וגם את המתים כן חיפשו השומרים פן יסתירו הזהב בעריסותם בנשאם אל הקברות. ו ויתעשר אירודיס מכל המלכים אשר היו לפניו בבית שני.

בימים ההם אורקנוס בן אלכסנדר אשר מלך ביהודה היה בגלות בארץ

269. לאולימפידוס — במקור באולימפיאדה ה-185. בחודש הרביעי ביום הצום — במקור בחודש השלישי ביום הצום. המחבר תיקן את דברי מקורו, כי חשב שיום הצום הוא י"ז בתמוז.

270. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' י"ד 488.

271. וישלח אירודיס וכו' — קדמ' י"ד 489—490.

1. ויהי כאשר מלך וכו' — קדמ' ט"ו 2.

2. ויכבד מאד וכו' — קדמ' ט"ו 3. הלל הזקן שר הפרושים — Pollio Pharisaeus. המחבר מזהה את Pollio עם הלל הזקן על סמך צליל דומה של השם ועל סמך התקופה.

שמאי תלמידו — Samaeus discipulus eius. המחבר זיהה כבר קודם את Samaeus עם שמאי (פרק ל"ט, 53). היות וזיהה את Pollio עם הלל הזקן, יצא לו, אפוא, ששמאי היה תלמידו של הלל.

3. כי אמרו וכו' — קדמ' י"ד 176, וע' גם פרק מ"ט, 62—66.

4. מאת יי הוא בעבור עון העם — propter peccata eum non posse devitari (בעבור עוונות אין להמלט ממנו).

5. על כן אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 2. את הפרושים — הוסיף המחבר.

6. הרג אותם לפי חרב — במקור tormentis singulis diebus afficere (עינה אותם כל יום). על רצח חסידי אנטיגונוס עי' קדמ' ט"ו 6. ויקח את זהבם וכו' — קדמ' ט"ו 5.

7. ועוד נלחם וכו' — לא מצאתי במקורות.

9. וישם שומרים וכו' — קדמ' ט"ו 6.

11. ויתעשר אירודיס וכו' — הוסיף המחבר.

13. בימים ההם וכו' — קדמ' ט"ו 11. בארץ פרס — במקור אצל הפארתיים.

פרס, הוא אורקנוס אשר הגלה מירושלם בהגלות אותו אנטיגונוס בן
 15 אריסטובולוס אחיו עם פגורוס מלך פרס אוהבו ויוליכהו בבלה בתוך המון
 היהודים היושבים בבבל וישב בתוכם ויקבלוהו היהודים אשר בעבר הנהר
 כמלך ויכבדוהו כמשיח יי ולא חסר אורקנוס מן המלכות אשר מלך בירושלם
 רק היכל יי. ויהי כשמוע אורקנוס כי נמלך אירודיס בן אנטיפטר אוהבו
 אשר הוא גידלו ויאהביהו כבנו, ויתאוה אורקנוס לבוא ירושלם כי אחזתו
 20 תאוה על היכל יי.

וישמע אירודיס כי אורקנוס בבבל הוא בכבוד גדול, ויירא פן יבואו עלילות
 ותשוב אליו המלכות, וישלח מלאכים אל מלך פרס לאמר: אורקנוס אשר
 עמך בארצך הוא גידלני והוא חשוב בעיניי כאבי והוא חסיד והוא היום
 בגלות אשר הגלהו אנטיגונוס בן אחיו עם פגורוס הנמלך לפניך בפרס. ו
 25 ועתה כהומלכתי אני ביהודה זכרתי את חסדו ואת טובתו אשר עשה עמי. ו
 והנה שלחתי לך שוחד כסף וזהב, אל נא תמנעהו מלבוא אלי ואכבדיהו
 ואשלם ואגמול לו טובות אשר עשה עם אבי ועמי. ואם לא תשלחהו, דע כי
 מלחמות גדולות עליך רומנים ויהודים.

ויהי כשמוע כן מלך פרס, וישלח אל אורקנוס בבלה לאמר: אם אהבתה
 30 ללכת ירושלם אין אני אמנעך, אבל איעצך, השמר מפני אירודיס כי איש
 דמים הוא פן ישחית את שיבתך! ו וגם היהודים יושבי בבל דיברו
 לאורקנוס כדברים האלה: אל תחשוב בלבך כי מאהבה שלח אירודיס
 להביאך אליו, כי אם מקנאה על דבר המלכות, כי לעולם המלכים אינם
 גומלים טובות לבני אדם אשר עשו להם טובות בהיותם בשפלות, כי
 35 הכבוד ימיר אותם והגדולה תהפוך את לבם. ו ועתה אתה תדע כי לא תוכל
 לכהן בירושלם בעבור המום אשר שם בך אנטיגונוס בן אחיך ויקצץ

15. ויוליכהו בבלה וכו' — קדמ' ט"ו 14.

15-6. המון היהודים — multitudo Judaeorum.

16. ויקבלוהו היהודים וכו' — קדמ' ט"ו 15.

17. ולא חסר וכו' — הוסיף המחבר.

18. ויהי כשמוע וכו' — קדמ' ט"ו 16.

19-20. כי אחזתו תאוה על היכל יי — הוסיף המחבר.

21. וישמע אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 20.

22. וישלח מלאכים וכו' — קדמ' ט"ו 18 בהרחבה.

26. והנה שלחתי וכו' — קדמ' ט"ו 19.

שוחד — במקור dona (מתנות). תרגום זה מתאים ללשונות מקראיים (כגון מלכים א', ט"ו י"ט וכדומה) ולא לשימוש הרגיל של המלה בימינו, שאף הוא מקורו במקרא.

27. ואם לא תשלחהו וכו' — הוסיף המחבר.

29. ויהי כשמוע וכו' — הוסיף המחבר.

31. וגם היהודים וכו' — קדמ' ט"ו 17.

את אונך. שב לך עימנו כי לא תחסר דבר עמנו, הנך בעינינו כמלך, שב במקומך ואל תתערב עוד במלחמות ירושלם! ו לא אבה אורקנוס שמוע בקולם. וילך אורקנוס ירושלם ויצא לקראתו אירודיס הוא וכל שריו ויחבקהו וינשקהו ויביאהו אל ביתו ויכבדהו מאד לעיני הכל ויעש לפניו תמיד משתה ויקראהו אבי לעיני העם — ובסתר צדה לקחת נפשו. ותשמע אלכסנדרה בת אורקנוס אם מרימי אשת אירודיס בת אלכסנדרה אשר ילדה לאלכסנדרוס בן אריסטובולוס אחי אורקנוס, ותאמר אלכסנדרה לאורקנוס אביה: אבי השמר לך מפני אירודיס, כי לא יעשה לך כל זאת כי אם להורגך, אבל שמע בקולי, ברח לך אל מלוק מלך ערב פן ישחית בחרב את שיבתך איש הדמים הזה! ולא אבה אורקנוס שמוע לה, ותפצר בו מאד ותציקתהו. ו ויקראו את דוסיתיאוס אחד משועי יהודה ויאמינו לו ויגלו לו את הסוד כי אויב היה דוסיתיאוס לאירודיס על אשר הרג את אחיו, על כן גילו לו את הסוד, ויתנו לו שוחד. ו וישלח אורקנוס בידו איגרת אל מלוק מלך ערב סלע מדברה לשלוח אליו מלוק אנשים וסוסים בסתר לעמוד במקום אגם החמר לשאת את אורקנוס אל מלוק מלך ערב לברוה מפני אירודיס. ויהי כאשר קיבל דוסיתיאוס את האיגרת, וימצא עליה להיות אהוב למלך, ויתן את האיגרת ביד אירודיס כאשר היתה חתומה בחותם אורקנוס, ויגלה את כל הסוד אשר דיבר לו אורקנוס ואלכסנדרה ביתו. ו

38. ואל תתערב עוד במלחמות ירושלם — הוסיף המחבר. ולא אבה וכו' — קדמ' ט"ו 21.

39. ויצא לקראתו וכו' — פרט ציורי שהוסיף המחבר.

40. ויכבדהו מאד וכו' — קדמ' ט"ו 21.

42. ותשמע אלכסנדרה וכו' — קדמ' ט"ו 166. המחבר צירף כאן את הסיפור על מות הורקנוס אף שבקדמוניות הוא נמצא אחרי סיפורים אחרים. יוסיפון מקדים כאן את מות אורקנוס למות אריסטובולוס לפי הגיסיפוס. בת אורקנוס וכו' — את הציונים המשפחתיים הוסיף המחבר.

43-4. ותאמר אלכסנדרה וכו' — קדמ' ט"ו 166-7 בעיבוד חופשי.

45. מלוק — Malachus; על צורת שם זה ע' הערה לפרק ל"ד, 46.

46. ולא אבה אורקנוס וכו' — קדמ' ט"ו 168.

47. דוסיתיאוס — Dositheus.

48. כי אויב היה וכו' — קדמ' ט"ו 169.

50. סלע מדברה — הוסיף המחבר.

51. אגם החמר — palus bituminis, הוא ים-המלח. המחבר מתרגם bitumen כ'חמר'. וע' גם הערות לפרק י', 77, ולפרק ע', 33. תרגום זה בא לו למחבר משום שבתרגום הלאטיני של המקרא מתורגם החמר של 'בארות חמר' (בר' י"ד י') שבעמק השדים, הוא ים-המלח, במלה bitumen.

53. ויהי כאשר קיבל וכו' — קדמ' ט"ו 170.

54. כאשר היתה חתומה בחותם אורקנוס — קדמ' ט"ו 171.

55. ויגלה את כל הסוד וכו' — הוסיף המחבר.

ויהי כאשר קיבל המלך את האיגרת מיד דוסיתיאוס, ויהלל את דוסיתיאוס ויברכהו ויתן לו מנחה גדולה זהב וכסף ויאמר אליו: לך לדרכך במקום אשר שלחך אורקנוס וקח בידך את האיגרת אשר נתן לך אורקנוס כאשר היא חתומה בחותם אורקנוס. והיה כאשר תבוא האיגרת אשר יתן לך 60 מלוק מלך ערב, הביאנה אלי, ואת האנשים אשר ישלח ואת הסוסים לשאת את אורקנוס הראם לי ואלכדם.

ויעש דוסיתיאוס את כל אשר דיבר אליו המלך, וילך אל מלוק מלך ערב וישב אל המלך אירודיס ויתן לו את האיגרת אשר שלח מלוק אל אורקנוס לבוא אליו. ויקבל המלך את האיגרת הזאת וישלח גדודים אל אגם 65 החמר וילכוד את האנשים ואת הסוסים אשר שלח מלך ערב לשאת את אורקנוס.

ויקרא המלך את שבעים הזקנים, ויאמר לאורקנוס וישאלהו אם יש ברית בינו ובין מלוק מלך ערב. ויאמר אורקנוס: אין ברית ביני ובינו. ויאמר: איזה שליח שלחת ואי זה איגרת שלח לך מלוק? ויאמר: 70 לא בא אלי איגרת ולא שלחתי שליח. ויוצא המלך את דוסיתיאוס ואת האיגרת ואת אנשי מלוק אשר לכד ואת הסוסים, ויראם לפני שבעים הזקנים. ויצו לאחד מגדודיו להתיז את ראש אורקנוס, ויכהו הגדוד ויתז את ראשו. וימת אורקנוס איש צדיק וטוב וזקן אשר בהיותו במלכותו לא עשה רעה לאדם ועברו עליו צרות רבות מנעוריו, כי כאשר 75 מתה אמו ויקבל אורקנוס את המלכות וימלוך שלשה חודשים, וילחם בו אריסתובולוס אחיו ויקח את המלכות מידו; ולמקץ שלש שנים הושב

56. ויהי כאשר קיבל המלך וכו' — קדמ' ט"ו 171.
 57. ויתן לו מנחה גדולה זהב וכסף — הוסיף המחבר.
 60. ואת האנשים וכו' — הוסיף המחבר.
 62. ויעש דוסיתיאוס וכו' — קדמ' ט"ו 172.
 64. ויקבל המלך את האיגרת וכו' — קדמ' ט"ו 173.
 64. וישלח גדודים וכו' — פרט שהוסיף המחבר.
 67. ויקרא המלך וכו' — קדמ' ט"ו 173, בהרחבה.
 69. ויאמר איזה שליח וכו' — קדמ' ט"ו 175.
 69-70. ויאמר לא בא וכו' — קדמ' ט"ו 173.
 70. את דוסיתיאוס — הוסיף המחבר.
 71. ואת אנשי מלוק אשר לכד ואת הסוסים — הוסיף המחבר.
 72. ויצו לאחד מגדודיו וכו' — במקור נאמר רק שהוא הרג את האיש.
 73. וימת אורקנוס וכו' — קדמ' ט"ו 177.
 74. ועברו עליו צרות רבות וכו' — קדמ' ט"ו 179.
 74-75. כי כאשר מתה אמו וכו' — קדמ' ט"ו 180.
 76. ולמקץ שלש שנים — לשם דיוק: שלוש שנים ושישה חודשים (קדמ' י"ד 97).
 76-77. הושב במלכותו וכו' — קדמ' ט"ו 180.

במלכותו וימלוך ארבעים שנה, וילחם בו אנטיגונוס בן אריסתובולוס אחיו וילכדהו ויקצץ את אוזנו לבלתי היות כהן ויגלהו כשדימה; ולמקץ שלש שנים מלך אירודיס אשר הוא גידלו בפת בגו, וימהר לבוא אליו 80 ויבוא וימת כאשר כתבנו למעלה והוא בן שמונים שנה, ויאסף אל עמיו.

[מה. מות אריסתובולוס]

1 ויהי אחרי הדברים האלה ותתעצבנה הנשים מרימי ואלכסנדרה ותשנאנה את אירודיס מאד על אשר הרג הזקן. ו והמלך אירודיס נתן את הכהונה לחננאל, אחד מן הכהנים בורים כי לא היה מזרע החשמונים. ו ותשלח אלכסנדרה אל קליאופטרה מלכת מצרים רעותה אשת אנטוניאוס גיבור 5 רומא לדבר לאנטוניאוס לשלוח מלאכים לאירודיס לצוות עליו לקחת הכהונה מיד חננאל ולתת אותה לאריסתובולוס נער בן חמש עשרה שנה יפה תואר ויפה מראה אשר לא נמצא בימיו נער כמוהו ליופי ולמראה, והוא אחי מרימי אשת אירודיס ובן אלכסנדרה אשר ילדה לאלכסנדרוס בן אריסתובולוס. ו ותעש המלכה קליאופטרה כדברי אלכסנדרה רעותה, 10 ותתחנן אל אנטוניאוס בעלה לשלוח מלאכים אל אירודיס לקחת הכהונה מיד חננאל ולתת השררה אשר לכהנים לאריסתובולוס נער. וישלח אנטוניאוס את גיליאוס אחד משריו ירושלם אל אירודיס לעשות רצון קליאופטרה אשתו ואלכסנדרה רעותה, ויבא גיליאוס ירושלם

77. וילחם בו אנטיגונוס וכו' — קדמ' ט"ו 181.

78. ויקצץ את אוזנו וכו' — במקור כאן כתוב רק שהטיל בו מום. המחבר מצטט כאן את עצמו: פרק מ"ג, 96 וע' הערה שם.

ויגלהו כשדימה — במקור אל הפרתים, אך משם עבר הורקנוס לבבל, עי' לעיל, שורה 15.

78-9. ולמקץ שלש שנים וכו' — קדמ' ט"ו 178. המלה 'שלש' חסרה אמנם בשני כ"י והמספר אינו נמצא בקטע המובא של הקדמוניות, אך ע' הערה לפרק ס"ד, 64-65.

1. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — את המשפט הוסיף המחבר כמשפט-מעבר לסיפור על מות אריסתובולוס, שמסופר בקדמוניות לפני הסיפור על מות הורקנוס. המחבר חוזר לעניין, אותו עזב בפרק מ"ד, 42 וע' הערה שם.

2. והמלך אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 22.

3. לחננאל — Ananelus. אחד מן הכהנים בורים — aliquis ex ignobilissimis sacerdos. כי לא היה מזרע החשמונים — הוסיף המחבר מתוך סברה. ותשלח אלכסנדרה וכו' — קדמ' ט"ו 24.

6. נער בן חמש עשרה — לפי קדמ' ט"ו 29 בן שש-עשרה; וכך באמת בשורה 38.

7. יפה תואר וכו' — קדמ' ט"ו 23.

9. ותעש המלכה וכו' — הוסיף המחבר.

12. וישלח אנטוניאוס וכו' — קדמ' ט"ו 25. גיליאוס — Gellius. אחד משריו — במקור: ידידו. 12-3. לעשות רצון קליאופטרה וכו' — לפי המקור דחה אנטוניוס את בקשת קליאופטרה אשתו, וגיליאוס היה בירושלים בגלל עניינים אחרים.

וידבר לאירודיס כדברים האלה. ו וימאן אירודיס לתת הכהונה
15 לאריסטובולוס כי אמר: אין זה משפט להוציא כהן מכבודו בעודנו חי
ולהעמיד אחר תחתיו.

ויהי בהיות גיליאוס בירושלם וירא את אריסטובולוס הנער בתוארו
וביופיו, וגם ראה את מרימי אחות אריסטובולוס והיא אשת יפת תואר
ויפת מראה מאד, ויתבהל גיליאוס ליופים כי לא ראה כמותם בכל הגוים,
20 ויאמר גיליאוס אל אלכסנדרה: ממי הולדת אלה? לא התחבר עמך איש
כי אם מלאך אלהים, על כן ילדת בנים כאלה. ו ועתה שמעי בקולי וחקוק
את תבניתם ורקום ריקמת צלם שניהם ושלחי בידי אל אנטוניאוס, והיה
בראותו את צלמי הבחורים הוא יעשה חפצך. ו ותעש אלכסנדרה כדבר
גיליאוס ותשלח את צלמי בניה אל אנטוניאוס גיבור רומא היושב
25 במצרים.

וירא אנטוניאוס את הצלמים ויבער יצר תועבותיו וישלח איגרת אל
אירודיס לאמר: מרקוס אנטוניאוס גיבור רומא אל אירודיס מלך יהודה
שלום. ו זכור החסד אשר עשיתי עמך אשר עזרתיך להמליכך על כל
יהודה, ועתה אל תמנע לשלוח אלי את הנער אריסטובולוס, ואם לא
30 תשלחו מהרה, דע כי מלחמות רומנים עליך.

ויהי כראות אירודיס את האיגרת וידע כי בעבור יצר תועבות התאווה
אנטוניאוס את הנער, וימהר אירודיס ויתן את הכהונה אל הנער. ו
ויכתוב אל אנטוניאוס: לא יוכל הנער לצאת מן העיר כי כהן גדול הוא
במקום חננאל, ואם יצא יצא הנער מירושלם, יעוררו היהודים מלחמות

14. וימאן אירודיס וכו' — הוסיף המחבר.

17. ויהי בהיות גיליאוס וכו' — קדמ' ט"ו 25.

19. ויתבהל — stupebat. כי לא ראה כמותם בכל הגוים — הוסיף המחבר.

20. ויאמר גיליאוס וכו' — קדמ' ט"ו 27.

21. מלאך אלהים — במקור: אל. ועתה שמעי בקולי וכו' — קדמ' ט"ו 26.

21-2. וחקוק את תבניתם ורקום ריקמת צלם שניהם — במקור מיעץ גיליאוס pingere amborum imagines (לצייר את תמונות שניהם). במקום אחר (פרק ב', 68) מספר המחבר, כי 'רקמו את צלמה (של אספיציוסה בת אשדרובל) אנשי דורה על לבושיהם מרוב יופיה' (ע' הערה שם). בביזאנטיון

נהגו לרקום פורטרטים בבגדי הדר.

23. ותעש אלכסנדרה וכו' — קדמ' ט"ו 27.

26. יצר תועבותיו — libidines.

וישלח איגרת וכו' — קדמ' ט"ו 28; האיגרת עצמה היא פרייטטו של המחבר.

31. ויהי כראות אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 29.

32. וימהר אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 31.

33. ויכתוב אל אנטוניאוס וכו' — קדמ' ט"ו 30.

35 גדולות וישפך דם רב, כי טרם ימותו ולא יתנו את הנער. ו ויהי כשמוע אנטוניאוס כן ויחדל לשאול את הנער.

והמלך אירודיס הוציא את חננאל מן הכהונה ויתנה לאריסטובולוס אחי אשתו והוא נער בן שש עשרה שנה, כי בראשונה כהנים גדולים עד יום מותם היו בכהונה, אבל אנטיוכוס הנקרא איפיפנוס הוא חילל את הכהונה 40 ראשון בהוציאו כהן גדול ויעמד במקומו את אונייה; וגם שיני אריסטובולוס הסיר את אחיו אורקנוס, והשלישי זה אירודיס השליך את חננאל מן הכהונה ויתנה לאחי אשתו בעבור מריבות אשר היו בביתו להשלים מחלוקת ביתו. את זה עשה אירודיס, אבל לא נח בביתו, כי שנאוהו חותנתו ואשתו על דבר אשר הרג הזקן אורקנוס.

45 ויצו אירודיס לשמור את אלכסנדרה חותנתו בסתר, כי ירא אותה פן תגרה עליו העם. ו ותשלח אלכסנדרה אל קליאופטרה רעותה לעזור אותה, ותשלח אליה קליאופטרה לברוח מפני אירודיס לבוא מצרימה. ו ותעש לה אלכסנדרה שתי תיבות כדמות קברות לצאת מירושלם בין תיבות המתים היוצאים מירושלם להיקבר חברונה או במקומות אחרים, 50 ותשכב אלכסנדרה בתיבה אחת ובנה בתיבה אחרת לצאת מירושלם ללכת אל ים יפו אשר שלחה קליאופטרה את הספינות לשאת אליה אלכסנדרה ובנה.

ואחד מיועצי אלכסנדרה ושמו סביון, ויספר למלך, ויצו המלך אל סביון לאמר: שאו את התיבות אשר בתוכם אלכסנדרה ובנה כאשר דברה לכם אלכסנדרה, והיה בנושאכם אותם במכסה אשר להם, הביאו את התיבות 55 לפניי ואתפשם בתוך התיבות. ו ויעש כן סביון וישאו את התיבות לפני

35. ויהי כשמוע וכו' — קדמ' ט"ו 31.

37. והמלך אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 39.

38. והוא נער בן שש עשרה — קדמ' ט"ו 29. כי בראשונה וכו' — קדמ' ט"ו 40.

39. אבל אנטיוכוס וכו' — קדמ' ט"ו 41. איפיפנוס — Epiphanes.

40. אונייה — Onias.

42. בעבור מריבות וכו' — קדמ' ט"ו 40.

43. אבל לא נח בביתו וכו' — הוסיף המחבר; לפי המקורות נהרג אורקנוס אחרי מות אריסטובולוס, וע' פרק מ"ד, 42 בהערה.

45. ויצו אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 43.

45-6. פן תגרה עליו העם — הוסיף המחבר.

46. ותשלח אלכסנדרה וכו' — קדמ' ט"ו 45.

48. ותעש לה אלכסנדרה וכו' — קדמ' ט"ו 46.

49. להיקבר חברונה או במקומות אחרים — סברת המחבר. ועיין במבוא.

51. אל ים יפו — במקור נמצא רק: אל הים.

53. ואחד מיועצי אלכסנדרה וכו' — קדמ' ט"ו 47.

ויצו המלך אל סביון וכו' — קדמ' ט"ו 48, בהרחבה. סביון — Sabio.

המלך, ויפתח המלך את התיבות, והנה אלכסנדרה ובנה בתוכם. ו ויוכח המלך את אלכסנדרה ויאמר לה: עד מתי לא תתביישי לעשות כדברים האלה? ויוכיחה בדברים רבים, ויחמול המלך גם לעון הזה.

60 ויהי מקץ שנה אחת בחג הסוכות, ויעל אריסטובולוס כהן גדול על המזבח בלבוש שרי כהנים לעשות עבודת כהן גדול. ו וירא העם את הבחור עומד על עומדו אפוד במדיו בתוארו וביופיו, ודמותו כמלאך אלהים, וישמח העם מאד ויבכו מרוב השמחה ויברכו את יי ואת הכהן. ו ויחרד המלך אירודיס מאד ויאמר בליבו: אם לא אסיר מלפניי זה הנער מהרה, 65 תשוב אליו המלכות, כי לבב כל העם להמליכו.

ויהי אחרי החג ויצא המלך מירושלם הוא וכל ביתו וילך יריחו עיר הגדולה, מקום אשר שם בלסמון שמן הטוב, על כן נקראת העיר יריחו על דבר הריח כדברי יוסף בן גוריון. ו ויהי בלכת המלך יריחו ויעש משתה גדול לכל שריו ועבדיו, וגם מרימי המלכה עשתה משתה גדול לכל השרות 70 הבאות עמה. ו וישב המלך אל המשתה ויאמר לאריסטובולוס כהן גדול וישב אצל המלך, וכל שריו ועבדיו ישבו איש ככבודו, וישמח המלך וכל עבדיו מאד.

ויהי אחרי המשתה, ולאחר הצהורים יצא המלך ואריסטובולוס הבחור ושרי המלך אל הגנות ואל המעיינות לראות איך ישוטו עבדי המלך, כי 75 שם בריכות מים גדולות ועמוקות מאד אשר תמלאנה מימי המעיינות. ו ויעמוד המלך על הבריכה האחת וירא את עבדיו שוחים במים ומשחקים. ויתגרו הבחורים לטבוע איש את רעהו, ויקראו הבחורים לאריסטובולוס

57-8. ויוכח המלך וכו' — הוסיף המחבר.

59. ויחמול המלך גם לעון הזה — קדמ' ט"ו 48.

60. ויהי מקץ וכו' — קדמ' ט"ו 50. מקץ שנה אחת — לפי קדמ' ט"ו 51 היה אז אריסטובולוס בן י"ז שנה, ולפי הנוסח הלאטיני בן י"ח שנה, וכשנעשה כוהן גדול היה בן שש-עשרה שנה (ע' שורה 38); מכאן הסיק המחבר שעברה בינתיים שנה; ועי' קדמ' ט"ו 56.

ויעל אריסטובולוס וכו' — קדמ' ט"ו 51.

61. וירא העם וכו' — קדמ' ט"ו 52.

62. עומד על עומדו וכו' — קדמ' ט"ו 51. ודמותו כמלאך אלהים — הוסיף המחבר.

63. וישמח העם וכו' — קדמ' ט"ו 52.

66. ויהי אחרי החג וכו' — קדמ' ט"ו 53, בהרחבת המחבר.

66-7. עיר הגדולה — הוסיף המחבר.

67. מקום אשר שם בלסמון וכו' — הוסיף המחבר על סמך פרק ל"ו, 91-92.

בלסמון — כאן הצורה היוונית ואילו בפרק ל"ו, 92 הצורה האיטלקית בלסמו.

69. וגם מרימי וכו' — הוסיף המחבר.

73. ויהי אחרי המשתה וכו' — קדמ' ט"ו 54.

74. לראות איך ישוטו וכו' — קדמ' ט"ו 55 בהרחבה.

74-5. כי שם בריכות מים וכו' — קדמ' ט"ו 54 בהרחבה.

הנער בעצת המלך ויאמרו לו: רד נא לשחוק עמנו במים! ו ויאמר הנער אריסתובולוס אל המלך: ארדה נא ואשוט במים עם הבחורים. ו ויאמר המלך: למה זה תרד אתה? ו ויפצר בו, ויאמר המלך: כחפצך. ו וירד הנער וישוט במים עם הבחורים השטים, וילך המלך הביתה ועבדי המלך שחקו במים עם אריסתובולוס עד פנות היום, ויטבעוהו במים עד אשר המיתוהו בעצת אירודיס המלך.

וישמע העם כי מת אריסתובולוס וישאו קולם ויבכו, וגם כל שרי המלך וכל עבדיו בכו. ו ותצעקנה הנשים אלכסנדרה ומרימי המלכה, ותאמר מרימי אל המלך באזני כל העם: איככה נשארתי בדודה מכל משפחתי אשר לקחתני בחרבך ולא חמלת על שיבת זקיני ולא על ילדות אחי, שוממה אני מכל משפחתי. ו ותצעק לעיני כל העם מאד, וגם המלך אירודיס בכה, כי נכמרו רחמיו על יופי הנער ויעש לקברו מעשה גדול וכבוד גדול עשה לו במותו. ו ואלכסנדרה אם הנער בקשה להמית את נפשה אבל בחרה בחיים למען תמצא עליה לעשות נקמה באירודיס. ו ומהיום ההוא והלאה לא דיברה מרימי עם קיפרין אם המלך ועם שלומית אחותו משנאתה אותם, ותקלל אתהן תמיד ותחרף להן את חרפת משפחתם ואומרת כי מעורבות הנה, כי קיפרין אדומית היתה מעבדי יהודה, ותשנאנה אותה קיפרין אם המלך ושלומית אחותו, ותלשינה שלומית אל המלך תמיד, ולא האזין המלך אל דבריה ולא הוכיח מרימי אשתו מאהבתו אותה, כי ביותר אהב אותה המלך על כל אהבה, על כן בטחה מרימי באהבתו ותקלל ותחרף את משפחת המלך.

1-80. וירד הנער וכו' — קדמ' ט"ו 55.

81. וילך המלך הביתה — פרט שהוסיף המחבר בהנחה שהמלך לא רצה להיות נוכח בשעת הפשע.

84. וישמע העם וכו' — קדמ' ט"ו 57.

6-85. ותאמר מרימי וכו' — הג' א' 37, 2.

86. בדודה — צורה זו נמצאת גם בפרק ט', 61.

87. שיבת זיקיני וכו' — עי' הג' שם, וכן הג' א' 36, 2: propter senectutis infirmum. . . propter aetatem adolescentulam ('חלש בגלל זקנה. . . בגלל גילו הרך').

9-88. וגם המלך אירודיס בכה וכו' — קדמ' ט"ו 60.

89. ויעש לקברו וכו' — קדמ' ט"ו 61.

90. ואלכסנדרה וכו' — קדמ' ט"ו 59.

92. ומהיום ההוא והלאה וכו' — קדמ' ט"ו 81-2 בעיבוד חופשי.

94. קיפרין — על צורת שם זה עי' הערה לפרק ל"ה, 43. מעבדי יהודה — ע' פרק מ"ג, 148.

96. ולא האזין המלך וכו' — קדמ' ט"ו 82.

1 בעת ההיא התעוררו מלחמות בארם ובארמיניאה ופרס, כי פשעו אל מלכות רומא כי לחץ אותם מרקוס אנטוניאוס גיבור רומא היושב במצרים כי נתנם מתנה אל קליאופטרה אשתו, כי כל אשר תאמר קליאופטרה אנטוניאוס עושה רצונה כעבד, ותסיתהו על המלכים לקחת 5 את ארצם ולתת לה ולקחת כספם וזהבם לתת לה, וכן עשה אנטוניאוס ויהרוג מלכים גדולים ואדירים ויתן לה. ו ועוד הסיתו להרוג את מלך יהודה ואת מלך ערב לתת ארצם ושללם לה. ו ובדבר הזה שם על ליבו אנטוניאוס וישב מעט דעתו אליו כאשר ישוב דעת המשוגע אליו בהתרפאו מחוליו, ויאמר אנטוניאוס: לא טוב להרוג מלכים גדולים כי 10 לא נוכל להרוג אותם בלא מפולת רומנים ובשפיכות דם, כי אירודיס מלך יהודה אוהבינו הוא ואיש עזרתינו אשר הומלך בעצת אגוסתוס אשר ברומא והישיש ושלש מאות ועשרים יועציו, לא נאה לעשות כן. ו אבל למלך ארם לא חמל אנטוניאוס ויתן לה את שללו ואת ארצו, ויצא עוד ויהרוג רבים.

15 ויצא ללכת להלחם בפרס, ותצא עימו קליאופטרה ותוליכהו עד פרת. ו ותשב המלכה ללכת מצרימה, ותבוא ארצה יהודה ויקבליה המלך אירודיס ביריחו עיר הריח אשר בה שמן הטוב, ויעש לה ולעבדיה משתה גדול. ו ותסיתהו המלכה לשכב עמה, וימאן המלך אירודיס ויועץ עם יועציו להביא אותה החדרה בממשלתו להרוג אותה להציל רבים מרעתה. ו 20 וימנעוהו יועציו ויאמרו לו: חלילה לך מעשות כן, כי אם תהרגנה, עתה יתעוררו מלחמות גדולות בינך ובין אנטוניאוס. ו ויהי כשמוע

1. בעת ההיא וכו' — קדמ' ט"ו 88. ובארמיניאה — קדמ' ט"ו 96. ופרס — ע' קדמ' ט"ו 80, 92. כי פשעו וכו' — קדמ' ט"ו 88, הג' א' 32, 1.
4. עושה רצונה כעבד — הג' א' 32, 1: inserviebat... famulabatur.
6. ועוד הסיתו וכו' — קדמ' ט"ו 92, הג' א' 32, 1.
7. ובדבר הזה וכו' — הג' א' 32, 2.
- 8-9. כאשר ישוב דעת המשוגע אליו בהתרפאו מחוליו — אחת ההשוואות האהובות על לב המחבר. במקור נאמר על אנטוניוס שהיה שיכור מתאוותו.
- 9-10. כי לא נוכל להרוג אותם וכו' — הוסיף המחבר; הוא מסתמך כאן על פרק מ"ג, 98-102.
- 12-3. אבל למלך ארם וכו' — קדמ' ט"ו 94; במקור לא נרמז על התנהגותו השונה של אנטוניוס כלפי הורדוס וכלפי מלך ארם, שהוא, לפי המקור, כמובן, מלך ערב.
15. ויצא ללכת וכו' — קדמ' ט"ו 96, הג' א' 32, 2.
17. עיר הריח אשר בה שמן הטוב — ע' פרק ל"ו, 91-92. ויעש לה וכו' — דברי המחבר.
18. ותסיתהו המלכה וכו' — קדמ' ט"ו 97. ויועץ עם יועציו וכו' — קדמ' ט"ו 98.
20. וימנעוהו יועציו וכו' — קדמ' ט"ו 100. חלילה לך — קדמ' ט"ו 101.
21. ויהי כשמוע וכו' — קדמ' ט"ו 103.

המלך ויחדל מעשות כן ויתן לה כסף וזהב ואבני יקרה כיד המלך ויוליכה עד מצרים וישב המלך ירושלם.

ואנטוניאוס נלחם בארמיניאה וילכדה, ומשם נסע וילחם בפרס וילכדה. ו

25 ויבא אנטוניאוס את ארתבן מלך ארמיניאה ואת ארשק מלך פרס אסורים בנחושתיים ואת כל עדיים, ויתן אותם אל קליאופטרה כשפחות. על כן שנאו כל הגוים את אנטוניאוס, כי נתן יי בידו מלכים גדולים ואדירים והוא עשה להם קלון ויתנם ביד אשתו.

ויהי אחרי הדברים האלה ותסת קליאופטרה את אנטוניאוס להלחם 30 באוקטביאנוס הנקרא שמו אגוסתוס אשר מלך ברומא ומושל מעבר להודו ועד בריקתניא ועד ים אוקיינוס במערב, ויערוך אנטוניאוס להלחם עמו בשנת שבע ושמונים ומאה לאולימפיאדס בחיל כבד ואדיר ועצום מאד, כי שמע אל קליאופטרה אשתו. ו והמלך אירודיס אסף חיל לרוב כל יהודה וכל הגוים אשר כבש יד רמה וחזקה מאד וגם אוניות הרבה 35 מאד, וילך מצרימה לעזרת אנטוניאוס ללכת עימו כיתימה להלחם באוקטביאנוס אגוסתוס.

22. כסף וזהב ואבני יקרה כיד המלך — במקור רק מתנות.
24. ואנטוניאוס נלחם וכו' — קדמ' ט"ו 104.
- וילחם בפרס וילכדה — הג' א' 32, 2 (על מלחמותיו של אנטוניאוס עם הפרתים).
25. את ארתבן מלך ארמיניאה ואת ארשק מלך פרס — המלך היה Artabazes מלך ארמיניאה (קדמ' ט"ו 104), אולם בהג' א' 32, 2 הוא נקרא מלך הפארתיים (בעקבות מלח' א' 363). המחבר מיישב את הסתירה על ידי שהוא מדבר על שני מלכים, מלך ארמיניאה ומלך פרס.
- ארתבן — הוא Artabazes, אך בכ"י אחד של הגיסיפוס כתוב Artabazanes, צורה שנוצרה מבלבול שני שמות והם Artabazes ו-Artabanus, ונראה שהשם האחרון היה כתוב בכתב-היד של הגיסיפוס שהיה בידי המחבר. על צורת השם עי' הערה לפרק ל"ד, 46. בתלמוד מופיע השם Artabanus בצורה "ארטבן" (ע' המילונים).
- ארשק מלך פרס — לפי האמת היה רק מלך אחד והוא Artabazes מלך ארמניה, אבל מאחר שב- הגיסיפוס מדובר עליו כעל מלך פרס, הניח המחבר שמדובר על שני מלכים — ולשני לא מצא, כמובן, שם במקורותיו; הוא קרא למלך 'ארשק' (כלומר Arsaces) מלך פרס' על סמך פרק כ"ח, 32. על הצורה 'ארשק' עי' הערה לפרק ל"ד, 46.
26. ויתן אותם אל קליאופטרה כשפחות — הג' א' 32, 2: *quasi vile mancipium mulieri*; addixit; הוא נתן אותו (ע' ההערה הקודמת) לאשתו כאילו היה עבד שפל.
29. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — הג' א' 32, 3 בהרחבה.
30. אשר מלך ברומא וכו' — את תיאור גדולתה של מלכות רומי הוסיף המחבר.
31. בריקתניא — היא, כמובן, בריטניה, אך בכתב-יד של ימי הביניים נמצאת לפעמים הצורה *Brictania*. הצורה 'בריקתניאה' נמצאת בפרק ס"ה 68. ויערוך אנטוניאוס וכו' — קדמ' ט"ו 109.
32. בשנת שבע ושמונים ומאה לאולימפיאדס — במקור באולימפיאדה 187. כמו בשאר המקומות ברור גם כאן שהמחבר לא הבין את משמעות הספירה היוונית לפי האולימפיאדות.
33. והמלך אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 109 בהרחבת המחבר.
34. וגם אוניות הרבה מאד — הוסיף המחבר.
35. וילך מצרימה — כך הסיק המחבר. כיתימה — לאיטליה; לא כתוב במקורות.

ויהי כבוא אירודיס מצרימה, ויאמר לו אנטוניאוס: לא תבוא עמי פן יפשעו בי המלכיות האלה בלכתי כיתימה להלחם באוקטביאנוס, אבל טוב כי תהיה לנו לעזרה מעבר הזה, ולך והיכיתה את ארץ ערב כי פשע 40 מלך ערב. ו ויהי כשמוע אירודיס את הדברים האלה ויאסוף פרשים רבים ורוגלים ויבא ארצה ערב וישחת ארץ ערב בחרב ובאש. ותשלח קליאופטרה את אתיניאון שר צבאה לעזרת אירודיס, ותאמר לו בסתר: יהי עצתך עם מלך ערב, והיה כקרבכם אל המלחמה בהתגר מלחמה, עמוד מאחור למחנה יהודים והכה את מחנם מאחור ויבואו 45 היהודים בתווך ויפלו עם אירודיס מלכם ואקח את ארץ יהודה ואמלוך עליה. ו וילך אירודיס ארצה ערב ואתיניאון עמו, וישלח אתיניאון בסתר את הדברים האלה אל מלך ערב, ויצא מלך ערב לקראתו בעם רב ועצום. ו ויעמוד המלך אירודיס במחנה וישלח את צבא יהודה אל מחוץ למחנה אל מלך ערב, ותתגר מלחמה גדולה מאד ויגברו היהודים 50 בתחילת המלחמה ויכו בערב מכה רבה. ו וינוסו ערביים מפניהם ויך אתיניאון את כיתי היהודים מאחור כאשר ציותה המלכה. ו ויפנו היהודים והנה להם מלחמה מאחור, ויסובו פניהם להלחם באתיניאון ובמצריים, ויבואו בין ערביים ובין מצריים אלה מזה ואלה מזה ויהודים בתווך, ותהי שם מפולת יהודים גדולה ויפלו רבים במלחמה. ו וימהר 55 המלך אירודיס ויצא מן המחנה בסוסיו ובפרשיו, ויך את אתיניאון וינס אתיניאון מפניו, וגם בחיל ערב הכה מכה רבה וסילה בהמונם פגרים רבים ארצה, וירדפם עד ערי מבצריהם וישב ירושלם. ויהי בימים ההם ותרעש כל ארץ יהודה ויהי רעש גדול ואדיר אשר לא

37. ויהי כבוא וכו' — קדמ' ט"ו 110 בהרחבה רבה.

לא תבוא עמי וכו' — את השיקול המדיני של אנטוניוס הוסיף המחבר מתוך סברה.

39. ולך והיכיתה וכו' — קדמ' ט"ו 110.

40. ויהי כשמוע אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 111.

42. ותשלח קליאופטרה וכו' — קדמ' ט"ו 6-115 בהרחבה ועיבוד. אתיניאון — Athenion.

42-3. ותאמר לו בסתר — ההשערה שאתיניאון הערים לעשות ביוזמת קליאופטרה נמצאת בהג' א' 32, 4.

46. ואתיניאון עמו וכו' — הוסיף המחבר.

48. ויעמוד המלך אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 5-111.

50-1. ויך אתיניאון וכו' — קדמ' ט"ו 9-117 בעיבוד חופשי.

51. כיתי — מחנה, ועיין פיוטי ייני מד. כאשר ציותה המלכה — הוסיף המחבר, ועי' הערה לשורה

42-43.

54-5. וימהר המלך אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 120, הג' א' 32, 5, מלח' א' 369. המחבר מפרין

בהצלחותיו של אירודיס בהשוואה למקורות.

57. וירדפם וכו' — הוסיף המחבר.

58. ויהי בימים ההם וכו' — קדמ' ט"ו 121.

היה כמוהו מיום אשר היה בימי עוזיהו מלך יהודה, וימותו רבים בארץ 60 יהודה, וגם מקנה רב מתו ברעש וגם אנשים ונשים וטף מתו עשרת אלפים בחוצות ירושלם מלבד אשר מתו בערי יהודה. ויבהל המלך אירודיס וכל גוי יהודה ויחרד לב המלך ולבב העם מאד, וישלחו מלאכים אל כל הגוים סביבותיהם ויעשו שלום מסביב. וישלח אירודיס מלאכים אל מלך ערב לעשות שלום עמו, ויתפוש מלך ערב את מלאכי אירודיס 65 וישחטם לפני העיר הנקראת סלע מדבר עיר מלכותו, ויאסוף את כל חילו חיל ערב וחיל ברבר עם רב כחול אשר על שפת הים לרוב לבוא ארץ יהודה לשחתה כי שמע כי מתו ברעש כל גאון יהודה.

וישמע המלך כי שחט מלך ערב את מלאכיו, ויבך ויתעצב אל לבו מאד, ויקרא אל כל שריו וגיבוריו ואל כל העם וידבר באזניהם כדברים האלה: 70 שמעו קדושי יי עם קדוש אחיי וריעיי את אשר אני דובר באזניכם היום! וידעתי כי צרה גדולה באה עלינו בשנה הזאת, על כן יראיתי לדבר באזניכם פן יעשו לכם דבריי תלאה ופן יהיו לכם לטורח כי מרי נפש אתם, אבל שמעו והטו אזניכם לאמרי פי! ו כבני החסידים נלחמנו עד עתה להראות כוחינו וגבורתינו לשלול שלל ולבוז בז, פעם נצחנו ופעם 75 נפלנו כדרך כל העולם, אבל נצחנו כל שכינינו ולקחנו ארצם ורכושם. ו אבל עתה נצא למלחמה לא על רכוש ולא על שלל כי אם על הנקמה אשר

59. מיום אשר היה בימי עוזיהו מלך יהודה — הוסיף המחבר. על הרעש בימי עוזיהו ע' עמוס א' א', זכריה י"ד ה'.

60. וגם אנשים וכו' — קדמ' ט"ו 122. עשרת אלפים — כן המספר בתרגום הלאטיני של קדמוניות, ואילו לפי הנוסח היווני מתו אז שלושים אלף איש.

61. בחוצות ירושלם וכו' — במקור מדובר על מות מקנה רב *per provinciam* (כלומר בארץ), אולם המחבר חשב שהמלה מובנה מחוץ לירושלים.

ויבהל המלך אירודיס וכו' — הוסיף המחבר מתוך סברה.

63. וישלח אירודיס מלאכים וכו' — קדמ' ט"ו 124.

65. לפני העיר הנקראת סלע מדבר עיר מלכותו — הוסיף המחבר.

66. וחיל ברבר — הוסיף המחבר על-פי נסיונו האישי, שהרי הברברים של צפון-אפריקה השתתפו בפלישות המוסלמים בדרום-איטליה בימי המחבר. וע' גם הערות לפרק כ"א, 11 ולפרק מ"ג, 192.

67. כי שמע וכו' — קדמ' ט"ו 123.

68. וישמע המלך וכו' — קדמ' ט"ו 126. ויבך ויתעצב אל לבו מאד — הוסיף המחבר.

69. כל שריו וגיבוריו — *aliquos optimates*.

71. ידעתי כי צרה גדולה וכו' — קדמ' ט"ו 126 בעיבוד חופשי. המחבר הפך לפתיחת הנאום את דברי יוסיפוס הקודמים לו.

73. כבני החסידים וכו' — המחבר משתמש באופן חופשי ביותר במוטיבים של שני מקורותיו: הקדמוניות והגיסופוס. כבני החסידים נלחמנו — ע' הג' א' 32, 6 (עמ' 62) *veterem Iudaeorum*; *magnanimitatem ad tollite* (עוררו בקרבכם את גבורת היהודים הקדומה).

74-5. פעם נצחנו ופעם נפלנו כדרך כל העולם — ע' הג' א' 32, 6 (עמ' 62) על תהפוכות גורל המלחמה.

76. אבל עתה נצא למלחמה וכו' — הג' א' 32, 6 (עמ' 63).

שפכו דם נקי ויהרגו מלאכינו אשר שלחנו להם לעשות עמהם שלום; ו
ועתה תמיה אני אם תיראו את המונם; אתם ידעתם כי בכל המלחמות
נצחנו אותם. ואם תאמרו כי מן הרעש הרך לבבכם, בדבר הזה חנם
80 תביאו מורך בלבבכם — ולא הירע לנו כי אם היטיב לנו כי הביא ערביים
והוציאם למלחמה. כי אם לא היה הרעש הזה, לא יצאו לפנינו להלחם
בנו, אבל שמעו כי אבדנו ברעש, על כן יצאו לבטח. ו ועוד לכם אות
כי מרצון אלהים נעשה המלחמה הזאת: שימו לבבכם על המתים אשר
מתו ברעש, כי לא מתו מאנשי המלחמה אשר לנו לא אחד כי אם זקנים
85 ונשים וטף. ו והם מצרה הבאה עלינו אזורו חיל, לשוא בטחו.
אוי על הבוטח אשר לא יבטח בכוחו כי אם במפולת אויבו! כי רגע אחד
ישונה מקרה בני אדם, כי מתוך צרה יצא אדם לרווחה וממפולת לגבורה
ומרווחה לצרה ומגבורה למפולת, כי מקרה אסון משונה יקרה את האדם,
לא גבורה לנצח ולא מפולת לעולם. ו על כן לא נאה לאדם לבטוח בבוא
90 אליו יום טוב, ולא לירא בעוד עליו יום רע, כדבר הזה ממנו אנחנו נלמד
אשר הקרה לנו: נצחנו ערביים במלחמה הראשונה ולא באחרונה עמדו
לפנינו כי ברחו, ואחרי כן אתיניאון הכה אותנו מאחור ונפלנו והם אשר
ברחו שבו עלינו והפכו פניהם להלחם בנו. ו ועתה היראה אשר תפחדו
לא פחד הוא כי גבורה תהיה באחרונה. ו ואם תפחדו מן הבתים אשר
95 נפלו ברעש והרגו נפשות, ואם ביקש אלהים לענות אותנו עוד, יכול יוכל,
כי מי יעמוד לפניו, אבל בחפצו עינה אותנו וטיהר אותנו מעוונותינו. כבר

78. אתם ידעתם כי בכל המלחמות נצחנו אותם — הג' א' 32, 6 (עמ' 61).

79. ואם תאמרו וכו' — קדמ' ט"ו 3-142.

82. ועוד לכם אות וכו' — קדמ' ט"ו 5-144.

83. מרצון אלהים — Dei providentia.

85. והם מצרה וכו' — הג' א' 32, 6 (עמ' 62).

86. אוי על הבוטח וכו' — הג' א' 32, 6 (עמ' 62) שם מדובר על תהפוכות גורל האדם.

אוי על הבוטח אשר לא יבטח בכוחו כי אם במפולת אויבו — fragilis autem spes, quae non
ex propriae virtutis fiducia sed ex aliena pendet miseria (חלשה היא התקווה אשר אינה מס-
תמכת על בטחון גבורת האדם, אלא על צרת הזולת).

87. ישונה — novatur.

89. על כן לא נאה וכו' — הוסיף המחבר.

90. כדבר הזה וכו' — הג' א' 32, 6 (עמ' 62).

92. אתיניאון — Athenion.

94. ואם תפחדו מן הבתים אשר נפלו ברעש והרגו נפשות — nec vos insensibilium commo-
tiones perterreant (אל יבהילו אתכם זעזועים של דברים שאין בהם רגש חיים).

95. ואם ביקש אלהים וכו' — המחבר עיבד באופן חופשי את הרעיונות הנמצאים בהג' א' 32, 6
(עמ' 63), קדמ' ט"ו 144.

נקיים אנחנו מחטא ופשע, כי טיהר אותנו הרעש ולא יענה אותנו אלהים עוד, כי לעולם לאחר חרון יבוא רחמים.

ועתה חזקו ואמצו לבבכם גוי קדוש כאשר עשו אבותיכם הראשונים! 100 ואם לנו מתו המקנה, לאויבינו מתה העיצה ותמת להם האמונה, כי שלחו יד במלאכינו, כי לא לבד תורתנו עוו ופשעו, כי בכל תורות אשר בכל הגוים, תורת רומנים ותורת יוונים ועוד תורתם אשר להם עוו ופשעו, כי שלחו יד בקדושים, כי מלאכים קדושים הם, כי יוונים קוראים אותם קדושים, וגם אנחנו נקרא אותם מלאכים כמלאכי אלהים אשר יעשו 105 שלום בין גוי לגוי לבלתי ישפך דם.

ועתה חזקו ואמצו לנקום נקמתם כאשר צוה אותנו אלהים, כי דמם יקרא אל האלהים. נמהר למלחמה ברצון יי טרם אשר יעשה יי נקמה בדבר אחר, על כן נמהר בעוד דמם יעזור אותנו, כי עמנו מלאכי יי אשר ילחמו לנו על הדם אשר שופך ויעזרו אותנו על האויב.

ויהי כשמוע היהודים את הדברים האלה, ויתעוררו למלחמה. וירא 110 אירודיס המלך את לב כל העם כאיש אחד להלחם בערב, ויעל המלך

99. ועתה חזקו וכו' — הג' א' 32, 6 (עמ' 62).
 כאשר עשו אבותיכם הראשונים — *veterem Judaeorum magnanimitatem adtollite* (עוררו בקרבכם את גבורת היהודים הקדומה).
 100. ואם לנו וכו' — הג' א' 32, 6 (עמ' 63).
 ואם לנו מתו המקנה לאויבינו מתה העיצה — *deinde nobis pecus mortuum, illis consilium*.
 101. כי בכל תורות אשר בכל הגוים — *praevaricati sunt legem omnium hominum* (פשעו בחוק כל העמים). המחבר מתרגם את המלה *lex* (חוק) במלה 'תורה', כי זה תרגומה הלאטיני של מלה זו בדרך-כלל.
 102. תורת רומנים ותורת יוונים ועוד תורתם אשר להם — בקדמ' ט"ו 136 אומר הורדוס שפגיעה במלאכים נחשבת לעוול אצל היוונים והברברים גם יחד, ובהג' א' 32, 6 (עמ' 63) נאמר שהערבים פשעו בחוק הברברים עצמם. המחבר מוסיף כאן את 'תורת רומנים'. יתכן שדברי המחבר מושפעים משלוש התורות, כלומר שלוש הדתות שהכיר בסביבתו: הדת הקאתולית ה'רומית' והדת היוונית, והאסלאם, היא דת הפולשים הערבים בדרום-איטליה.
 103. כי שלחו יד בקדושים וכו' — קדמ' ט"ו 136 *Graeci siquidem sacros et inviolatos dicunt* (היוונים אומרים שהם — כלומר המלאכים — קדושים הם ואסור לפגוע בהם). המחבר הבין כאילו כתוב היה 'כי היוונים קוראים אותם קדושים'; הוא אפוא ידע כנראה שהמלה היוונית *angelus* (מלאך) מובנה המקורי שלית. ידיעה זו אינה מחייבת כמובן להניח שהמחבר ידע יוונית, שכן יכול היה ללמוד ידיעה זו גם ממקורות לאטיניים, כגון איסידורוס משביליה 43, vi 2; 1, vii 5. כמובן גם בעברית מלאכים הם הן שליחים והן מלאכי-עליון, ועי' ההערה הבאה.
 104. וגם אנחנו וכו' — קדמ' ט"ו 136.
 106. ועתה חזקו ואמצו וכו' — הג' א' 32, 6 (עמ' 63).
 106-7. כי דמם יקרא אל האלהים — *quorum nunc sanguis clamat ad Deum*.
 107-8. טרם אשר יעשה יי נקמה בדבר אחר — *dum ultorem habemus deum caesorum* (כאשר עמנו האל הנוקם אשר יקום את הנהרגים). המחבר הבין את המלה *dum* במובנה 'כל זמן ש-'.
 110. ויהי כשמוע היהודים וכו' — קדמ' ט"ו 147.

עולות ושלמים ליי אלהי ישראל ויעבור את הירדן ועמו רכב ופרשים רבים יד גדולה ועצומה מאד חיל יהודה ובנימן, כולם גיבורים אשר לא יסובו פניהם, וילך ארצה ערב. ו יצא מלך ערב לקראתו ועמו עם כחול אשר על שפת הים לרוב, ויערכו מלחמה, ויפלו מערב במלחמה הראשונה 115 חמשת אלפים איש. ו ויחזקו מעמד ויפלו מערב עוד ארבעת אלפים איש. ו וירדפו היהודים את ערביים עד המחנה, ויבואו ערביים במחניהם ולא יכלו היהודים לבוא במחניהם כי המחנה היה סגור מסביב והערביים היו נלחמים בתוך מחנם.

120 וישם המלך אירודיס את מחנה היהודים לפני מחנה ערביים ולא עזבו אותם לצאת מן המחנה לשאוב מים חמשה ימים. ויצמאו ערביים למים מאד וישלחו מלאכים אל המלך אירודיס ומנחה בידם להתחנן לו להשקיט המלחמה ולעזוב אותם לצאת מן המחנה לשאוב מים. ולא קיבל המלך את מנחתם ולא ראו את פני המלך, כי הקשה המלך את רוחו לעשות בהם נקמה. ו ויאמרו הערביים איש אל רעהו: הבה ונצא למלחמה, כי טוב לנו למות במלחמה ולא למות בצמא! ויצאו ויערכו מלחמה גדולה. ו ויצאו יהודים לקראת ערביים, ותתגר המלחמה, וישליכו יהודים מערביים במלחמה הראשונה שבעת אלפים הרוגים ארצה. ו ויהפכו ערביים את ערפם וינוסו, וירדפם אירודיס ועמו עד ערי מבצריהם ויך בהם מכה רבה ועצומה מאד, וסולו ביום ההוא ערביים בדרכים עד ערי מבצריהם 130 מכה רבה אשר לא תסופר. ו וילכוד המלך אירודיס את ערי מבצריהם, את סלע מדבר ואת כל עריהם ויהיו הערביים עבדים לאירודיס כל ימיו. ו

112. ועמו רכב ופרשים וכו' — הוסיף המחבר.

115. ויפלו מערב וכו' — קדמ' ט"ו 153.

7-116. ארבעת אלפים איש — בקדמ' ט"ו 156 מסופר, שמן הערבים נתפשו ארבעת אלפים איש.

117. וירדפו היהודים וכו' — קדמ' ט"ו 154.

121. לשאוב מים חמשה ימים — קדמ' ט"ו 156-7. ויצמאו ערביים — קדמ' ט"ו 155.

122. ומנחה בידם — קדמ' ט"ו 156. להתחנן לו וכו' — קדמ' ט"ו 155.

123. ולא קיבל המלך וכו' — קדמ' ט"ו 156.

125. ויאמרו הערביים וכו' — קדמ' ט"ו 157.

126. ויצאו ויערכו מלחמה גדולה וכו' — קדמ' ט"ו 158.

128. במלחמה הראשונה — *priori praelio*, ומובן הדברים של המקור 'בראשית הקרב', אך המחבר תרגם באופן מילולי.

9-128. ויהפכו ערביים את ערפם וכו' — הוסיף המחבר, כדי להשלים מה קרה אחרי 'המלחמה הראשונה', ועי' ההערה הקודמת.

131. וילכוד המלך אירודיס וכו' — הוסיף המחבר.

132. ויהיו הערביים עבדים לאירודיס כל ימיו — בקדמ' ט"ו 160 ובמקבילות מסופר שהערבים עשו את הורדוס לפטרונם.

וישב המלך ירושלימה וכל מחנה יהודים עמו לשלום כי לא נעדר מהם איש, ויתנו הודות והלל ליי אלהיהם ויתנו מנחה בבית יי, כי שלל רב 13 הביאו עמהם אשר לקחו מערב ומברבר עושר גדול מאד.

[מו. אירודיס אחרי מפלת אנטוניאוס]

1 בימים ההם נלחם אנטוניאוס באוקטביאנוס אגוסתוס, ויחזק אגוסתוס על אנטוניאוס וינצחהו. וילכוד אגוסתוס את כל הממשלה ויבא באנייה אל רודוס לבוא ארצה מצרים.

5 ויוגד לאירודיס כי אבד אנטוניאוס ויצר לו מאד וישם נפשו בכפו ללכת אל אגוסתוס אל רודוס עיר היוונים להקדים פניו במנחה ויצו את כל ביתו ויתן את אמו קיפריין ואת שלומית אחותו לפרורה אחיו ויצו עליו לשאת אתהן במצודה אשר לאדום ואת מרימי אשתו ואת אלכסנדרה אמה נתן ליוסף בעל שלומית אחותו ולשומי איש צורי ויצו להם לשאת את הנשים בעיר אשר שמה אלכסנדרונה, ויצו להם וישביעם אם ישמעו ממנו אסון 10 להרוג את מרימי אשתו ואת אמה אלכסנדרה, והוא בא באונייה וילך אל אגוסתוס מלך רומא כי חשב אגוסתוס להרוג את אירודיס על דבר אהבה אשר היה לאירודיס עם אנטוניאוס.

ויהי בבואו לפני אגוסתוס לא הסיר מעליו מכל עידי מלכות אשר לו כי אם הנזר לבדו, ויאמר לאגוסתוס: אם בעבור האהבה אשר היה לי עם 15 אנטוניאוס קצפת עלי, אין אני מסתיר ממך כי אם אודה לפניך דבר זה. ו

133. וישב המלך וכו' — קדמ' ט"ו 160. וכל מחנה יהודים וכו' — הוסיף המחבר.

135. מערב ומברבר — המחבר מוסיף כאן על הערבים את הברברים שמצפון-אפריקה, כי הם השתתפו בפלישות הערבים לדרום-איטליה בימי יוסיפון. ועי' הערה לעיל, לשורה 66.

1. בימים ההם וכו' — קדמ' ט"ו 161.

2. ויבא באנייה אל רודוס — הג' א' 33 (עמ' 64), קדמ' ט"ו 187.

3. לבוא ארצה מצרים — קדמ' ט"ו 196.

4. ויוגד לאירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 162, הג' א' 33 (עמ' 64).

5. עיר היוונים — בקדמ' ט"ו 187 מדובר על רודוס כעל civitas (עיר). המחבר ידע שברודוס יושבים יוונים. להקדים פניו במנחה — הוסיף המחבר. ויצו את כל ביתו וכו' — קדמ' ט"ו 184.

6. קיפריין — Cypris, בצורת האקוסאטיבוס Cyprin שבמקור. לפרורה — Pherora.

7. במצודה אשר לאדום — Massada. ואת מרימי אשתו — קדמ' ט"ו 185.

8. בעל שלומית אחותו — אינו במקור. ולשומי — Soemus. איש צורי — במקור נאמר שהוא היה איטוראי (Ituraeus); המחבר שיער ששם העם נגזר מ-Tyrus (צור).

9. אלכסנדרונה — Alexandrium. ויצו להם וכו' — קדמ' ט"ו 186. אסון — periculosum.

10. והוא בא באונייה וכו' — קדמ' ט"ו 187.

11. כי חשב אגוסתוס וכו' — הג' א' 33 (עמ' 64).

13. ויהי בבואו וכו' — קדמ' ט"ו 187.

14. הנזר — diadema. ויאמר לאגוסתוס וכו' — הג' א' 33 (עמ' 64).

אמנם כי אהוב הייתי לאנטוניאוס, ואם בחיים הוא עוד, אני הייתי אוהבו, כי הוא עזרני והמליכני. ו וכל אשר ידבר פי על אודות האהבה אשר היה לי עם אנטוניאוס, ובידי הראתי במלחמה אם עברתי עמו כיתימה. אבל לא עברתי ולא הייתי במלחמה, כי לא יכולתי בעבור מלחמת הערביים 20 ובעבור עצת רע אשר נתנה לו קליאופטרה אשתו לבלתי שאת אותי עמו, על כן לא הרימותי חרבי עליך ולא נלחמתי בך; כי לא מיראת המלחמה ולא ממורד לבב ולא כאיש אשר יעזוב את אוהבו ביום צרה עזבתיו, כי בושתי אשר לא הייתי עמו. ו ואף גם אשר לא הייתי עמו, אבל כי שלחתי עמו את צבא גדודים ואת אונייות נושאות כלי המלחמה ובר ומזון 25 לרוב. ו וכל האהבה אשר אהבתיו רואה הייתה בעיניך אם הייתי עמו בבקעת אקציאו בארץ כיתים במקום המלחמה, אבל לא הייתי שם. ראה כי לא אסתיר ממך דבר פן אני הייתי בעיניך כאיש אשר יעזוב את אוהבו ביום צרה, כי משפטיך כבד עלי ממלחמתך וירא אני ממשפטיך ולא אפחד ממלחמתיך, כי במשפט לא יועיל לאדם כוחו כי בעווננו ילכד; 30 על כן אני ארצה להיראות לך אהוב לאויביך. ו ראה עתה כי אף אשר גברת על אנטוניאוס והוא בשפלות והוא בורח, אם אמצאהו לא אעזביהו כי אעזרהו. ו ואף כי אבד בחוסר דעתו, אבל אתה גברת בחילך ונצחת בעזרת גיבורי רומנים, אבל ביותר נצחת וגברת בעצתך. והוא נצוח בכלי מלחמה, אבל ביותר הוא נצוח בחוסר דעתו ותנצחהו קליאופטרה 35 מצרית אשתו ותנצחהו אהבת מצרית ותנצחהו ערש זנות ותגבירה אשתו עליו בכשפיה. ו ולא שמע לעצתי להרוג אותה כי היא היתה אויבתו אשר הסיתו להלחם בך. ואם שמע אלי והרג אותה, אז טוב לו ואז באתי עמו למלחמה עליך. ואם נפל הייתי אקימהו, ואם ברח הייתי

16. ואם בחיים הוא עוד, אני הייתי אוהבו — הוסיף המחבר.

18. כיתימה — לאיטליה, ועי' הערה לפרק א', 25.

21. מיראת המלחמה — *proelii pavidus*.

22. כאיש אשר יעזוב את אוהבו — *quasi amici desertor*.

22-3. כי בושתי אשר לא הייתי עמו — הוסיף המחבר.

26. בבקעת אקציאו — בהג' א' 33 (עמ' 65) מדובר על *Actiacum bellum*, כלומר קרב שהיה על-יד *Actium*.

בארץ כיתים — המחבר שיער בטעות ש-*Actium* נמצאת באיטליה. מקום זה נמצא באפירוס.

28. כי משפטיך כבד עלי ממלחמתך — *iudicium mihi tuum gravius quam bellum est*.

33. בעצתך — *consiliis tuis*.

35. אהבת מצרית — *Aegyptius amor*.

38. ואם נפל וכו' — *promiseram auxilia quibus repararem adflicto, promiseram vires*

quibus fugacem tuerer (הבטחתי לו כוחות-עזר, בהם הייתי מקים אותו אילו היה נפגע, הבטחתי לו כוחות, בהם הייתי מגן עליו אילו היה בורח).

אעמידהו ואמגניהו. אבל בכל זאת לא שמע לי והוא עזבני כי אני לא
 40 עזבתיו, כי הוא אשר שם כתר מלכות על ראשי — ובאתי אליך והסירותיה
 מעל ראשי, אבל דעתי וכוחי לא הסירותי ממני. ואף כי אעמוד במשפטיך,
 אם אני עוד בחיים, אויב אני לכל אויבי ואהוב ונאמן לכל אוהביי, כי
 אוהבים רבים לנו, על כן יבטחו אוהבינו וישענו בנו ביום צרה.
 ויהי כדברו כדברים האלה, ויען אגוסתוס ויאמר לאירודיס מלך יהודה:
 45 נאה לך למלוך ביותר אשר תמלוך, כי נאמן אתה לאוהביך ותשמור
 אהבה ולא תבוש לגלות אהבתך אשר היה לך עם אנטוניאוס אויבינו. ו
 אבל מעתה תהיה אוהבינו ואנחנו ניתן לך שוחד את שכר אהבתך על כל
 אשר נתן לך אנטוניאוס כפליים, כי אני אשר נצחתי אותו במלחמה,
 אנצחינו עתה ברוחב ידיים ואתן לך כל אשר תשאל ממני; כי אנטוניאוס
 50 לא כגמולך שילם לך כי שמע אל עצת אשתו ולא שמע לעצתך כי בחר
 בכשפיה ולא האמין בך, על כן חוסר דעתו עשה אותו אויבינו. ו ואתה
 אל תתמה, כי כאשר עשה לך, כן עשה לי, כי בעבור אשתו גם אותי עזב
 ונהפך לי לאויב. ו ועתה נאה לאיש כמוך ליקח שוחד הרבה בעבור
 כוחך, כי נלחמת באויבינו בגוי עז וכבשת גוי ערב, כי כל אויבינו
 55 אויביכם וכל אוהבינו אוהביכם.

ויקח אגוסתוס את נזר המלכות וישם אותה בראש אירודיס ויוסף לו
 מלכות כפלים אשר מלך. וילך אתו אירודיס עד מצרים ויתן לו אגוסתוס
 את כל מלכיות אשר נתן אנטוניאוס לאשתו, וימלך שם אגוסתוס את
 אירודיס. ו ויתן לו עוד אגוסתוס ארבע מאות גדודים גיבורים מגוי
 60 הנקראים גלי, ויכבדהו מאד.

42. אם אני עוד בחיים וכו' — דברי המחבר. אהוב — מחבר יוסיפון משתמש לעתים ב'אהוב' כדי
 לציין 'אוהב'. ועיין פרק ל"א 89.
44. ויהי כדברו כדברים האלה וכו' — הג' א' 34, 1 (עמ' 65-6).
47. שוחד — במובן מתנות גם בפרק מ"ד, 26, ועי' הערה שם.
48. כי אני אשר נצחתי וכו' — *neque enim dignum est, ut quem bello vicimus non vincamus* —
benivolentia (אינו ראוי שלא ננצח ברוחב־ידיים את האיש אשר ניצחנו במלחמה).
51. חוסר דעתו — *insipientia*.
54. כי כל אויבינו וכו' — *quia Judaeorum hostes pro nostris ducimus* (כי אנו רואים באויבי
 היהודים את אויבינו).
56. ויקח אגוסתוס וכו' — הג' א' 34, (עמ' 66), קדמ' ט"ו 194.
57. וילך אתו אירודיס עד מצרים — קדמ' ט"ו 196, הג' א' 34, 2 (עמ' 67).
- ויתן לו אגוסתוס וכו' — הג' א' 34, 2 (עמ' 67).
58. וימלך שם אגוסתוס את אירודיס — הוסיף המחבר.
59. ארבע מאות גדודים וכו' — *CCCC stipatores ex Gallia* (ארבע מאות שומרי ראש מגאליה);
 קדמ' ט"ו 217: *satellites Galli*.

1 וישב אירודיס ירושלם בשלום, וימצא את ביתו בבהל, כי יוסף ושומי
איש צורי אשר פקד אותם המלך לשמור את מרימי אשתו גילו את
מסתרי המלך אשר ציוה להרוג את מרימי אשתו בלכתו אל אגוסתוס
אם יקרהו אסון אשר לא יקחנה אחר אחרי מותו. ויהי כשמוע האשה
5 ותתעצב מאד ובדברו אליה את כל היקר והגדולה אשר הקרה לו לא
שמחה האשה ולא היטיבה פניה ולא האזינה אל דבריו כי קיללה את
משפחתו. וירא אירודיס את השנאה אשר שנאתו, ויצר לו מאד כי אהב
אותה המלך מאד.

ויהי היום ותעש מרימי המלכה מריבה עם שלומית אחות המלך אשת
10 יוסף, ותחרפיה המלכה אותה ואת משפחתה. ותלשינה שלומית אל המלך
לאמר: בהיותך אל אגוסתוס, אישי יוסף שכב עם מרימי המלכה. ו
ולא האמין המלך כי ידע את אשתו צנועה מתמול שלשום, אבל בעבור
השנאה אשר שנאתו מעט שם המלך על ליבו את הדברים האלה, ויקרא
את אשתו וישאלה ויאמר לה: אמרי נא לי מה השנאה הזאת אשר תשנאני
15 חנם ולא אהבתני כתמול שלשום כאשר אני אהבתיך על כל הנשים
ונשבעתי לך כי מיום אשר באתי אליך לא בא אלי תאות אשה אחרת
זולתי תאוותך. ו ותאמר מרימי: ואם אהבתני כאשר דיברת, מי שמע

1. וישב אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 202.
וימצא את ביתו בבהל — *turbatam omnem domum invenit*. בבהל — ע' מגילת אחימעץ,
עמ' מ"א: 'ובבהל ממקומך עמדת', ועי' הרשימה ב-Zunz, *Die synagogale Poesie*, 1920, p. 389.
כי יוסף ושומי וכו' — קדמ' ט"ו 203-8, שם לא כתוב שגם יוסף מסר את הסוד, ואילו לפי הג' א'
37, 5 (עמ' 76 — על סמך מלח' א' 441) דווקא יוסף הוא האיש אשר גילה את הסוד למרימי. המחבר
קיסר את שתי הנוסחאות של הסיפור. ושומי — Soemus, עי' הערה לפרק מ"ז, 8.
2. איש צורי — עי' הערה לפרק מ"ז, 8.
4. אם יקרהו אסון — כך גם בפרק מ"ז, 9-10.
- אשר לא יקחנה אחר אחרי מותו — ע' הג' א' 37, 5 (עמ' 76).
- 4-5. ויהי כשמוע האשה ותתעצב מאד — קדמ' ט"ו 208.
5. ובדברו אליה וכו' — קדמ' ט"ו 209-210.
6. כי קיללה את משפחתו — קדמ' ט"ו 220.
9. ויהי היום — כך שיער המחבר, ג'סי הג' א' 37, 5 (עמ' 76).
10. ותלשינה שלומית וכו' — הג' א' 37, 5 (עמ' 76).
12. כי ידע את אשתו צנועה מתמול שלשום — קדמ' ט"ו 219: *casta vel fidelis* (צנועה ונאמנה).
- 12-3. אבל בעבור השנאה וכו' — הוסיף המחבר.
16. ונשבעתי לך וכו' — הג' א' 37, 5 (עמ' 77).
- 17-8. מי שמע כזאת להיות אדם אוהב והורג, אם אוהב למה הורג — *quomodo potest amare*
qui potest occidere (איך יכול לאהוב מי שיכול להרוג).

כזאת להיות אדם אוהב והורג, אם אוהב למה הורג? למה צויתה ליוסף להורגני ביום אשר הלכת אל אגוסתוס?

20 ויהי כשמוע המלך ויחרד חרדה גדולה מאד ויעזבה מחיבוק אשר חבקה, ויצעק ויאמר: אמנם אמת הדבר אשר שמעתי, הנה האות כי לא גילה יוסף את סודי כי אם בשכבו עמה! ויצא המלך מן הבית וישכב בבית אחר.

ותרא שלומית אחות המלך כי האמין המלך אשר שמע מאשתו, ותקרא 25 אחד מסריסי המלך מן המשקים ותתן לו שוחד כסף וזהב ותשם דברים בפיו ותאמר לו: קח בידך סם המות הזה והלכת אל המלך ואמרת באזנו את הדברים האלה לאמר: קראני מרימי אשתך ונתנה לי כסף וזהב, ונתנה לי עוד המשקה הזה אשר בידי ותאמר אלי: לך והשקיתה את המלך את המשקה הזה, כי משקה של אהבה הוא לשוב דעת המלך אלי 30 אשר יאהבני המלך. והיה כדברך כדברים האלה, אם יחרד המלך ויאמר לך: איה המשקה? אמור לו אתה: הנה הוא בידי, על כן סיפרתי למלך והבאתי בידי המשקה, יבדוק אותו המלך אם טוב ואם רע הוא ולא ירע הדבר למלך. וילך הסריס וידבר למלך את כל אשר ציותה עליו שלומית. ויחרד המלך ויאמר: ואיה המשקה? ויאמר הסריס: הנה הוא בידי. ויתן 35 ביד המלך את הכלי אשר היה בו סם המות ויבדק לפני המלך. ויובא לפניו אדם אשר עליו משפט מות, וישת מן המשקה אשר בכלי וימות מיד.

ויצו המלך ללכוד את מרימי אשתו ויוסף בעל אחותו ושומי איש צורי, וילכוד גם סריס אחד אשר למרימי ויצו ליסרו בנגעים גדולים להתוודות 40 — ולא הודה הסריס על דבר המשקה אבל הודה על השנאה אשר שנאתו אשתו על הדבר אשר דיבר לה יוסף ושומי וגילו את סוד המלך. ויצו

20. ויהי כשמוע המלך וכו' — הג' א' 37, 6 (עמ' 77).

22. ויצא המלך וכו' — *nec furentem capiebat aula* (החדר היה קטן בשביל זעמו). המחבר הבין את דברי המקור באופן מילולי.

24. ותרא שלומית וכו' — קדמ' ט"ו 223. לאחר שהמחבר סיפר את המעשה לפי הגיסיפוס (המבוסס על המלחמות), הוא עובר לנוסח הסיפור שבקדמוניות, גם בהגיסיפוס מסופר איך דחתה מרימי — אמנם בנסיבות אחרות — את אהבת הורדוס.

30. והיה כדברך וכו' — קדמ' ט"ו 224.

34. ויחרד המלך וכו' — קדמ' ט"ו 225 בעיבוד והרחבה.

34-5. ויתן ביד המלך וכו' — הוסיף המחבר.

39. וילכוד גם סריס אחד וכו' — קדמ' ט"ו 226.

40. ולא הודה הסריס וכו' — קדמ' ט"ו 227.

41. יוסף ושומי — במקור נזכר רק *Soemus*, ועי' בהערה לפרק מ"ח, 1.

41-2. ויצו המלך וכו' — הג' א' 37, 6 (עמ' 77), קדמ' ט"ו 229.

המלך להרוג את יוסף ואת שומי ויהרגו אותם. ואת מרימי צוה המלך לשומרה במשמרת עד אשר ישלח ויאסוף את שבעים הזקנים אשר היו בימים ההם להעמידה במשפט ולהמיתה במשפטם.

45 ותמהר שלומית ויועציה ויאמרו למלך לאמר: ידוע יהיה לך המלך, אם תחיה מרימי יום אחד, עתה יקשרו עליך העם, כי יאספו משרתי המלכה מכל המקומות ולא יתנוה למות בלא בהלה ומלחמה. ויאמר המלך: עשו כרצונכם! וימשכו אותה למות מחוץ לעיר.

ותצא אלכסנדרה אימה ותקרא ותאמר: צאי סוררת אשר סררת לאישך! 50 ותחרף ותקלל אותה בקול בכי ונהי — ולא דיברה זאת אלכסנדרה כי אם במרמה לחיות מעט אחריה, אולי תוכל לנקום נקמתה ולמצוא עליה ולהרוג את אירודיס. וגם נשים רבות מחרפות ומגדפות אותה כי חשבו אותה באשמה. ומרימי לא ענתה דבר כי שתקה כי אם הולכת וצועדת אל המות בלא פחד ובלא יראה כאשר תלך האשה אל בית השמחה, כי לא 55 שונו פניה ולא שינתה צעד הליכתה.

ותיבז המלכה את המות כאשר עשו משפחתה בני החשמונים ותראה לכל יקר משפחתה ואת גדולת אבותיה. וותפשוט צוארה לחרב ותהרג ותאסף אל עמה, האשה אשר עלתה על כל הנשים ביופי ובמראה, וביראת

42. את יוסף — הג' א' 37, 6 (עמ' 77). ואת שומי — קדמ' ט"ו 229; ע' בהערה לפרק מ"ח, 1.

ואת מרימי צוה וכו' — קדמ' ט"ו 229.

43. עד אשר ישלח וכו' — במקור כתוב: *iudicium colligens familiarum* (הוא כינס משפט אנשי ביתו). את שבעים הזקנים — המחבר מתכוון לסנהדרין וטעה בכך; ע' בהערה הקודמת.

45. ותמהר שלומית וכו' — קדמ' ט"ו 231.

46. כי יאספו וכו' — פרט זה הוסיף המחבר, לפי דרכי-זמנו, בו יכלו משרתיהם של גדולי המדינה למנוע את כוונותיו של המלך.

48. וימשכו אותה למות — *Mariamme quidem ita trahebatur ad necem* (וכך נמשכה מרימי למוות). מחוץ לעיר — פרט זה הוסיף המחבר.

49. ותצא אלכסנדרה אימה וכו' — קדמ' ט"ו 233.

50. ולא דיברה זאת אלכסנדרה כי אם במרמה — קדמ' ט"ו 234.

51. לחיות מעט אחריה וכו' — ע' קדמ' ט"ו 232.

52. וגם נשים רבות וכו' — לפי המקור (קדמ' ט"ו 234) רבים חירפו את אלכסנדרה על העמדת הפנים שלה, אך המחבר טעה בהבנת הכתוב.

53. ומרימי לא ענתה דבר וכו' — קדמ' ט"ו 235. כי אם הולכת וכו' — קדמ' ט"ו 236.

54. כאשר תלך האשה אל בית השמחה — אחד המשלים החביבים על המחבר.

55. לא שונו פניה — *neque mutato corporis colore* (ולא נשתנה צבע גופה).

ולא שינתה צעד הליכתה — *non timido gressu* (וצעד הליכתה לא גילה פחד).

56. ותיבז המלכה וכו' — *generositatem suam nequaquam in extremitate demutans* (ואת ייחוסה הטוב באחרית חייה לא ביישה).

57. ותפשוט צוארה וכו' — הוסיף המחבר.

58. האשה אשר עלתה וכו' — קדמ' ט"ו 237.

י נצחה על כל הנשים אשר היו בימיה, רק ענוה לא היתה לה, כי קיללה
 60 תמיד את המלך בראותה אותו כי חטא, אבל ביופי לא יוכל אדם לספר
 על רוב יופייה כאשר כתוב על ספר יוסף בן גוריון.
 ולא איחר יי את נקמת מרימי ויך את בית המלך במכת דבר וימותו רבים
 ממשרתי המלך וגם רבים ממשמניו ומשריו מתו, וכל ערי יהודה לקו
 בדבר בימים ההם. ויתפללו העם ויאמרו: אלהי עולם, על נפש אחת
 65 לא יומתו נפשות הרבה מעמך! וירפא יי את העם ותיעצר המגפה.
 ויהי אחרי כן וינחם אירודיס על אשר הרג את אשתו ונהפכה חמת המלך
 לתאווה ויתאוה המלך את מרימי אשתו מאד ויזכור את שמה תמיד כאשר
 היתה בחיים, ויצו למשרתיה לעשות לה משתה תמיד ולערוך לה כסא
 לצד המלך כבחיים. ויפול המלך בחולי גדול על אהבת מרימי ועל
 70 תאוותה כי לא יוכל לסבול התאווה, וכמעט אשר לא מת מרוב התאווה. ו
 ותרא אלכסנדרה כי חלה המלך ותיוועץ להורגו, וישמע המלך ויצו
 להורגה מיד.
 ובני אירודיס אלכסנדרוס ואריסטובולוס אשר ילדה לו מרימי אשתו היו
 ברומא בימים ההם ללמוד את אותיות רומנים. וישמעו הנערים ויתעצבו
 75 מאד ויחר להם מאד תחת אשר נהרגה אמם, אבל נספר מעשיהם אחרי
 זאת.

59. רק ענוה לא היתה לה — modestia vero ei defuit.
 60-59. כי קיללה תמיד את המלך בראותה אותו כי חטא — קדמ' ט"ו 239.
 60. אבל ביופי וכו' — קדמ' ט"ו 237.
 61. כאשר כתוב על ספר יוסף בן גוריון — בקדמוניות.
 62. ולא איחר יי וכו' — קדמ' ט"ו 243.
 64. ויתפללו העם וכו' — לא מצאתי במקורות.
 66. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' ט"ו 240-2.
 69. ויפול המלך בחולי וכו' — קדמ' ט"ו 244-6.
 71. ותרא אלכסנדרה וכו' — קדמ' ט"ו 247-251.
 73. ובני אירודיס וכו' — הג' א' 38, 3 (עמ' 78).
 אלכסנדרוס ואריסטובולוס — את שמות הבנים הוסיף המחבר.
 74. ללמוד את אותיות רומנים — eruditi Latinis iuxta et Graecis litteris (הם ידעו תרבות רומית ויוונית). המחבר מתרגם litterae במובן מילולי 'אותיות', שכן בשביל היהודי של תקופתו הצעד הראשון להכרת העולם הזר היה ללמוד את 'אותיות רומנים'. המחבר מדלג על השכלתם היוונית של בני הורדוס, דבר האופייני למחבר, שאף-על-פי שישב באיטליה הדרומית, מקום מפגש התרבות הלאטינית והיוונית, בעצמו לא למד 'אותיות יווניות'. גם אצל אומות העולם, בגלל השכלתן הנמוכה, קיבלה אז לפעמים המלה litteratus (משכיל) את המובן 'יודע קרוא וכתוב', והמלה littera (ספרות, אות) את המובן 'השפה הלאטינית', כי רק היא היתה במערב באותם הימים לשון הספרות. עיין H. Grundmann, Litteratus — illiteratus, Archiv für Kulturgeschichte XI, 1958, Heft 1, pp. 1-65.
 75-6. אבל נספר מעשיהם אחרי זאת — המחבר מניח להגסיפוס וחזור ליוסיפוס.

[מ.ט. גדולת אירודיס המלך]

1 ויהי אחרי כן ויתרפא המלך מחוליו ויתן את שלומית אחותו אל כוסתוברוס איש אדומי לאשה וישימהו נגיד על אדום, כי מולים היו כל אדומים מימי אורקנוס בן שמעון אשר מל אותם ויאסרם בכבלי מילה. ו ויהי כמלוך כוסתוברוס באדום, ויבקש להוציא את אדום מתחת יד יהודים 5 ויקם את צלם הקדמוני אשר לאדום וישלח מצרים לשאול רכב ופרשים למרוד באירודיס. ו ויוגד לאירודיס ויבקש להורגו, ותתחנן לו אמו ואחותו, ויחמול המלך אל כוסתוברוס בפעם הזאת. ויהי אחרי כן ותפול מריבה בין כוסתוברוס ובין שלומית אשתו, ותלשינהו אל המלך ותתחנן אל המלך לדבר אל כוסתוברוס לעשות לה ספר 10 כריתות. ו ויצו המלך לבעלה ויעש לה ספר כריתות כמצות המלך ולא כתורת משה, כי האיש יוכל לעזוב את אשתו רק אם ישנאנה, והאשה לא תוכל לעזוב את האיש, וכן דיבר יוסף בן גוריון בספרו. ויהי אחרי כן ותדבר שלומית אל המלך על אודות האנשים אשר החביא כוסתוברוס בכפר אשר לו, והם מזרע החשמונאים מבני המלוכה ויהיו

1. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' ט"ו 254.

2. כוסתוברוס — Costobarus. נגיד — iudex.

3. ויאסרם בכבלי מילה — על מקור מליצה זו עי' הערה לפרק כ"ט, 9—10.

4. ויהי כמלוך וכו' — קדמ' ט"ו 255.

5. ויקח את צלם הקדמוני אשר לאדום — בקדמ' ט"ו 253 נאמר, שכוסתוברוס היה צאצאם של כוהני האליל האדומי. המחבר משער על סמך קדמ' ט"ו 255, שבשעת המרד עזב כוסתוברוס את הדת היהודית וחזר ליראת־אבותיו. בסברתו על הקמת 'צלם הקדמוני' באדום, הושפע כנראה המחבר ממה שידע על המרידות בימיו אצל שבטים שמקורב התנצרו, שנתלוותה להן שיבה מופגנת לעבודה זרה. וישלח מצרים וכו' — בקדמ' ט"ו 256 מסופר שהוא פנה אל קליאופטרה, אבל מאחר שהמחבר מספר כאילו המאורעות התרחשו אחרי מות קליאופטרה, הוא עובר על שמה בשתיקה.

לשאול רכב ופרשים — הוסיף המחבר.

6. ויוגד לאירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 258.

8. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' ט"ו 259.

8-9. ותלשינהו אל המלך וכו' — לפי קדמ' ט"ו 259 mittit statim ei repudium, כלומר היא (שלומית) שלחה לו גט, אולם דבר זה נראה למחבר כבלתי מתקבל על הדעת ולכן הוא המתק את הדין וסיפר כאילו היא ביקשה מן המלך להשפיע על כוסתוברוס שיתן לה גט. להשערה זו הגיע המחבר על־סמך קדמ' ט"ו 260, שם מסופר איך הלשינה שלומית על כוסתוברוס לפני אחיה המלך, אולם הלשנה זו היתה אחרי הגירושין.

10-1. ולא כתורת משה — non secundum leges Iudaeorum (לא לפי חוקי־היהודים).

11. רק אם ישנאנה — הוסיף המחבר על דברי מקורו על־פי דברים כ"ד ג'.

12. וכן דיבר יוסף בן גוריון בספרו — בקדמ' ט"ו 259.

13. ויהי אחרי כן וכו' — קדמ' ט"ו 260. האנשים — הם בני בבא (או בני סבא).

14. בכפר אשר לו — קדמ' ט"ו 264 in propriis praediis.

והם מזרע החשמונאים מבני המלוכה — מסקנה זו הוציא המחבר מקדמ' ט"ו 266, שם מסופר שהורדוס הרג אותם כדי שלא יישאר בחיים איש ממשפחת הורקנוס. ויהיו חבואים — קדמ' ט"ו 260.

15 חבואים מיום אשר לכד אירודיס ירושלם שתיים עשרה שנה, ותגד שלומית למלך, ויצו ויהרגו את כוסתוברוס ואת האנשים אשר החביא, ויהרוג גם את ליסימכוס ואת דוסיטיאוס מן הפרתמים אשר ליהודה, ולא השאיר אשר יעמוד מפני עונותיו, על כן חילל את התורה.

ויעש בירניות בירושלם מן השייש ואבן לבנה ויחקק עליהם את תמונת הגוים אשר כבש, ויעש בבקעה גדולה פודרומיא ויעש עגלות אשר לטוסים, ויבנה מסגר לחיות ויתן בתוך המסגר אריות ודובים ונמרים וזאבים וחזירים וישלך להם צאן ובקר לעורר ביניהם מלחמות, וגם בני

15. מיום אשר לכד אירודיס ירושלם — קדמ' ט"ו 262-5. שתיים עשרה שנה — קדמ' ט"ו 260.

16. ויצו ויהרגו את כוסתוברוס — קדמ' ט"ו 252. ואת האנשים אשר החביא — קדמ' ט"ו 266.

17. ויהרוג גם וכו' — קדמ' ט"ו 252. ליסימכוס — Lysimachus. דוסיטיאוס — Dositheus.

18. ולא השאיר וכו' — קדמ' ט"ו 266.

אשר יעמוד מפני עונותיו — *qui iniquitatibus eius resisteret* (אשר יוכל לעמוד בפני פשעיו). על כן חילל את התורה — קדמ' ט"ו 267 *idcirco potius a patriis moribus excedebat* (על כן עבר את חוקי האבות). במקור מתכוונת טענת יוסיפוס זו נגד המעשים המסופרים להלן.

19. ויעש בירניות בירושלם — קדמ' ט"ו 268 *theatrum in Hierosolymis condidit* (הוא בנה תיאטרון בירושלים), המחבר מתרגם אפוא את המלה *theatrum* כ'בירניות', וכך מתרגם את המלה הלאטינית הזאת 'בירנה' בפרק נ', 82. תרגום זה מבוסס אולי על פסחים ק"ח ע"ב, שם מדובר על השווקים ש'בכרך גדול של רומי וכל אחד ואחד היו בו שלש מאות וששים וחמשה בירניות וכל בירנית ובירנית היו בו שלש מאות וששים וחמשה מעלות'. ואולי הבינו אנשי-דורו של יוסיפון את מעלות הבירניות שבתלמוד כשורות הספסלים, העולות בתוך התיאטראות העתיקות שברומי, והשתמשו במלה בירניות כתרגום לתיאטרון.

מן השייש ואבן לבנה — במקור מסופר שהתיאטרון והאמפיתיאטרון שניהם היו ראויים להסתכלות *(perspicua)*.

19-20. ויחקק עליהם את תמונת הגוים אשר כבש — קדמ' ט"ו 272 *theatrum vero circa Cae-* *saris imagines habebat et trophaea gentium quas bellando ille devicerat* (סביב התיאטרון היו תמונות קיסר ואותות-ניצחון של העמים שהורדוס ניצחם). המחבר הבין את המלה הלאטינית *trophaeum* (אות הניצחון) במקום אחר (פרק כ"ח, 37) כ'בניין גדול למראה אשר הוא על שם גבורה' ולכן היה יכול לזהות את ה- *theatrum* עם *trophaea* כ'בירניות'. במקורו הוא קרא על 'תמונות' ועל 'העמים שהורדוס ניצחם' ובהמשך הסיפור (קדמ' ט"ו 276) הוא קרא שהיהודים התמרמרו על אותות הניצחון האלה 'כי חשבו שעל כלי הנשק קבועות תמונות' (*super omnia contristabant eos*) *trophaea, dum putarent imagines esse armis obsitas*. מכאן הסיק המחבר שהורדוס עשה 'בירניות בירושלם מן השייש ואבן לבנה ויחקק עליהם את תמונת הגוים אשר כבש'. ברור שבתיאור זה מושפע המחבר מבניינים שראה, אולם אין להכריע אם בניינים אלה היו מן התקופה העתיקה או מימי הביניים.

20. בבקעה גדולה — *in campo maximo*. המחבר תרגם *campus* כ'בקעה' כבר בפרק מ"ב, 36. פודרומיא — *amphitheatrum*. 'פודרומיא' הוא הפודרומין. בימי המחבר היה מפורסם ביותר ההיפודרומין של קונסטנטינופוליס.

1-20. ויעש עגלות אשר לטוסים — קדמ' ט"ו 271.

21. ויבנה מסגר לחיות וכו' — קדמ' ט"ו 273.

2-21. אריות וכו' — יוסיפוס מזכיר אריות וחיות נדירות אחרות, אך אינו מפרט בשמות החיות האלה. המחבר מזכיר כנראה את החיות שראה אותן במשחקי החיות של ימיו.

22. וישלך להם צאן ובקר — הוסיף המחבר. לעורר ביניהם מלחמות וכו' — קדמ' ט"ו 274.

אדם התגר עם החיות, פעם בפעם תגבר החיה על האדם, ופעם בפעם יגבר האדם על החיה, ויתן המלך רכוש רב למתגברים ודבר זה לנוכרים 25 היה שמחה וליהודים היה צרה.

ויקנאו עשרה בחורים שומא וחביריו וידלגו על המלך בחרבות שלופות. וכבר ידע המלך את הדבר כי הוגד לו יום אחד לפני המעשה, על כן לא יכלו להורגו, כי כאשר רצו עליו, ויסובבום גדודי המלך וימיתום; והוא אשר הודיע למלך, ביום השלישי חטא למלך, ויצו המלך ויחתכו את 30 בשרו וישליכוהו לכלבים.

ודברים רבים עשה אירודיס ורבים ערים בנה, ויבן שומרון באורך וברוחב כמידה הראשונה ויקראה סבסטיא ויבן בתוכה היכל לאגוסתוס מלך רומא. ויבן קיסריא מאבני שייש, וייתייפה העיר מאד, ויבן לה אלמן ומחוז לאניות הבאות, ויבנה עיר מעשה גדול, ויבנה ערים רבים אשר לא 35 יספרו מרוב.

ויהי בשנת שלש עשרה שנה למלכותו ויהי רעב גדול ועצום מאד בארץ יהודה ובארץ כל הגויים אשר כבש אירודיס ממשלת ידו, והיה שובע גדול בארץ מצרים. ויוצא המלך את כל אוצרו כסף וזהב ואבני יקרה

23. פעם בפעם וכו' — הוסיף המחבר על סמך הסתכלות במחזות דומים.

24. ויתן המלך רכוש רב למתגברים — קדמ' ט"ו 269. ודבר זה וכו' — קדמ' ט"ו 274.

26. ויקנאו עשרה בחורים — קדמ' ט"ו 282.

שומא וחביריו — קדמ' ט"ו 283: *Inter quos fuit quidam oculis captus* (וביניהם היה שומא אחד). וידלגו על המלך בחרבות שלופות — לפי קדמ' ט"ו 282 התכוונו הקושרים להתקיף את המלך בחרבות.

27. וכבר ידע המלך וכו' — קדמ' ט"ו 285.

27-8. על כן לא יכלו להורגו וכו' — קדמ' ט"ו 287-9.

28-9. והוא אשר הודיע למלך וכו' — לפי קדמ' 289 נהרג המלשין לא על-ידי אנשי המלך אלא על-ידי אלמונים, והמחבר טעה בהבנת מקורו.

29. ביום השלישי — *non multo post* (זמן קצר אחר-כך).

31. ודברים רבים עשה וכו' — קדמ' ט"ו 292, 296, מלח' א' 403. המחבר הולך כאן בעקבות התרגום הלאטיני של הקדמוניות, השונה כאן מן הנוסח היווני והמושפע כנראה על-ידי דברי המלחמות.

32. סבסטיא — *Sebastia*. היכל — *templum*.

33. ויבן קיסריא וכו' — קדמ' ט"ו 331. מאבני שייש — *lapide albo* (מאבן לבנה).

ויבן לה וכו' — קדמ' ט"ו 332.

33-4. אלמן ומחוז — שתי מלים בעלות תוכן דומה או זהה. מחוז אצל יוסיפון הוא תמיד נמל, ועי' הערה לפרק ב', 30.

34. ויבנה עיר מעשה גדול — עי' קדמ' ט"ו 331-341. ויבנה ערים רבים וכו' — עי' שם, 323-330.

36. ויהי בשנת שלש עשרה שנה וכו' — קדמ' ט"ו 299.

36-7. בארץ יהודה וכו' — במקור רק *provincia* (הארץ).

37-8. והיה שובע גדול בארץ מצרים — שיער המחבר לפי המשך המאורעות (ע' שורה 40).

38. ויוצא המלך וכו' — קדמ' ט"ו 306.

לעזור העם, כי הודל העם מאד מפני הרעב, ולא חמל המלך על כל עידי
 40 מלכות אשר לו, וישלח מצרים ויאסוף חיטים כחול הים לרוב ויתן אותם
 על ים יפו ועל ים קיסריא ויעש זול ושובע לארצו, כי אגוסתוס מלך רומא
 שלח איגרת אל פטרוניוס אשר במצרים לשלוח ספינות ואוניות גדולות
 הרבה מאד נושאות חיטים למכור בארץ יהודה מלבד האוניות מליאות
 אשר שלח אגוסתוס מנחה לאירודיס מלך יהודה. ו וילך פטרוניוס
 45 באוניות הרבה וימצא זול בארץ יהודה, וימכרו בזול כאשר צוה אגוסתוס,
 וישבע אירודיס את כל ארץ יהודה.

ויצו המלך לאופים ויתנו הלחם לזקנים ולחולים, וליתר העם הבחורים
 נתן חיטים. ו כה עשה המלך כל ימי הרעב ויכלכל המלך את העם כל
 ימי הרעב, וגם חמשים אלף נוכרים אשר נפלו עליו מפני הרעב, ויכלכל
 50 המלך מהונו לנוכרים אחרים שמונים אלף חמרים, והחומר עשרה
 איפות.

ויאהבוהו עם יהודה מהיום ההוא והלאה, וגם כל הגוים אשר סביבותיו
 וגם רחוקים אהבו אותו, וילך שמו בכל הארצות וימגן את עמו כחומה
 ויצילם מרעב. ו וישכחו העם את כל הרעה אשר עשה מתמול שלשום
 55 ויהללוהו כאשר ראו אותו ביום צרה ולא הזכירו אותו ברע כי אם בטוב,
 כי גם אויביו לא דברו עליו רעה מיראה ומפחד, כי שינה תמיד את בגדי
 מלכותו וילך בתוך העם בבגדי עניות לבלתי יכירו אותו, וידבר עם
 העם ויבחון אותם, וכאשר מצא אוהבו, כיבדו ועישרו, וכאשר מצא אויבו
 וימיתוהו בייסורים רעים.

39-40. עידי מלכות — כך הוא מתרגם את המלה ornatus.

40. וישלח מצרים וכו' — קדמ' ט"ו 307.

41. על ים יפו ועל ים קיסריא — הוסיף המחבר.

כי אגוסתוס וכו' — במקור נאמר רק כי פטרוניוס היה הנציב הנקבע על-ידי קיסר (הוא אגוסטוס).

42. פטרוניוס — Petronius.

43. מלבד האוניות וכו' — הוסיף המחבר על-פי סברה.

47. ויצו המלך וכו' — קדמ' ט"ו 309.

49. וגם חמשים אלף נוכרים וכו' — קדמ' ט"ו 311-2. המספר 'חמשים אלף' אינו מתייחס במקור

לנוכרים דווקא. ויכלכל המלך מהונו וכו' — קדמ' ט"ו 314.

50. לנוכרים אחרים — לפי המקור נתן המלך לנוכרים יותר מעשרת אלפים cori, ואילו במלכותו

חילק המלך שמונים אלף cori של חיטים. חמרים — cori.

1-50. והחומר עשרה איפות — Corus autem habet modia Attica decem.

52. ויאהבוהו עם יהודה וכו' — קדמ' ט"ו 315.

55. ויהללוהו וכו' — קדמ' ט"ו 316.

56. כי גם אויביו וכו' — את המעבר הוסיף המחבר. כי שינה תמיד וכו' — קדמ' ט"ו 367.

57. בבגדי עניות privatus habitus (לבוש של איש פרטי).

58. וכאשר מצא אוהבו, כיבדו ועישרו — השלים המחבר. וכאשר מצא אויבו וכו' — קדמ' ט"ו 368.

60 וישביע את העם ויאסרם בשבועה, ורבים לא רצו להישבע, ולא נמלטו מידו עד כי השביע אותם להיות נאמניו. ו וירצץ מן העם בעת ההיא הם אשר לא נשבעו, רק לבד הזקנים אשר לפרושים הלל ושמאי וחביריהם לא הביא בשבועה, כי אוהבים היו למלך, כי ביום אשר צרו על ירושלם אירודיס ואנטוניאוס, הם הפרושים אשר הסיתו את העם לקבל אירודיס העירה ולהמליכו, כי אמרו: בעבור מוקשי עם מלוך ימלוך זה, על כן לא הביא אותם בשבועה. ו וגם השונים אשר לחסידים לא הביא בשבועה בעבור מנחם שונה אשר לחסידים, כי מנחם איש חכם וצדיק היה בימים ההם, ורבים היו כמוהו בעם יי בימים ההם. וידבר יוסף בן גוריון בספרו: יש לי דברים רבים לכתוב מחכמות עם יי, כי חכמים היו, לא היה בעולם הזה חכמים כעם יי והחכמה לא מלכה כי אם בעם יי, אבל בזה מנחם יכירו עתה וידעו כל הגוים אי זה חכמה היה לאחרים חבירי מנחם כאשר כתוב על ספר חכמת יוסף, כי ספרי חכמות עשה יוסף בן גוריון, ספרים אשר לא כתב שם מלחמות רק החכמה לבד.

62. רק לבד הזקנים וכו' — קדמ' ט"ו 370. הלל ושמאי וחביריהם — Pollio Pharisaeus et Sameus socique illorum. המחבר זיהה אפוא את Pollio עם הלל הזקן ואת Sameus עם שמאי, ועי' הערה לפרק ל"ט, 53; פרק מ"ד, 2.
63. כי ביום אשר צרו וכו' — קדמ' י"ד 176.
65. ולהמליכו — הוסיף המחבר.
- בעבור מוקשי עם מלוך ימלוך — propter peccata eum non posse devitari (בעבור עוונות אין להמלט ממנו). הלשון איוב ל"ד ל'; באותה לשון נוקט המחבר גם בפרק נ"ו, 22.
- 65-6. על כן לא הביא אותם בשבועה — קדמ' ט"ו 370.
66. וגם השונים וכו' — קדמ' ט"ו 371. השונים — המורים; אותה לשון גם בפרק ל', 30.
- לחסידים — Essaei. על הזיהוי אסיים-חסידים עי' הערה לפרק ל', 32.
67. בעבור מנחם וכו' — קדמ' ט"ו 373. שונה אשר לחסידים — כך סבר המחבר.
68. ורבים היו כמוהו בעם יי בימים ההם — קדמ' ט"ו 379: multos apud nos talem divinationis habuisse notitiam (לרבים מבינינו היתה ידיעת עתידות כזאת).
69. וידבר יוסף בן גוריון בספרו — בקדמוניות ט"ו 371, 379. המחבר מרחיב את דברי מקורו, ועי' ההערות הבאות.
- יש לי דברים רבים לכתוב מחכמות עם יי — על סמך קדמ' ט"ו 371 De his quidem in aliis certius explanabo (על האסיים) אייחד את דיבורי באופן מפורט יותר במקום אחר.
70. כי חכמים היו וכו' — הוסיף המחבר. והחכמה לא מלכה כי אם בעם יי — על סמך בן-סירא, בתרגום הלאטיני כ"ד א'—י"ג, בנוסח העברי כ"ד א'—י"ח (הוצאת סגל).
71. אבל בזה מנחם וכו' — על סמך קדמ' ט"ו 379: Haec igitur licet miranda legentibus de-monstrare festinavimus et ostendere, multos apud nos talem divinationis habuisse notitiam (למרות שהדברים האלה הם נפלאים, ראינו לגנון למסור אותם לקוראים ולהראות כי לרבים מבינינו היתה ידיעת עתידות כזאת). ועי' לעיל, הערה לשורה 68.
72. כאשר כתוב על ספר חכמת יוסף וכו' — מתוך דברי יוסיפוס certius explanabo (קדמ' ט"ו 371: עליהם אייחד את דיבורי באופן מפורט יותר במקום אחר) הסיק המחבר את המסקנה, שיוסיפוס כתב עוד על העניין בחיבור שלא הגיע לידו של המחבר. יוסיפוס מודיע בכמה

ויהי בהיות אירודיס נער הולך אל החכמים ללמוד ומנחם יושב בישיבת
75 הזקנים החכמים ובחבורת הצדק, וירא מנחם את הנער עובר, ויקם
וישתחו לנער אפיו ארצה ויאמר: יחי המלך. ויחשוב הנער כי שחק
ממנו מנחם ויקלל את החכם. ויתפשהו החכם ויכהו בידו אל שוליו כאשר
יכו הנערים ויאמר לו: מלוך תמלוך ועושר גדול יתגדל במלכותך מאד.
והיה בשבתך על כסא מלכותך, זכור תזכור את המכה אשר הכיתך, כי
80 אות היא לך מעוונות אשר אתה עתיד לחטוא ולעשות רעות הרבה —
וגם טובות תעשה; אבל שמע לעצתי: תפוש את הטובות ועזוב את
הרעות! ויבן לשוא איסורך בדברים הרבה; רואה אני את העתיד כי
לא תעזוב את הרעות! ויבך מנחם ויקונן, ויתפשהו עוד ויכהו על
שוליו, וילך לדרכו.

85 ויהי כאשר מלך אירודיס כאשר דיבר החכם, ויזכור את כל הדברים האלה
ויקרא אל מנחם ויאמר לו: נאמנו דבריך כאשר דיברת, וגם ידעתי
כי חכמת אלהים בך. דבר נא עתה והודיעני את השנים אשר אמלוך, כמה
אחיה וכמה אמלוך! וידום החכם ולא ענה. וכראות המלך כי לא ענה
דבר, ויבהל מאד ויאמר בליבו: אמנם כי ידע החכם הזה כי קרבו ימי,
90 על כן דמם. וישאלהו עוד המלך ויאמר לו: אמור נא לי האמלוך עשר

מקומות בקדמוניות שהוא מתכוון לחבר ספר על הדת היהודית (ע) E. Schürer, Geschichte des jüd. Volkes I, 1901, pp. 91-2. המחבר סבר שיוסיפוס אכן הספיק לחבר את הספר הזה 'אשר לא כתב
שם מלחמות רק החכמה לבד' וחשב של'ספר חכמת יוסף' זה רומז יוסיפוס בדברו על האסיים בקדמ'
ט"ו 371.

74. ויהי בהיות אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 373. אל החכמים — ad doctores.
- 74-5. ומנחם יושב בישיבת הזקנים החכמים — פרט זה אינו נמצא במקור.
75. ובחבורת הצדק — המחבר העביר את תואר ישיבת ירושלים של ימיו לבית-הספר שבירושלים
בו למד הורדוס הנער, כי הישיבה הירושלמית נקראת בתעודה מימי המחבר 'חבורת הצדק', ועי' ספר
הישוב, כרך ב', תש"ד, עמ' 90. ועי' גם מכתב בן מאיר לבבל (הרכבי, ספר הגלוי, עמ' רט"ז): 'יש
הרשות לחבורת ארץ-ישראל על חכמי בני גולה'. כן נקראו גם אז הישיבות האיטלקיות בשם
'חבורה' — עיין ר' אמתי ברבי שפטיה (מגילת אחימעץ, עמ' פ', פ"ט) ובמגילת אחימעץ עצמה, עמ'
ל"ו, מ"ד וכן ב'רשות לחתן בראשית' למנחם ברבי מכיר מרגנשבורג (המאה האחת עשרה, בן אחיו
של רבינו גרשום מאור הגולה) נאמר: 'ומרשות חבורת צדק עדה המאושרה'. וכו' עיין מבוא, סעיף 17.
76. ויחשוב הנער וכו' — קדמ' ט"ו 374.
77. כאשר יכו הנערים — posteriora eius.
80. אות היא לך מעוונות אשר אתה עתיד לחטוא — signum de peccatis in regno committendis.
81. וגם טובות תעשה — קדמ' ט"ו 376. אבל שמע לעצתי וכו' — קדמ' ט"ו 375.
82. אבל לשוא איסורך וכו' — קדמ' ט"ו 375-6.
83. ויך מנחם וכו' — הוסיף המחבר.
85. ויהי כאשר מלך וכו' — קדמ' ט"ו 377.
- 86-7. וגם ידעתי כי חכמת אלהים בך — הוסיף המחבר.
88. וידום החכם וכו' — קדמ' ט"ו 378. וכראות המלך וכו' — את הפרט הסיפורי הוסיף המחבר.
90. וישאלהו עוד המלך וכו' — קדמ' ט"ו 378.

שנים! ויען מנחם ויאמר: עשרה וגם עשרים וגם שלשים ועוד. ויאמר המלך: כמה עוד? וידום החכם ולא ענהו על הדברים האלה עוד. וישמח המלך על דברי מנחם ויאמן לו ויכבדהו ויתן לו עושר גדול. ו זאת החכמה אשר היתה בעם יי בימים ההם.

[נ. בניין הורדוס]

1 בשנת שמונה עשרה למלך אירודיס אחרי הכותו את כל המלכים אשר סביבותיו ואחרי בנותו את כל הערים הגדולות והבצורות אשר בנה, ויהי בהניח יי אלהי ישראל לעמו מכל אויביו מסביב, ויאסוף המלך אירודיס את כל שריו וגיבוריו ואת יתר העם, וידבר באזניהם את הדברים 5 האלה לאמר: ו האזינו ושמעו עם אשר בחר יי להיות לו לעם סגולה מכל העמים בעבור אהבת אבותיכם ובעבור השבועה אשר נשבע להם והברית אשר כרת עמהם, על כן הצילנו ממלחמות רבות ויכבוש לפנינו גוים רבים ומלכים אדירים זולתי מלכי רומנים אשר הם אוהבינו וחברינו ואדונים לכל הממלכות.

10 ועתה אחיי וריעיי הניח יי לנו מסביב והרחיב לנו כאשר תראינה עיניכם היום. מדוע לא נשלם לו כגמולותיו וכמעשיו הטובים אשר גמלנו ואשר עשה לנו, ומדוע נתעצל ולא נבנה היכלו וביתו כבניין הראשון? ו כי אבותינו אשר שבו מן הגולה בנו אותו צר ולא כמידה הראשונה. ולא נאה לנו להלשין את אבותינו בדבר הזה, כי עבדים היו למלכי פרס ויבנו

93. ויתן לו עושר גדול — הוסיף המחבר.

93-4. זאת החכמה וכו' — ע' קדמ' ט"ו 379.

1. בשנת שמונה עשרה וכו' — קדמ' ט"ו 380. המעשה שאצל יוסיפון נזכר ברש"י לבבא בתרא ג' ע"ב. אחרי הכותו את כל המלכים אשר סביבותיו — הוסיף המחבר.

3. ויהי בהניח יי וכו' — הוסיף המחבר.

4-3. ויאסוף המלך אירודיס וכו' — קדמ' ט"ו 381.

5. האזינו ושמעו וכו' — פתיחת הנאום היא פרי-עטו של המחבר.

8. מלכי רומנים וכו' — קדמ' ט"ו 387.

9. ואדונים לכל הממלכות — omnium rerum domini.

10. ועתה אחיי וריעיי וכו' — קדמ' ט"ו 382-3.

11. מדוע לא נשלם וכו' — קדמ' ט"ו 387.

12. כבניין הראשון — קדמ' ט"ו 386.

12-3. כי אבותינו וכו' — קדמ' ט"ו 385.

13. ולא נאה לנו וכו' — קדמ' ט"ו 386.

13-4. ולא נאה לנו להלשין את אבותינו בדבר הזה — nemo negligentiam pietatis parentum nostrorum accuset (איש אל יאשים את אבותינו כי נתרשלו ביראת השמים). המחבר מתרגם accusare (להאשים) במלה 'להלשין', כמו שעשה כבר בפרק מ"ב, 63 ומגלה בזה את גישתו הגלותית למושג 'להאשים'.